બુલંદ સુરથી પુકારૂં નામ તાહરૂં ;
ગજાવી મૂકું લોક લોક નામ તાહરૂં.

આનંદી મધુર પંખી આ આલાપતાં બધાં ;
ઝુકાવું એહ કંઠમાં હું નામ તાહરૂં.

સુમન પીયૂષ પાય, ભૃંગ ગુંજતા પીએ ;
એ મસ્ત ગાનમાં ઝુલાવું નામ તાહરૂં.

શૈલનાં યે શૃંગ ચીસનવી જ્યોત્સ્ના પર્ણે ;
આંકું હું લીલી રોશનીમાં નામ તાહરૂં.

સ્થાન સ્થાન ઇંદિરાના ભોગ વિસ્તાર્યા ;
વસાવું વનસમૃદ્ધિમા હું નામ તાહરૂં.

નૃત્ય ધારતા અનિલની ગતિ મંદી
અમોઘ હા ! ઉડાવું સદા નામ તાહરૂં.

ગગનમાં ખીલી રહી અગમ્ય રોશની ;
અંતર એહને ભરૂં હું નામ તાહરૂં.:

અથાગ અતરિક્ષમાં ભ્રમણ કરી કરી
જપાવું અમરને મુખે હું નામ તાહરૂં.

૨

ભમી ભમી આ ખલ્કની બજારમાં બધે
ચૌદ લોકમાં ખપાવું નામ તાહરૂં.

દિશે દિશે છેડા મહીં અનંત વ્યોમમાં
પ્રતિસ્વરે ત્રિશુ ગજવે નામ તાહરૂં.

ઉપોદ્‌ઘાત

गुणाः पूजास्थानं गुणिषु, ગુણી જનોના ગુણ ગુણી જન જ ગાય, ને સ્નેહી જનોના સ્નેહને સ્નેહી જન જ સંભારે. એમ દલપતરામે ઇ. સ. ૧૮૬૭-૬૮માં ફાર્બસવિરહની સ્નેહકથા ગાઇ. તે પછી અનેક ન્હાના ન્હાના વિરહ રચાયા, પણ આજ ૪૫ વર્ષ સુધી એ ગુણગાથા જોડી વગરની રહી. આપણા ગુજરાત જેવા સુકોમળ હૃદયવાળા દેશમાં લાંબો કાળ એ સ્નેહકીર્તન અદ્વિતીય રહે એવો સંભવ તો હોય જ નહિ. આજે એ વિરહને યે દીપાવે એવું ગુજરાતી સાહિત્યના નવયુગનું આ બુલંદધ્વનિ કાવ્ય પ્રગટ થતાં ક. દ. ડા. ના આત્માને સવિશેષ આનન્દ થશે.

૨, કલાપીસાહિત્ય

રા. રા. મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટે દશેક વર્ષ પૂર્વે કેકારવમાંનો કાવ્યસંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કર્યો ત્હારથી કલાપીસાહિત્યનો બગીચો રોપાયો, ને ધીરે ધીરે ત્હેના પરિમળ પ્રસરવા લાગ્યા. કલાપીના સંવાદો, કાશ્મીરનો પ્રવાસ, સ્વીડનબોર્ગના ધર્મવિચાર, સાગરનું લખેલું ભાવગ્રાહી વિસ્તૃત અવલોકન, માલા ને મુદ્રિકા નામની નવલકથા, હમીર કાવ્યના ત્રણ સર્ગ: એ અને એવી ન્હાનીમ્હોટી વિવિધ લેખાવલિ પ્રગટ થઇ. કાન્તે એ વડલાનુ મૂળ થડ રોપ્યા પછી અનેક વડવાઇઓની ઘટા ફૂટીને ફરતી પથરાઇ રહી છે, અને એ વિશાળ ઘટઘેરાવ નીચે કલાપીના અક્ષય કીર્તિમન્દિર રૂપ આજ આ વિરહ પણ રચાયો. હવે કલાપીના જીવનચરિત્રની પરબ એક મંડાવી અધૂરી છે, કે જે વિસામે જગતના યાત્રાળુઓ થાક ઉતારે, ને સદ્‌બોધનાં જળ પી નવચેતના પામે. એ ઉણપ પૂરવી તે કલાપિના વિશાલ રસીક ને સંસ્કારી મિત્રમંડળનું ધર્મકર્મ છે. કલાપીનું જીવનચરિત્ર કલાપીસાહિત્યમાલાનો ખૂટતો મણકો છે, અને

કલાપીના સ્વજનમંડળમાંથી કોઇક સજ્જન એની ખોટ પૂરશે એવી ગુજરાતને આશા ને આસ્થા છે.

૩, કલાપી

રાજ્વીકવિ કલાપીનું ચિરંજીવ નામ ગુજરાતી સાહિત્યના કોઇ અભ્યાસીથી અજાણ્યું નથી. સંસ્થાન લાઠીના સ્વર્ગસ્થ ઠાકોર સાહેબ શ્રી સુરસિંહજી, પ્રભાતના શુક્રની પેઠે, થોડું આયુષ્ય ભોગવી ભરયૌવનમાં જ વિદેહ થયા, પણ પોતાના એ તખલ્લુસને ગુર્જર ગિરાના અંગમાં જ ગૂથી દઇ એ વાણી જેટલું આયુષ્ય અર્પી ગયા છે. કલાપી આ યુગના ગુજરાતના મજનું હતા, અને એમનાં કાવ્યો પણ મ્હોટે ભાગે વિપ્રલંભ શૃંગારની પરિદેવનાનાં છે. સનમને ઢૂંઢવાને જ જાણે ત્હેમણે જન્મ લીધો હતો. એ મજનુંની ઇશ્કભાવના મોહની હતી કે સ્નેહની? કે પાયે નિમાઝે ચૂકતી મયખાનાની બાંગ સમી એ કવિતાનું સત્ત્વ શું અને કેટલું? અથવા સંયોગશૃંગારની ઋતુ જીવનમાં બેસતાં એમની કવિતાવેલડી કેવાં રંગસુગંધનાં ફળફૂલપત્રે પાંગરત? કલાપીના સાક્ષરજીવનના કે કાવ્યશૈલીના આવા પ્રશ્નનો નિર્ણય કે વિચાર પણ કરવાનું આ સ્થાન નથી. અંહી તો એટલું જ પૂરતું છે કે ગુર્જર સાહિત્યની રસવાટિકામાં એમની યે એક રસદેરી છે, અને એ દેરીમાંના એ રસદેવ છે, અને એ દેવ ને એ દેવની દેરી ઉભય પોતાનાં તેજોબળ ને પ્રતાપપ્રતિભાથી સુપ્રખ્યાત છે.

૪, મસ્ત કવિ

આ વિરહના રચનાર કવિ ત્રિભોવન પ્રેમશંકરનું નામ લોકવર્ગમાં એટલું પરિચિત નથી, જો કે સાક્ષર વર્ગમાં તો સુવિદિત જ છે. " દેરભુવન ને દેવવિહારથી શોભતું, માન સરોવર સરિખડું ન્હાનકડું, સૌન્દર્ય અને રસનાં નીરથી છલકાતું, મીઠી મીઠી પણ લાંબી લહરીઓએ લહેરાતું, વિભાવરીસ્વપ્ન નામનું એમનું કાવ્ય પ્રસિદ્ધ થયું ત્યહારથી ગુર્જર કાવ્યના રસિકોમાં સત્કારાયું છે. ઘણે અંશે કવિતા તો કવિનો જીવનપ્રવાહ

છે, અને એ પ્રવાહની વ્હેણદિશા બદલાતાં એનાં જળનાં રંગે બદલાય છે. આરસના આરાઓમાં થઇને વહેતી નર્મદાની શોભા અને કરનાળીના ઉંચા તીર્થઘાટોની છાયા હૈયામાં ધારી વહેતી ઊંડાં ઘેરાં નીરની ગંભીરતા ભિન્ન જ હોય. ત્રિભુવન કવિની કવિતાનો ઇતિહાસે એવો છે. સ્નેહની ચન્દ્રિકા એમના જીવનમાં ઉગી હતી તે આથમી ગઇ, અને જીવનની એ જ્યોત્સના ખરેખર રાત્રિનું સ્વપ્નું જ થઇ ગયું. પછી નવું ચોઘડિયું બેઠું, નવો દિવસ ઉગ્યો, નવીન મિત્રમંડળી આશપાશ આકર્ષાઇ આવી, અને કવિતાએ પણ નવો સ્વાંગ ધારણ કર્યો. સ્વરૂપપુષ્પાંજલિ નામનો રહસ્યભર્યો ભજનસંગ્રહ છપાયા પછી આ ત્હેમનો ત્રીજો અને આત્માનાં પૂરથી ઉભરાતો ગ્રન્થ છે. કવિ પોતે સંસારી સાધુ જેવા છે, અને જીવનભર હાસ્યમસ્તીમાં જ ઉન્મત્ત રહ્યા છે. યોગમાર્ગના યે કવિ પ્રવાસી છે, પણ સમાધિનાં અગાધજલ શાન્તિતીર્થ હજી એમને લાધ્યાં નથી. અનન્તતાના આકાશમાં ઉંચે–ઘણે ઉંચે વલખાં મારતા એ ગરૂડરાજ છે. પગની પાનીને અડકે એવો લાંબો અંચળો, વિશાળ ને ઉપસેલા મદના માતંગના જેવા કુંભસ્થળ, તેજની જ્વાલાઓ ઝબકતાં ત્હેમનાં લોલવિલોલ નેત્રબિંબ, મેઘગર્જના સમોવડ ઘેરો શબ્દટંકાર, સત્ય કાજેના રણસંગ્રામમાં ચ્હડાવેલા પિનાકયુગલ સમા ભ્રકુટિચાપ, બાંધી દડીનો કરૂણ ને સ્નાયુબદ્ધ ખડક સમોવડો દેહદુર્ગઃ એ સહુ શરીરસમૃદ્ધિ તે મસ્ત કવિની આત્મવિભૂતિઓ ગણાવતા મંત્રો જ છે. આજ તો એ કેસરીને કાળજે યે વજ્રબાણ વાગ્યું છે, ને કઢાડનાર કોઇ નથી. એ હૃદયવેધી શલ્ય હૃદયમાં નિશદીન સંઘરીને જ ભવાટવિમાંનું અવશેષ ભ્રમણ એમને ભમવાનું છે.

૫, કવિકલાપીની મૈત્રી

દુનિયાના ઇતિહાસમાં સ્નેહસૌભાગ્યવન્તાં આદર્શ દંપતી દુર્લભ છે, તેમ મિત્રસ્નેહની યે મૂર્ત બેલડી સુલભ નથી. ઉચ્ચતાનાં શિખરો તો વિરલ જ હોય. કેકાવલિ લલકારતા રાજવીકવિ અને મર્મવેધી આ વિરહ પોકા-

આ મસ્ત કવિ રસનાં શિખરો છે, અને એમની સ્નેહકથા યે વિરલ જ હતી:

ભારત યુદ્ધનો ભાર હું-પાથરનો જે ઉપરે
સારથી સરજનહાર સુર વિણુ સૂનો કવિ.

એ કરુણ પણ મરદાની શબ્દમન્ત્રમાં ગત કાલનું પોતાનું જીવનઅવલંબન અને સૂનકારભરી વર્તમાનદશા વિરહકારે વર્ણવી છે. ગાંડીવધન્વા અર્જુનના યે કુરુક્ષેત્રમાં સગ્રામનેતા શ્રી કૃષ્ણ હતા, તેમ આ વિકટ સંસારસગ્રામમાં પોતાના જીવનઆધાર રૂપ કવિ કલાપીને જણાવે છે. 'હું-પાર્થનું એ જ્ઞાન સુર ઓ! કૃષ્ણ—નું જાતાં ગયું.' શ્રી કૃષ્ણની ઉત્તરક્રિયા કરી ઇન્દ્રપ્રસ્થ વળતા કાબાઓમાં જેવી સવ્યસાચીની બાણુવિદ્યા ઓસરી ગઇ, કલાપી જતા ત્હેવું જ જ્ઞાનવિસ્મરણ કવિને ઘડીભર લાગે છે પુત્ર પિતા મિત્ર રાજવી સદ્‌ગૃહસ્થ કવિ ચિન્તકઃ એમ, એક મણિના અનેક પહેલ જેવાં, કલાપીના યે ઘણાં દર્શન છે, ને એ સહુમાંથી આ કાવ્યમાં માત્ર મિત્રદર્શનનું જ પ્રગટીકરણ છે. કવિકલાપીની મૈત્રી અદ્‌ભુત હતી. કલાપી પ્રત્યેના કવિના ભાવનું તો આ વિરહ ભાગવત જ છે. અને કલાપીનો સ્નેહભાવે એટલો જ ભરપૂર હતો. એ મિત્રયુગલ કૃષ્ણસુદામાના અલૌકિક મિત્રયુગલને સ્મરાવે છે. શ્રી દ્વારિકાધીશની પટરાણીઓએ સુદામાજીનાં રોળ ને સેવા ઉભય કીધાં હતાં, તેમ મસ્ત કવિને યે ઓછાંવધતાં બન્ને મળ્યાં છે. દુનિયાના ધનમાં રંક પણ આત્મિક ધનમાં મહાશ્રીમન્ત કવિ ભણી કલાપીના રાજકુટુંબની મમતઃ હતી. મૈત્રી એ પરસ્પરના ગુણો પ્રત્યેનો પૂજ્ય ભાવ છે, ને એ બન્ને ગુણીજનો એકબીજાના ગુણોથી આકર્ષાઇ રહ્યા હતા. દર વર્ષે બેચાર માસ કવિકલાપી સત્સંગમાં ગાળતા. દલપતરામે ભાખ્યું કે ફારબસની ઠબરનો હું સુજાવર છું; મસ્ત કવિ બાંગ પુકારે છે કે 'હું દુહાગી ફકીર શહેનશાહ સુરસિંહનો.' કલાપીના અવસાન પછી કલાપીના મિત્રો કવિને સાહાય્ય આપતા રહ્યા છે, અને ગોહેલકુલભૂષણ ભાવનગરના નરેશે તથા

વડિયાના દરબાર સાહેબે કવિને નોધારા ન રહેવા દીધા. વર્ષાશન દીધા છે. મસ્ત કવિ:સમા અવધૂત અને કલાપી સમા ... યોગ એ ધન્ય પળની જ પ્રસાદી હતી. કવિની પ્રકૃતિ સુકોમળ એમની સુશીલ નહિ પણ તેજસ્વી છે, અને એના ઉષ્માજ્વાળ ઝીની નિભાવી લેવામા કલાપીની મહાનુભાવિતા હતી. કવિની વાગીશ્વરી પણ ત્રિશૂળ-ધારિણી છે, અને તેના તીખા ત્રિફળા સામુ પણ કલાપી હસતે મુખડે હૈયામા મઢતા. રાજદરબારની સુઘડ સભ્યકારિતામા કુદરતની ભાત હોય તેમ કવિની અસભ્યકાન્તિને કલાપી વધાવી લેતા. જડભરતના વશજ સમા કવિ સોમનાથ કે ઓખડનાથના ચેલા જેવા છે. છતા રાજરમ-ણીઓમા પૂજ્ય ને વધ હતા. કવિની નિસ્પૃહા ને વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય ઉત્તમ છે, પણ એ ગુણો યે અવગુણ ગણાય એટલી એમની જ્વાલા કદી કદી દાખવતા, છતા કુદરતના રસિયા કલાપીને તો એ કુદરતનુ બાલક હોય એવુ જ લાગતુ. ઉભય કવિઓની આત્મપ્રભા ચન્દ્રિકા ને સૂર્યતેજ જેટલી વિભિન્ન છતા મહાવૃક્ષોના પાન્ડાઓની પેઠે એમના કિરણવૃન્દ ગૂથાઇ જીવનજાળ રચાઇ હતી. ભાગીના થર નીચેના રત્નો સમેવડા આ રત્નોની જીવનકથાનો સત્પ્રકાશ વધારે જણાશે તેમ વધારે સત્કારાશે. કૃષ્ણસુદામાના પુરાણપ્રસિદ્ધ સ્નેહયુગનને ભૂતકાળમા સ્મરી સ્મરી ગુજ-રાતે માચચુ, દલપતફાર્બસની મિત્રજોડીને વર્તમાનમા પરખી ને વધાવી, તેમ કલાપી ને મસ્ત કવિની પ્રીતિગાથા યે ભવિષ્યમા ભાવથી ભણશે ને સભારશે.

૬, રૂપરેખા

બ્રહ્માડવ્યાપી અને બ્રહ્માડપર પરબ્રહ્મના બે ઉઘાડના મથતુ આ મહાકાવ્ય હોમાના વિષય જેટલુ અટપટુ નથી. મગળાચરણમા 'ગજાનન પુત્ર ગવરીના'નુ સ્તવન કરતા કરતા જ, આગન્તુકી ખાડીમાથી કો નૌકા એકાએક મહા સાગરના મહાજલમા ઝૂમતી હે એમ, કવિ બ્રહ્મવાર્તાનુ મડાણ માડે છે. ગણુ

પતિવ્રતનું પોતાના સ્વરૂપ ભાવના એ 'રાગી–વિરાગી મૂર્ત'ને 'હુમા ને બ્રહ્મ હું રે બ્રહ્મરૂપાન્તર ભેદમાં, પરમાત્માની પેરે, વ્યાપેના' કવિ નિરખે છે, ને 'પ્રાણ મનના પોતાના તત્ત્વો પૂરી જીવનના' એમ પરબ્રહ્મનાં જ મૂર્તિપ્રકૃતિના વાચા કવિ ગણપતિ વાણુ ૧વ છે

સુનંદિ જાના સત ૧૧ આપો છે અને એ સૂત્ર ના અનુભવના વિરાગની ઉર્મિ ઉઠે છે, ને એમ કાવ્યની શરૂઆત થાય છે ઋતુને સ્નેહીની ચિંતા સન્મુખ જન્મે છે તેરી આ વિરાગની માત્ર પહેલી ને આડોતરી ઉર્મિ જ છે પૂર્ણ પ્રેમ ગોખ થતા બગીચો ને બગીચા મહીનો ખોવ સાંભરે છે, ને કવિ પોકારી ઉઠે છે :—

પૂરા હજી મુખથી ના તન ના ય ટહ્યા,

વ્હાલા તો અરે ! જીવન એ તુજ ચાલી રહ્યા

ઉડી જતા મિત્રઆત્માને મગાની જરી આર્પણમા જ તે હોમાયો, ને એમ હોમાવું એ પરાપૂર્વનો ક્ષત્રિયધર્મ છે એમ કહી પાછા કવિ વિરાગ વાર્તામાં ઉતરે છે પરિક્રમમા છૂટ જોડ, જગત અને જગતના મમતો માત્ર કલ્પના છે, વિશ્વ એટલે તો માત્ર અદમ્યદનો જ પસારો છે, માટે માનેક સાથે લગની લગાડો, એ ભક્તિ દ્વારા દેહભક્તનું અદ્વૈત મધાશે આમ છતા યે

ઓ સુર ! તુજ સમ નથી શરો, હેત તુન્હુ માનવી

કવિ કહે છે કે તું તો હું ખદ્યોતો છું, મ્હારી વૃત્તિઓ તો એકધારી તુજમાં જ છે, હંસ તો સદા મોતી જ ચરે લૌકિક મુગટ ઉતારી તેં ફીધો અલૌકિક મુગટ ધારણ કર્યો છે તે મ્હને કહે, એટલી એંધાણી આપ, એટલે હને હું ને ઓળખું' એમ પોકારતા કવિ વિરહની અશ્રુધારાઓમાં પ્રવેશે છે

બીજા ભાગમાં કવિ અશ્રુના પૂર છુટા મૂકે છે સુહૃદ–સ્નેહધામ પૂરી જવાથી સતા નગરમાં હળતાળો પડી, ને ભર્યા ઝખાડમા પોતે એકલા હોય એમ ભાસ્યુ રીસામણે ચ્હડેલા મિત્રને અલૌકિક સામગ્રી સમર્પી કવિ મનાવવા મથે છે, ને થાકી છેવટ પોકારે છે કે

અમે ? વિયોગી યોગીઓ, બેઠા ધુણી ધખાની

પૂર્વ સ્મરણો ખડા થઈ મન્તાપે છે, પખીઓની કુદરતકેલિ ગમતી નથી, અવશેષ રહ્યા સ્નેહીનામધારીઓના રોહ ઝહર જેવા લાગે છે, ને કવિને ભાન થાય છે કે 'હંમવાના જેવા અમારા યે હાલ' જગતના સ્નેહને પોતાનો ચારો માનતા નથી, ને સમારનો કૂડકપટ ની ચોપાટમા દેવ નહિ, મનુષ્યો નહિ, પણ કવિને ભૂતડા જ ખેલતા ભાસે છે સસારીઓના હૃદયજલ ઝિંઝવાજલ જેવા દેખાય છે, પૃથ્વીના મ્હ ટ્ઈ મહેલો ખાટકીખાના જેવા લાગે છે, દુ ખની મન્ધિકામા સર્વત્ર ઝાખુ દર્શન કરતા કવિ અટકે છે, ને ગીતા સભારી ભાખે છે કે અરણ્ ચતા યે માનવી તો નિમિત્ત છે, અને મહાસર્વથા સર્વની શુદ્ધિ કાજે તો પ્રભુની દયા જ વરસે છે, બ્રહ્માંડમાની મહત્ત્વ્યસ્થાનો વા નથી. વળી જીવાત્માને શોકની ઉર્મિ ઉઠી, ને દિવે દડે્ુ દુનિયામા નિરખવા લાગ્યો સુહૃદ્ દેવને કાજે ધરણીને, ગોપી પેઠે, તનમની નિદ્રા ી, ગાન્ત મુનિ સમ પહાડના યે ઉરમા અગ્નિજ્વાળા જોઇ, ને દાહમજાના પગ્ગ દહનુ ગુણકીર્તન કીધુ પછી ગજગાજ જેવી ગભગમણુ થઇ, દ્રૌપદી પેઠે ધાવ નાખ્યા, સતાની જતા જીવનમેડલી બૂડવા લાગી, તો યે જગજીવન જોતો નથી એમ ફરિયાદ પુકારી. વળી ઉર્મિ પલટાઇ, ને ધીરજથી વીનવવા માડયુ કે

આણ્ આણ્ પ્રભુ! તિમિર તણો અન્ત

વળી મનને સદ્બોધથી સંબોધે છે કે ચાન્દ્ર તિમિરે નવ ળનીએ વડેલા' વળી એક વાર મિત્રસ્નેહ ને પોતાની સ્નેહપરવશતા, મિત્રરોધ ને જગતની સાક્ષી પ્રત્યક્ષ થાય છે, પણ દિવ્ય એમ સાક્ષી પ્રસ્તુત નથી અલ્પવર્ષા વન્મી રહી હોય એમ ઘડીક સચેત થાય છે, વિવેકવિચાર જાગે છે, ને ગાઢ પણ જાગૃતિના ગવાય છે, પણ તે ઘડીક ફરી સદ્ગુરુ સાભરે છે, ને અવિચ્છિન્ન પ્રવાહ આસુનો છોડી મકાય છે વળી વિવેકબુદ્ધિ જાગૃત થતા પ્રપચ- પ્રામનાથી છૂટવા નિશ્ચય કરે છે, માચો મનથ પશ્ચિમલનો કવિ માને છે, સુખ તો મોહપ્રમાદ વધારનારૂ છે વિપત્તિના નાદાને તૂરી પડવા નોતરે છે,

અન્તરની વિભૂતિઓ—ઉન્હાળામા આમા ન્હોરે તેમ—વિપત્તની ઝાળમા જ ડોળે છે, એમ જીવની આસનારામના કરતા કરતા ને એ એક દીનના ગજાહસતુ સ્મરણ સ્મરતા સ્મરતા બીજો ભાગ સમાપ્ત થાય છે

પ્રકાશ નામના ત્રીજા ભાગમા ધીરે ધીરે રાત્રિ ગટી દિવસના કિરણો જામતા જાય છે. શાકર સિદ્ધાન્તના કેવલાદ્વૈત વાદનુ સાપ્રદાયિક દર્શન આમા હશે કે નહિ, પણ તે પ્રાચીન સત્યના ઉદ્ઘાટનમા યે એક અનનની તાઝગી તો છે જ. વિરહમાનુ તત્વજ્ઞાન વેદાન્તગ્રન્થોમાથી ઉપાડી લઇ કવિતામા નથી ગૂથ્યુ, પણ પ્રત્યેક મુમુક્ષુને ન્હાનામ્હોટા અશ્રદ્ધાના ને સંશયોના વનોમા થઇને કીવેલા પ્રયાણને અન્તે અનુભવ ને વિચારનુ મન્થનનવનીત મળે છે, તે આ વિરહમા છે, ને તેથી જ પુરાણાં છતા આમાના સત્યોના અમૃતબિન્દુ તાઝા બ તાઝા નવ બ નવ વરસતા લાગે છે. કર્મભોગ ભોગવવાના છે, મન જાગો, એમ સ્હમજાવતા યે જટીલયોગમા તે ગળતુ નથી પિશાચોને રૂખસત દેવા મથે છે, ને પ્રવૃત્તિની પાઠશાળામા સત્શાસ્ત્ર નથી જડતાં એ ઉપાધિરૂપ પ્રવૃત્તિનો પરાજય કરવાનો વિધિ ગોધતા કાઇક જડે છે. પ્રવૃત્તિના ત્યાગીને જ દેવના દર્શન થાય, તે જ આતમદર્શી છે, તે જ ગ્રાન સાધુ છે એમ સ્હમજાય છે, પણ હજી ગુરુનો પ્રેમપંજો કવિને બરાબર વાગ્યો નથી, માલિકામનો નિશો હજી પૂરે ચ્હડ્યો નથી, ને બ્રહ્મસાગરની ઉર્મિઓમા ડોલાતુ નથી ધુમ્મસ ઉઘડ્યા પછી સૂર્યકિરણ સ્પષ્ટ થાય તેમ મનની અમૂંઝણો વિખરતા માર્ગનો પટ કંઇક પ્રગટ થાય છે, દર્શનના અધિકારીના લક્ષણની ઝાખી ખૂલ્વે છે, ને બ્રહ્મ તથા બ્રહ્મના બ્હાનાની પનમાં વિશ્રામ વિરામે છે, ને કવિ શ્રદ્ધાથી પોકારે છે કે

અલખના તારમા તારો મિલાવી તાહરા તું દે.

જન્મમૃત્યુ તો નવાજૂના પાદડા જેવા છે, ને મૃત્યુ તો માત્ર ચમારપણાનુ વિનાશક છે. જીવાત્માની યાત્રા અને ટકેળે ફરેલા અનેક જન્માન્તર-

નાં તીર્થનું અદ્દભુત વર્ણન કરી કવિ કહે છે કે એ સહુ [illegible]ને બન્ધન છે જ નહિ, સાધુ તો જીવનમુક્ત જ છે, ને નિજ ધામમાં જ જશે. એને અર્થે સોહમ્ સાધો, અન્તરની અનહદ સમૃદ્ધિ વ્હોરો, બ્રહ્માંડલીલા તો કલ્પિત છે, સર્વ વિશ્વો ને વિશ્વોના ખેલ એક જ જ્યોતિનાં અજવાળિયાં છે. હવે કવિ ખરેખર સાવધાન ને સચેતન થાય છે, એ બ્રાહ્મી સ્થિતિનું દર્શન થતાં લાવણીના મરદાની પદ ગાવા માંડે છે, ને મદમસ્ત ફકીર અલખ નિરંજનના જૂના અખાડાની ધુનમાં એકધુન થાય છે. પછી જ્ઞાનસમૃતિ લાધતાં સાધુ દિલમાં દીપક કરતો ભાસે છે, અને અનન્તતાના અંશ અનન્તતામાં ભેળવી, વિરલા કો માણે એ વિધે, મસ્ત કવિ પોતે અખંડ પ્રકાશની સોમમાં અખંડ સુરસત્સંગ માણતા થાય છે.

પણ એ સહુથી આગળ ચોથો ભાગ, આનન્દ, આ વિરહમન્દિરનું શિખર ને ધ્વજ છે. અલખઉપાસીને પ્રેમનો અજર પ્યાલો પીવાના આમંત્રણથી તેનું પગરણ મંડાય છે. પછી રટનની સમાધિમાં વિલીન થઇ, ઉપાધિની ખાખ ઉડાવી દઇ, પરમ પદની પ્રાપ્તિ અને ખુદાઇ જામ પીવાની મજા કવિ ગાય છે. અવધૂત પોતાની શહેનશાહીનું સૂચન સૂચવી રસમસ્તીમાં મશગૂલ વસે છે. તે પછી એક ખંડપોડશીમાં પરમ મેઘવૃષ્ટિનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. સહુ સુજ્ઞ વાચકને વાંચતાં સ્પષ્ટ જ થાય છે કે મેઘનું તો માત્ર રૂપક છે, અને સૂચન કાંઇક અનેરૂં જ છે. છવ્વીશમા ખંડમાં કવિ સ્પષ્ટતાથી કહે છે કે

> બ્રહ્મ વરસ્યો બ્રહ્માંડ, વિશ્વને તૃપ્તિ થઇ અંગાંગ ;
> ત્રિભુ આત્મતૃપ્ત ઉભા અંહી ;
> વ્હાલિડા રે ! શું સ્હમજાવું ?

એ બ્રહ્મવૃષ્ટિ પછી સૃષ્ટિ શાન્તિખોળે સુષુપ્ત થાય છે, અને ધીરે ધીરે અનેકરૂપલીલા દાખવતો ચન્દ્રરાજ આકાશમાં ઉગે છે. કવિનું કહેવું એવું છે કે એ અનેકલીલાસ્વરૂપી ચન્દ્રદર્શનનાં વર્ણનોમાં દૃષ્ટિદેશના કેટલાક મહાત્માઓનાં વર્ણન પોતે યોજેલાં છે, અને એમ કર્યું હોય તો તે યથાર્થ

જ છે. બ્રહ્મદૃષ્ટિ પછી અમૃતકુંભવન્તા શીતાંશુ યોગીરાજોની મુક્તદશાનાં દર્શન સુલભ અને સુગમ જ થાય. અને 'બ્રહ્મારમણીનો ચન્દ્ર ઉગન્તા' કવિને અદ્દ્ભુત દર્શન થાય છે. રસભરતીની જાગૃતિ, આનન્દની પરમ પ્રતીતિ, અભયમંડપમાં રમતા અમરાપુરના વાસીના રાસ, પરબ્રહ્મની સર્વવ્યાપી ને સર્વજ્વલન્ત જ્યોતિમાં દિવ્યભવ્ય દર્શન, બ્રહ્મના વિરાટદેહનાં અંગેઅંગમાં એ સુહૃદદેવની સાક્ષી, અને એ દિવ્ય લોચનિયાં ઉંચે મ્હડતાં મ્હડતાં, મન્દિરના શિખર ઉપરના ધ્વજપટમાની મૂર્તિની પેઠે, એ ઉંચા ઉંચા આભમાં પણ નકલંક-મિત્રની નિષ્કલંક મૂર્તિનાં દર્શનઃ વાંચનાર! કવિતા કે તત્વજ્ઞાનને આથી ઉંચે કેટલેક ઉડતાં જોવાં છે.? સંપ્રદાયનાં સત્યો કરતાં માનવહૃદયમાંથી, પ્રેરણાની પેઠે, ઉછળતી સત્યધારાઓ ઓર છે. કવિના આત્મામાંથી જે તેજફૂવારા આ વિરહમાં ઉડયા છે ત્હેના જ પ્રતાપે આ વિરહ દુનિયાના સાહિત્યમાં યે ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવશે. રૂદન છે, પણ એ રૂદને બ્રહ્માંડના પડદા ફેડવા મથન કીધું છે, ને બ્રહ્મદર્શનની અદ્દ્ભુત ઝાંખી કીધી છે. મનુષ્યાત્મા એટલે ઉંચે ઉડતો થાય ત્હો યે ઓછી અવધિ નથી.

૭, ગુજરાતી વિરહો

'ગુજરાતી ભાષાના રસિકોમાં ફારબસવિરહ સર્વજ્ઞાત છે, પણ ગોવર્ધનરામભાઈની સ્નેહમુદ્રા યે વિરહ છે એ વાર્તા ઘણાને નવી જેવી લાગશે. સ્નેહમુદ્રાનું મૂળ સ્વરૂપ સંસ્કૃતમાં આદરેલી રૂરૂદિતા, અને તેમાંના કેટલાક ભાગનું ભાષ્યસ્વરૂપ તે સરસ્વતીચન્દ્ર. જો કે સરસ્વતીચન્દ્રમાંનાં પાત્રોની પેઠે સ્નેહમુદ્રામાંનાં યે પાત્રોની ઐતિહાસિકતા સ્પષ્ટ નથી, છતાં એટલું તો નિર્વિવાદિત છે કે મૃત્યુનું બાણ વાગ્યે જ સ્નેહમુદ્રાની કાવ્યગંગા કવિહૃદયમાંથી પ્રગટી નીકળેલી છે. એ બે ગુર્જર વિરહ અને આ કલાપીના વિરહને કેટલુંક સામ્ય ને કેટલીક ભિન્નતા યે છે. દલપતરામ અને મસ્ત કવિના નાયક લોકમાન્ય છે. દલપતરામ તેમ જ ગોવર્ધનરામ બન્નેમાં સ્નેહીના મૃત્યુપ્રસંગમાંથી સંસારશાસ્ત્ર તારવવાની, લોકહિત અને લોકસેવાનાં નવનીત ઉતારવાની પ્રધાનતા છે,

જો કે સ્નેહમુદ્રામાં તત્વજ્ઞાનની ધૂમસણ ભરી ભૂલભૂલામણી યે થોડી નથી. ત્રિભુવન કવિનો પ્રયત્ન બ્રહ્મના ભેદ ઉકેલવાનો છે, સંસાર તો તેમને મતે મૃગવારિની વાડી છે દલપતરામે તેમ જ ત્રિભુવન કવિએ જે કરૂણા રસની હૃદય-વેધી જમાવટ કરી છે તેના પડઘા ગુજરાતભરમાં પડયા છે ને પડશે, પણ તે કરૂણારસ સ્નેહમુદ્રામાં નથી ફારબસવિરહ, એડોનેની પેઠે, પ્રેરણા જ છે, બીજ છે, સ્વભાવજન્ય શોકોદ્દગાર જ છે, ફૂલ્યુંફૂલ્યું વૃક્ષ નથી, તત્વચિન્તનનાં જલસીંચનથી ઉછેરવામાં આવેલું નથી. સ્નેહમુદ્રા અને કલાપીનો વિરહ ઉભય પ્રફુલ્લ વૃક્ષરાજ છે, અને વિવેકબુદ્ધિનાં પાણી પાઇ તેમને કોળાવેલાં છે. પૂર્વ-પશ્ચિમનાં કિરણો ગૂથાય છે-ઘસાય છે તે વર્તમાન યુગમાં ફારબસવિરહ ઉભય પક્ષે વાંચી વિચારી સ્હંગજવા જેવો છે; દેશહિતનાં સેવાકલ્યાણના મહાના વાચિકે સ્નેહમુદ્રામાના આશઅભિમાષ ઊંડા અન્તરમાં આલોચવા જેવાં છે; ને સંસારની કાંચળી ઉતારી એક બ્રહ્મજ્યોત નિરખતા મથતા યોગમાર્ગી અદ્વૈત તીર્થના યાત્રાળુએ આ મસ્ત કવિવિરચિત વિરહ અભ્યાસ કરવા જેવો છે.

૮, ઇંગ્રેજી વિરહો

ઇંગ્રેજી ભાષામાંના પણ બે યશસ્વી કવિઓના બે વિરહ સુપ્રખ્યાત છે. કીટ્સ કવિના મૃત્યુપ્રસંગે શેલી કવિએ લખેલો એડોને, અને ઇતિહાસકાર હેલામના પુત્ર આરથરના દેહઅવસાન પછી રાજકવિ ટેનિસનનો લખેલો ઇન મેમોરિયમ: એ બન્ને ઇંગ્રેજી ભાષામાં ઉત્તમ કાવ્યો છે, અને ઉભયનાં આ વિરહ સાથે સામ્ય તેમ જ ભિન્નતા છે. એડોને તેમ જ કલાપીનો વિરહ ઉભય કાવ્યોના નાયક ને લેખક કીર્તિવન્તા કવિઓ છે. એડોનેમાંનો કરુણ રસ ફારબસવિરહ સમો ઊંડો ભરપૂર ને લોકપ્રતિધ્વનિત છે, અને ઇન મેમોરિયમમાંનો, સ્નેહમુદ્રામાંનાની પેઠે, તત્વજ્ઞાનના થર નીચે દબાઇ ગયેલો છે. આ વિરહમાંનાં રસનાં ભાવનાં અને કલ્પનાનાં ઉડ્ડયન એડોનેમાંનાં જેવાં છે, પણ તત્વચિન્તનની પ્રણાલિકા ઇન મેમોરિયમના જેવી છે. શૈલીમાં સમાનતા છતાં ટેનિસનની ફિલસુફી Christ to be-આગામી

ખ્રીસ્તમાં શ્રદ્ધાવન્તી ખ્રીસ્તી ધર્મની છે, અને ત્રિભુવન કવિનું તત્વજ્ઞાન કેવલાદ્વૈતના શાંકરવાદનું છે. કવિઓનાં કાવ્યોનાં જીવન ત્હેમનાં સાંપ્રદાયિક તત્વજ્ઞાન નથી, પણ તેગનામાંની બ્રહ્મચર્યસ્વિની કવિતા છે, અને તેથી જ આમ તત્વજ્ઞાનના સંપ્રદાયભેદ છતાં ટેનિસન તેમ જ મસ્ત કવિ ઉભયનાં કાવ્યો ચિરંજીવ છે. ઉભય કવિઓની કવિતા વિચારતાં યે ઇન મેમોરિયમ્‌માંની ટેનિસનની સૂક્ષ્મ કલા મસ્ત કવિના આ વિરહમાં નથી, તેમ જ આ વિરહમાં 'અમરાપુરના વાસી'ના જે 'રાસા હદ-બેહદના' છે તે ટેનિસનના ઇન મેમોરિયમમાં નથી. શેલીના અને મસ્ત કવિના વિરહ, કોયલ કોયલને કાને ટહુકે એમ, કવિના કવિને મારેના ટહુકાર છે, પણ એડોનેના સુર ઝીણા છે, ને કલાપીના વિરહના સુર બુલંદ છે. પદાર્થશાસ્ત્રની સમકાલીન પ્રગતિમાં ટેનિસન રસ લેતા તે રસ ત્રિભુવન કવિને નથી, પણ વિશ્વવ્યાપી ને વિશ્વપર અનન્તતાનાં ચિરંજીવ સત્યોના મહાસાગરમાં જે ડુબકી ત્રિભુવન કવિ મારવા ગયે છે એની નિર્બન્ધ ને નિરવધિ સાહસિકતા ટેનિસનમાં નથી. હૃદયમાંથી નિઝરતું એડોને મધુરૂં ઝરણ છે, વનઉપવનના તીર્થઘાટ આગળ થઇ વહેતો ઇન મેમોરિયમ્ મહાનદ છે, અને કલાપીનો વિરહ ઉછળતો ઘુઘવતો મહામસ્તાની મહાસાગર છે.

ત્રણ ગુજરાતી અને બે ઇંગ્રેજી વિરહોની સરખામણી બહુ બોધક આનન્દદાતા અને અણદીઠાં અનેક જ્ઞાનરશ્મિ પાડનાર નીવડે, પણ અંહી એને માટે કાળ કે સ્થાન નથી. છતાં અભ્યાસેચ્છુઓને એક સૂચન કર્યા વિના નથી રહેવાતું કે એ વિરહપંચાયતનની પૂર્ણાહૂતિમાં પાંચે કવિવરોએ નિજનિજના કાવ્યના સારરૂપ જે જે દર્શન વર્ણવ્યાં છે તે દર્શનોનું જ પૃથક્કરણ ને સરખામણી કર્યે કંઇ કંઇ અજવાળાં ઉઘડશે.

૯, આ વિરહમાંના ઢાળ

મસ્ત કવિનું વ્યક્તિત્વ કાવ્યના રસભાવકલ્પનાવિચારના પ્રવાહમાં જેટલું પ્રગટે છે એટલું જ ત્હેમની છન્દરચનામાં યે સુસ્પષ્ટ છે. કવિના છન્દપ્રબન્ધનો વણાટ દેશજ છે, અને ત્હેની વાણાતાણાની ગૂંથણી સુઘટ્ ને

પોતદાર છતાં ખડબચડી છે. વિભાવરીસ્વપ્ન, સ્વરૂપપુષ્પાંજલિ, કે કલાપીના વિરહમાંની છન્દમાલા નરસિંહમીરાંથી માંડીને દલપતનર્મદ સુધી-ના કોઈ પણ કવિવરની છન્દસામગ્રીથી પ્રધાનપણે અનોખી જ છે. ઘણાં ભજનો, કેટલીક ગઝલો, થોડાક સોરઠા, ને જૂજ વૃત્તોમાં આ વિરહની રચના છે. વૃત્તોની અછતનો અર્થ એવો હશે ખરો કે કવિને કે કવિની આમાંની કવિતાને પિંગળની સુનિલષ્ટદ ગણબદ્ધતાની નિયમિતતા રૂચી-કર નથી? સોરઠાને સૌરાષ્ટ્રમાં દૂહા કહે છે, અને કરૂણરસની જમા-વટની તે સચોટ સામગ્રી છે, એમ દલપતરામે પણ ફારબસવિરહમાં સિદ્ધ કર્યું છે. તીખાં શબ્દબાણ જેવાં તે મર્મવેધી છે, અને સત્રાત્મકતા-ના તેમ જ વજ્રવેધકતાના અર્ક હેમનાં ફળાંને ચ્હડાવેલા હોય છે. મસ્ત કવિની મસ્તી અને ઉછળાટ ઝીલી પ્રગટાવવા માટે ગઝલો અનુત્તમ સાધન છે. ફારસી કવિઓએ અને ત્હેમના ગુર્જર અનુયાયીઓએ જે વેગ ધૂધ-વાટ ને તરંગમયતાનાં પ્રચંડ તોફાન ગઝલોમાં ભર્યાં છે તે કાવ્યરસના ભક્તોને તો સુવિદિત છે. હરિગીત છન્દની માત્રામેળતા ગઝલના એક રૂપાન્તરને મળતી છે, ને તેથી–જાણ્યેઅજાણ્યે–તે છન્દની પસંદગી થઇ હશે. કવિ કહે છે કે ત્હેમની મિત્રમંડળી આ વિરહમાંની ગઝલો બિહાગ અને ભીમપલાશીના પ્રલંબ સુરમાં બહુ હૃદયંગમતાથી ગાય છે. પણ આ કાવ્યમાંની છન્દરચનાનું વિલક્ષણ વ્યક્તિત્વ તો ત્હેમાંનાં ભજનસમુ-ચ્ચયમાં જ છે. એ સંપ્રદાયશૈલીનું પ્રગટીકરણ અન્ય એક પ્રસંગે કરેલું છે, ને ત્હેમાંથી કેટલોક ભાગ અંહી ઉતારવાથી સવિશેષ સ્પષ્ટતા આવશે-

"આ ગ્રંથમાંનાં ભજનોનો રંગ બીજાં ભક્તિરસનાં ભજનોથી અનોખી જાતનો જ જણાશે. આ દેશના કે પરદેશના ભજનિકોના ભજનથી આ પૃથા જૂદી જ છે. નરસિંહમીરાંનાં ભજનોનો શુકવંશી સંપ્રદાય છે, અને દયા-રામનો વલ્લભવંશી છે, પણ આ સંગ્રહમાંનાં કીર્તનોની પરંપરા તો ગોરખ-વંશી સંપ્રદાયના જેવી છે. જો કે જીવણ સાહેબ અને મોરાર સાહેબનાં અને બીજાં કેટલાંક પદો નરસિંહમીરાંનાં પદોની જાતનાં છે, છતાં જેમાં

તેમનુ પોતાપણું ઉભરાય છે તે પદો તો નિરાળી જ રીતનાં છે. આ અબધૂતોની વાણી અને વિચારમાં મરદાની મરોડ ઓર જ છે. એમની પરિભાષા યોગની છે, એમની કહેણી શૂરવીરની છે. એ સંપ્રદાયનાં ભજન 'શબ્દ' કહેવાય છે, અને સૂત્રોના જેવા તેમના સચોટ શબ્દવેધી પ્રયોગો છે. ઘણે ભાગે તેઓ પોતાના જ અનુભવ ગાય છે. 'પ્રેમે વીંધાણા મારા પ્રાણ રે, સદ્દગુરૂએ અમને મારેલ શબ્દોનાં બાણ.' એમનાં ભજન તો 'શબ્દોનાં બાણ' છે, અને સાંભળનારનાં પ્રાણ તે પ્રેમથી વીંધે છે. એવા પ્રેમે વીંધાઇ તેઓ હરિના દર્શને સંચરે છે. 'જ્ઞાનગરીબી', ભક્તિ, ભજન, કીર્તન, વૈરાગ્ય એ એમનાં સાધન છે. જપતપ એમને ગૌણ છે, યોગ જ એમને પ્રધાન છે. એ સાધનો વડે 'જ્યાં પરમ ધામ પરમેશા, કોઇ ચલો હમારે દેશા.' એ દેશમાં તેઓ વિચરી અલખ નિરંજનનાં દર્શન લહે છે. આ અબધૂત યોગીઓને તો એ પરમ દર્શન મોક્ષથી યે વિશેષ છે. 'સદ્દગુરૂ નિરવાણી નિરવાણી, જ્યહાં મુક્તિ ભરે છે પાણી'. એ દર્શનની વેળાએ આત્માપરમાત્માની જે લગની લાગે છે, એક દ્રષ્ટિ થાય છે, તે યોગ; અને એ યોગની એક દ્રષ્ટિ લાંબો કાળ ટકે ત્હેનુ નામ સમાધિ. એ યોગ અને એ સમાધિનાં આ ભક્તજનો પોતાનાં ભજનોમાં વર્ણન વર્ણવે છે. તે યોગદશામાં 'નિરખેલ ઝળહળ' જ્યોત અને તે સમાધિદશામાં સુણેલ અનહદ નાદના અનુભવ તેઓ લોકને જણાવવા મથે છે. એ અલૌકિક અનુભવને લૌકિક વાણીમાં ઉતારવા મથતાં એમની વાણી કૂટ રહે છે, અને ભારે કેટલીક વાર અદ્ધર અટકે છે. ઋષિઓ જેને બાવનપર ત્રેપનમો કહે છે, ત્હેને બાવનમાં ઉતારવો અઘરો છે, એ વાતની પ્રતીતિ આ ભક્તોનાં ભજનોમાં પણ છે. એ પરમ દર્શન અને પરમાત્મયોગ થતાં પરમ અર્થ એમને પ્રાપ્ત થાય છે. 'આનન્દકો ઘર પાયો, અબ મે આનન્દકો ઘર પાયો.' અને વાણી પણ મૂક થતી લાગે છે. 'ક્યા બોલે, અબ ક્યા બોલે, મન મગન ભયા, અબ ક્યા બોલે?' એ સમાધિદશામાં સુણેલા અનહદ નાદના એમનાં અનુભવવર્ણનો એ કવિત્વમય છે. 'જૂનો ને ગમનાં

હેરી, સાં જંસરી બાજે ઘેરી.' 'દેખંદા કોઇ આ દિલ માંય, ઝણુણ ઝણુણ ઝણ ઝાલરી વાગે.' 'ગગનમંડળમાં ગડ ગડ અનહદ વાગે રે જી.' 'અબધુ! રણ રણ રણુ વાગે રે, ગગનમંડળ ઘર માંય રે જી.' 'વાહ વાહ! મેરા દિલ મગન ભયા ગગનાંશબ્દ સુનકે'. અનહદ નાદનો પોતાનો અનુભવ એ અબધૂતોએ એમ ગાયો છે. 'અધર તખત ઉપર જે ઝળહળ જ્યોત' વિરાજે છે એહનાં દર્શનનો યે અનુભવ આ યોગીઓએ વર્ણવ્યો છે 'જા સોહાગણ! જા રે, ગગનમાં જ્યોત ઝલત હે, જા.' 'ઝરમર વરસે, સદ્‌ગુરૂ પરસે, દરસે ઝરમર વરસે, નિર્મળ નૂર નેનનકે આગે, પૂરા નૂરી પરસે, જાગૃત જોગી બ્રહ્મરસભોગી ધ્યાન નિરંતર ધરસે,' આ સમાધિ ને યોગ સાચાં થયાં છે, અને માત્ર આંખમીંચામણી નથી એ પારખવાનો યે આ સપ્રદાયનો એક તાળો છે. "મેં જોગી મતવારા, જાકે અંતર ભયા ઉજારા.' 'જોગીઆ સોઇ રે ગગનમેં વાસા, સહજ શૂન્યમેં કીયા રે પ્રકાશા.' જેને અંતર ને બાહર પ્રકાશ થયો છે એ જ ખરો રાજયોગી. સમાધિસ્થ એવા સાધુજનોને માટે ત્રીકમ સાહેબ કહે છે, 'ત્રિવેણીના તીરમાં રે મોતીડાંની હાર રે, સાધુજન નિજ હંસની હારો, જેને હીરાનો છે આહાર રે.' આ અનધૂતોના સંપ્રદાયનો સારભાગ ભીમ સાહેબે જીવણ સાહેબને ઉપદેશેલા નીચેના ભજનમાં છે.

'જીવણ! જીવ જ્યાં રાખિયે, વાગે અનહદ તૂર રે,
ઝીલમીલ જ્યોત્યું ઝળહળે, વરસે નિર્મળ નૂર રે; જીવણ-
પાંચ તત્વ ને તીન ગુણ, પચ્ચીસાં વિચારી રે,
મથન ગેનો ને મૂળનાં, તત્વ લેજો તારી રે; જીવણ-
ગંગા યમુના સરસ્વતી, ત્રિવેણીને ઘાટ રે,
સુખમન સુરતા રાખિયે, વળગી રહીએ ઇ વાટ રે; જીવણ-
અણીઆગર પર એક છે, હેરો રમતા રામા રે,
નિશદીન નિરખો નેનમાં, સત્ પુરૂષ ભામા રે; જીવણ-

અધર ઝણુકાર હોઇ રહ્યા, કર બીન વાજાં વાજે રે,
સુરતા ધરીને તમે સાંભળજો, ધૂન ગગનમાં ગાજે રે, જીવણુ

નુગતસુગતની સાધના પ્રેમી જન કોઇ પાવે રે,
અધારૂં ટળે એની આંખનું નૂર નજરે આવે રે જીવણુ

સદેશો સત્ લોકનો, ભીમ સાહેબે ભેજ્યો રે,
પત્ર લખ્યો ગુરૂએ પ્રેમનો, જીવણુ! લગનેથી લેજો રે, જીવણુ"

યોગવેદાન્તભજનભંડારની પ્રસ્તાવનામાંથી.

આ વિરહમાંની વાણી અને છન્દરચના એ જોગપન્થી સપ્રદાયની જાલન્ત પદ્ધત્યનુસાર છે મસ્ત કવિનો કરૂણારસ મન્દાની છે, વૈરાગની ચોટ પણુ ઊંડી ઉરવેધણુ છે, પ્રકાશનો પ્રચડ જ્યોતિ પણુ ઝગઝગ ઝગઝગ ઝગઝગે છે, અને આનન્દનો દેશ જ્યહાં ઉકેડે છે ત્હાં પણુ રમમસ્તીનો ઉત્સાહ ને ઉત્તામ અજબ છે એ શાન્તદર્શી જલમાં યે અન્તરંગી ઊંડી ધૂમાધૂમ છે

૧૦, આ વિરહમાંની ફિલસુફી

આ વિરહમાંના તત્વચિંતનનાં મુખ્ય લક્ષણુ એ છે ૧ તે ફિલસુફી વેદાન્તગ્રન્થોના અભ્યાસજન્ય નથી, પણુ અન્તરના અનુભવજન્ય છે, ૨ તે ફિલસુફીનો કવિની કવિતા સાથે ગંગાયમુના સમો ઓતપ્રોત સગમ થયેલો છે છતાં કોઇ પણુ પટના ઉપેરી તાણા ને સોનેરી વાણા ઉભય ભિન્ન ભિન્ન પારખી શકાય, તેમ કવિની કવિતા ને ફિલસુફીના યે ભિન્નભિન્ન દર્શન કરી શકાય. હિમાલય એકશૃંગી નથી, તેમ હિન્દમાંની ફિલસુફી પણુ અનેક શિખરવન્તી છે ષટ દર્શન ૬, ચાર ભાષ્યકાર, અનેક સપ્રદાયપ્રવર્તકો એ સહુના પ્રવાહ, એક બ્રહ્મસાગર ભણી વહતા અનેક નદ સમા, એકલક્ષ્ય ને એકદૃષ્ટ છતં, જૂજવા છે એ સર્વમાંથી મસ્ત કવિ શાકર મતના કેવલાદ્વૈત સપ્રદાયના અનુયાયી ગણાય છે બ્રહ્મસ્વરૂપના વિષયમાં કવિ Transcendental-બ્રહ્માંડઅનશેષબ્રહ્મવાદી છે

જાગી રહી એ જ્યોત હુંમાં તુમાં આપમાં,
પૃથ્વીમાં ઓતપ્રોત, બ્રહ્માંડ પાર, મેહદ બધે

સ્વભાડઅત્રશેઃ બ્રહ્મ િને મને મા ' ા ુ ા જ નથી પ ુ 'બેહદ' છે સૃષ્ટિા અસ્તિત્વની બાબતમા ક ા અનંતતાની એ જગત અસત્ય છે, તેમાં મને, માત્ર કલ્પના જ છે ન સાધુતનો વિસ્તાર છે 'એ દમ્ભ લાગી દ્રષ્ટિ નથી માન્ય થયુ માયા વિ' છતા જીવાત્માના પુનર્જન્મ ન જન્મા તરની માન્યતા િતેના ક સ્થિતિ સિદ્ધ એ સ્થલ બાબતમ જ્યા અડગા દસ્ય નિ તાર બા સ્થિર થી વગનારેલા છે એ વાતને આ મુ ત અવસ્થામ આત્માપ માત્મા નુ કાન ચ ત માટે છે પરમા અને આપણુના ભાવનાઓ ગે વ વિરહમા છે, છતા To live in God—મહા તેતિ ા જીર ા એ ભાવ ઉપર જેટલો ભાર મૂકેલો છે તેમના I live for God—નો પણ જીવન ઉપર મૂકેલો નથી ઉદા ત

સુખે અદ્વૈત ઉચ્ચારી, લહી મનથી ર ા મ્મન !

કવિતા આ જ ાવન પુ ત ત્ર મ ર ા રમન !

કેવલાદ્વૈત વાદના આપણા સમર્થ ઉ ાધ ો જે એ ની ગિ ને ર સ બતાવ દશાઇ હતી એવી ચે માઇ દૈતરસમા કવિ પડી લાગતી ાણી સ ન ને સમસ્ત ચિ ન્તન-વાપારના સનાતન આ ાારરૂ ા કવિ ગને, અદ્ભુત ગે એ ર રચ્ય ા છે

૧૨, આ વિરહમાની ખામીઓ

આના ૨સભ પૂરને મોટેથી મ ામ મે ખામીઓ ન ા ેમ નથી અભ્યન્તોનરની જન્ જમા ચે લાગ્ન છે ન ન્ નાગ અ પ ન્હાં ગ્ કવિત્વિભાવના કવિતાનમા મુખ્ય ગે વાનોન્ત્ર ા ાા ર ા અમય્વિન ી ભાવના ર એ ભાવના ા યક્ષ ક ા ા આલેખન કરવા ટલાક કવિઓ રગ ની સ્પષ્ટતાક ના હાથેની ગ્ની ર ગોથી ચાડી તર ર ઘણી મ્હાનુ મ્હોટુ મહેરાભ્ હોય છે ો ણીના સ્વ એ ા ગ મ ાસ્ય ભાવનાની પેઠે આ ાશઉ મા જ મારી હોય છે વિભાવ કવિની કા યરતિમા બીજા પ્રમ ાા છે ભાવનાની વિશાળતા છે સ્વપનનુ પૂર ને વેગ ઉભય જોગ છે, છતા દયેજ કવિ ગતિમત્તની કવામા જે જ ઉઘાતી

ઝીણવટ છે, પ્રત્યેક ચરણમાંના શબ્દમણિને પહેલ પાડવાનો–ઓપ આપવાનો જે કાવ્યવિવેક છે, તે ત્રિભુવન કવિમાં નથી. એમની કવિતવિદ્યુતના ચમકારને બ્રહ્માંડ આરપાર વીંધી માપવા મથવું, કે નિરવધિ બ્રહ્મોદધિમાં ઝપલાવવું, સુગમ ને પરિચિત છે ; પણ તે પ્રવતાત્મન્ નથી થઇ, ને તેથી જગતભવનોમાં ઉતરી જનવામના ખંડખંડને નથી અજવાળતી. મહદાકાશમાં વિચરતી ને મહાશક્તિ અણુઆકાશમાં ઉતરવાની ના પાડી દૂર જ ઉભી રહે છે. મહાકાવ્યની વિરાટભાવના મસ્ત કવિની મસ્ત પ્રતિભાને અગમ્ય નથી, પણ શબ્દેશબ્દને, મોતીના દાણાની પેઠે, ઉજ્જ્વળ કરી કાવ્યપંક્તિઓમાં પગોવવાની, અર્થેઅર્થના અણુપરમાણુમાનાં અન્તર્વાસી તેજ પ્રગટાવવાની કલાસૂક્ષ્મતા ત્રિભુવન કવિમાં નથી. આ કારણથી કવિ પોતાના કવિત્વના તપોબળથી જે રસભવન સરજે છે તે સર્વાંગસુન્દર રાજમહેલ જેવું નથી, પણ પ્રમુખઅંગસુન્દર ને ભવ્યદર્શન પર્વતશૃંગ જેવું છે. ત્રિભુવન કવિ સ્થપતિ છે, પણ શીલ્પી નથી ; ને તેથી તેજસ્વી આરસની છતા યે, એમની શબ્દશિલાઓ ખડબચડી રહે છે, અને કાવ્યના ચોક, પ્રભાવન્તા ને મનોહર છતાં યે, કેટલેક સ્થળે ખૂચે છે. કવિની છન્દરચના પણ આવા જ પ્રકારની ખડબચડી છે. કવિના તો કવિના જીવનપ્રકાશનું પરાવર્તન છે, અને અંહીં પણ કવિની પ્રકૃતિ જ પ્રગટી વિકાસ પામેલી છે. મૂળ સ્વભાવે મહામૂલ હીરલો છતાં સસ્કૃત કે સસ્કારના પાસા કવિને જ પડેલા નથી, ને એ અસંસ્કારિતા ત્હેમની પ્રતાપવન્તી કવિતામાં પણ પ્રવર્તે છે. કવિમાં અને કવિની કવિતામાં કુદરત છે, પણ કલા નથી.

૧૨, ઉપસંહાર

ગયા શતકમાં દિશાકાલના અન્તર ઘટવાથી, ને ઇંગ્રેજ પ્રજા સાથેનો સબંધ ઘટ્ટ થયા પછી આર્યાવર્ત સરોવર મટી ગયું છે, અને અનેક પ્રજાસરિતાથી પોષાતો મનુષ્યજાતિનો જે મહાનદ બ્રહ્મોદધિ ભણી વહે છે તે

નદના મહાપ્રવાહમાં આયમમાગસંગિતાનો યે સંગમ થયો છે જગતના રંગ હિન્દને રહડતા જાય છે, ને હિન્દના રંગછાટણા જગતને યે છટાય છે હિન્દના સાધુઓ અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, હિન્દના રાજનીતિવેત્તાઓ અને પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ, તેમ જ ચિત્રકાર અને કવિઓની પ્રતિભાની પણ પરીક્ષા, હિન્દના હીરામોતીમાણેકના પાણીની પેઠે, જગતના ઝવેરીઓ સન્મુખ જ હવે થશે મનુષ્યજાતિના જીવનનાપાગની એકતાની અગ્ર આપણા મસાગની મર્યાદાઓમ દશાય છે, અને સાહિત્યપ્રદેશમાં યે એ સેવકંનડ શરૂ થઇ ગઇ છે ભાષાન્તરોથી વિશ્વસાહિત્યની આયાત અને મૂળ ગ્રન્થોથી આપણી યત્કિંચિત્ આત્મસમૃદ્ધિની જગતના બાઝારમાં નિકાસ થવા માંડી છે આ જગત્પ્રવૃત્તિની ગતિમાં ગુજરાત પણ વહવા માંડ્યું છે એની સાક્ષી-જ્યોતી હવે તો-૩ના વડના જમાના ઝવેરાતના ગુર્જર વ્યાપારીઓ પૂરશે ગુર્જગતને કાંડે મોતી પાકે, ત્હેની જગતના ઝવેરીઓ આજ કીંમત આંકે છે, તેના આ વિરહર્દ યે માત્ર આપણે જ મૂલ મૂલવવાનું નથી. મહાકાવ્યો કંઇ નિત્ય નિત્ય નથી નીપજતા, તેમ આ કાવ્ય કોઇક દૈવયોગદિશાની પ્રેરણામાથી જન્મેલું છે સહુ સંપ્રદાયીઓની પેઠે વેદાન્ત સંપ્રદાયના સંપ્રદાયીઓ પણ એમ જ માને છે કે જગતનો આધ્યાત્મિક ઉદ્ધાર પોતાના સાંપ્રદાયિક તત્વજ્ઞાનથી જ છે સાંપ્રદાયિક મર્યાદામતોની પેઠે એ મતમાં જે સત્યાસત્ય હો તે હો, પણ એટલું તો છે જ કે શંકર ભગવાનના પ્રાચીન મતો ને ત્રિભુવન કવિએ પોતાની તેજસ્વિની કવિતાના રસજ્યોતિથી ફરી જ્યોતિર્મન્તા કીધા છે મસ્ત કવિની કવિતામાં જોમ છે, કલ્પનામાં વેગ છે, ભાવના પૂર વિશાળ ને ઊંડા છે, ભના મસ્તી અને તોફાનની ઘૂમાઘૂમમાં યે પરમ શાન્તિની ઊંડી ને અભિનાદ છે કોઇ રસિકને હૈયામાં બાણ વાગે, ને પછી હૃદયશોણિતથી આંકડા આલેખનો વનના વિચરે, એમ કવિએ આ વિરહ હૃદયના રૂધિરને અક્ષરે આલેખેલ છે આત્માને નિચોવી નિચોવી એ નિચોવણના અમૃતરસ આ વિન્દની અગોચરવાટિકા

કવિએ સીંચી સીંચી ઉછેરેલી છે. કાળજાના ઘા જેમને વાગ્યા છે, હૈયાનાં દર્દ જેમણે દીઠાં છે, આત્માની ઉદ્ધારક વેદનાઓ જેમણે અનુભવી છે, તે અનુભવરસના રસિકો તો આ વિરહના દાહમજ્જામાં પરમાનન્દ જ માણશે, અને, જેમ અગ્નિશિખા હવિપાત્ર દેવભોમમાં લઇ જાય તેમ, એ અગ્નિની શિખાઓ ઉપર ઉડતાં ઉડતા ગે. કાવની પેઠે, દેવભૂમિનાં દિવ્ય દર્શનની પરમ પ્રાપ્તિ સાધશે. વિજ્ઞસુરી કવિતા કે ધર્મની સકળ પ્રવૃત્તિપરંપરાનું એ જ પરમ વિશ્રાન્તિભવન છે, ને સર્વ પ્રયત્નાત્મન્ મુમુક્ષુઓને ત્હેની પ્રાપ્તિ સિદ્ધ થશે.

ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ

અનુક્રમણિકા

મંગળાચરણ	પા.	૨
વિરાગ	પા.	૩
વિરહ	પા.	૨૭
પ્રકાશ	પા.	૮૧
આનંદ	પા.	૧૨૯
કાવ્યમાંના ખંડોના ઢાળ	પા.	૧૮૦

કલાપીનો વિરહ

મંગળાચરણ

પ્રારંભે તને પૂજું રે, ગજાનન! પુત્ર ગવરીના!
નિર્વિઘ્ને પાર ઉતારો રે એટલી મારી સાગરમાં.—ટેક

દરેક મંગળ કાર્યમાં મંગળ તારૂં રૂપ,
અમંગળને મંગળ કરે ગણેશ નામ અનુપ;
રૂપ તારૂં મંગળ રે તેત્રીશ કોટી દેવોમાં.—પ્રારંભે.

સોહે ઉજ્જ્વળ અંગ પર વિરાગી સિંદૂર રંગ,
વિરાગ એ વિલસી રહે રિદ્ધિસિદ્ધિની સંગ;
વાર વાર જાઉં વારી રે વિરાગી-રાગી મૂરતમાં.—પ્રારંભે.

તેં વિરાગે નિજ રૂપમાં સ્થિર સમાધિ સાધી,
રિદ્ધિસિદ્ધિ રહી રાગમાં એકમેક સહ બાંધી;
પ્રવર્તે એમ વિશ્વો રે રાગે-વિરાગે નિજ કાર્યોમાં.—પ્રારંભે.

ચૌદ લોકનું સત્ત્વ તું, સબળ સૂર્યનું નૂર,
નિર્લેપી નિજ કાર્યમાં હરનિશ છો મશહૂર;
પ્રાણ સહુના પોષે રે તત્ત્વો પૂરી જીવનનાં.—પ્રારંભે.

રજેરજ આ પૃથ્વિઓ, કણેકણ વારી માંહ્ય,
અનંત ગતિએ અનિલ આ વ્હાણાં તારાં વ્હાય;
ગગનગોળે ચમકારા રે દ્રવતા જાએ ઉડુગણમાં.—પ્રારંભે.

ધન્ય! વિરાગી-રાગી તું, અલખ પુરૂષ અવતાર,
ઘટઘટ માંહી રમી રહ્યો અસંગ તું એકાકાર;
દૂંમાં ને બ્રહ્માંડે રે, બ્રહ્માંડપાર બેહદમાં.—પ્રારંભે.

१

विराग

ચેતો ચેતો, મારા વ્હાલિડા બંધુ રે!
આવો અવસર નહિ આવે રે;
કોઇ પળની હવા માનવ મેળા રે,
વણસી પળમાં એ સહુ જાવે રે;
ચેતો ચેતો, મારા વ્હાલિડા બંધુ રે!

સંધ્યાના રંગ જેવી ખીલવણી આ તો રે,
અનુપ રંગીત રમ્ય ભાસે રે;
રજની વિકાસી મુખ ઉભી જો! સામે રે,
પળમાંહી હતી-નહોતી થાશે રે;
ચેતો ચેતો મારા વ્હાલિડા બંધુ રે!

ગુંજી લ્યો ભમરા ભોગી! સરોજનાં ફૂલડે રે,
પીયૂષ પીવાનું પી લેવું રે;
વાસર વીત્યે કમળો કુમળાઇ જાશે રે,
તમારે પે તિમિરે રોખાવું રે;
ચેતો ચેતો, મારા વ્હાલિડા બંધુ રે!

કુદરતનાં બચ્ચાં! નાજુક કુસુમો ઓ કુંળાં રે!
રમજો ક્ષણિક અનિલઝૂલે રે;
શિશિર સપ્રાણી શિરે તૂટી પડતાં રે
પળમાં ખાખ કરી મેલે રે;
ચેતો ચેતો, મારા વ્હાલિડા બંધુ રે!

વનની સમૃદ્ધિ બધી! રમી લ્યો રંગે રે,
એક બીજાને ઉર ભેટો રે;
ઉભું અંધારૂં તમને લેપવા માટે:રે,
ઝડપાઇ જાશો, નહિ રહે નેટો રે:
ચેતો ચેતો, મારા વ્હાલિડા બંધુ રે!

જોડી લ્યો શ્વાસે શ્વાસ, ચક્રવાક પખી રે!
ભેળી લ્યો, વ્હાલાં! પાંખ પાંખે રે;
જ ભૂમિની ઓથે છૂપાઇ જાતાં રે
તમને રૂધિર વહેશે આંખે રે:
ચેતો ચેતો, મારા વ્હાલિડા બંધુ રે!

૨

ઉંચા સુરે માટી તને ભનવા! પુકારે,
ાં શસ્ત્ર છોડી તાબે તું થઇ જા હમારે;'
ઉંચા ઉંચાં સુરે.

નાદ કણુકણુ ભીતર ભેદતાં ઉચ્ચારે,
માઇ જવાની તક આ આવી છે તમારે;'
ઉંચા ઉંચા સુરે.

જે પ્રલયના આ વેગ ભર્યા વાયુ,
ધ નિમિષમાં તારૂં ખૂટી જાશે આયુ;'
ઉંચા ઉંચા સુરે.

ફે મહાગગન આ વદન વિકાસે,
ફ્-નહોતું થવા આવ મુજ મુખ પાસે;'
ઉંચા ઉંચા સુરે.

૨

બગીચા મંહી તું બોધ કરતો, ચેતતો, ચેતાવતો,
ને હૃદય ગળતે નેત્ર ભીનાં મુજ સમીપે લૂછતો ;—
"આ જીવન કુદરતનું બધું આનંદતાને ઝૂલતું,
ખીલી પળે, રે દોસ્ત મારા! કાળમુખડે વહી જતું.

આ ભ્રમર ગુંજારવ કરે, આ કુસુમ કુમળાં નાચતાં,
આ પંખી ચાંચે ચાંચ–પાંખે પાંખ ગૂંથી રાચતાં,
આ દિવસની સુરખી, કનક શી, સૃષ્ટિને શોભાવતી,
રે ક્ષણિક શોભા સર્વ, કાળા કાળમુખડે ડૂબતી."

૯

"ચેતી લે, ચેતી લે તું, વ્હાલિડા બંધુ રે!
પોકાર પાડીને સુણાવું રે ;
રેતીના ગંજે જેવું સલિલનું બિંદુ રે,
પાર્થિવ સુખ એના જેવું રે;
ચેતી લે, ચેતી લે તું, વ્હાલિડા બંધુ રે!

તિમિરને ઉદરે જેવાં ભ્રમણાનાં ભૂતો રે
પામર દિલને ભડકાવે રે,
પાર્થિવ દુઃખો એવાં અજ્ઞ હૃદયને રે
ચિંતાની ચીસેચીસ પડાવે રે ;
ચેતી લે, ચેતી લે તું, વ્હાલિડા બંધુ રે!

કાળી નિશાનાં ઘોર કાજળ કુંડાં રે
ખદ્યોતપાંખને ચમકાવે રે,

અજ્ઞાન દશામાં એમ પાર્થિવ સુખડાં રે
માનવ દિલને બહેકાવે રે ;
ચેતી લે, ચેતી લે તું, વ્હાલિડા બંધુ રે !

પીપીલિકાની જેવી ઉર્વિ પર રેખા રે
પવનના પાયમાં અવટાતી રે,
મૃત્યુનાં પગલાં માંહી માનુષી ક્રીડા રે
પીલાઇ પળમાં એમ જાની રે ;
ચેતી લે, ચેતી લે તું, વ્હાલિડા બંધુ રે !

વાયુના વેગે જેવી જલધિના જળની રે
સુંદર ગૂંથાય કાંઇ જાળી રે,
સમીરસપાટે પાછી ચૂંથાય પળમાં રે,
એવી જગમોહની હૈયાળી રે ;
ચેતી લે, ચેતી લે તું, વ્હાલિડા બંધુ રે !

વીજનો ઝબાકો કાળા મેઘ મંહીથી રે
ઉડી અણુધાર્યો આવે જેવો રે,
આવ્યો-ન આવ્યો એમ અલોપ થાયે રે,
વિભુ! સૃષ્ટિનો સબંધ એવો રે ;
ચેતી લે, ચેતી લે તું, વ્હાલિડા બંધુ રે !

૫

પૂરાં હજી મુખથી ના તવ વાક્ય છૂટ્યાં,
ત્યાં તો અરે! જીવન એ તુજ ચાલી ઉડ્યાં ;
પીછાં પ્રસારી, દૃગ ઉર્ધ્વ ધરી, સદાની
છેલ્લી સલામ જગને કરી પ્રાણ ઉડ્યા,

મમતાને મેલી મન ! તમે કરી લ્યો નિર્મળા ;
સલામી કરે છે જૂઓ ! શ્વાસ આ ધખેલા ;
મમતાને મેલી, મન !

ચંદા ને સૂરજની ઢોળી નાંખી જ્યોતિ
સલામી કરે છે આંખો જૂઓ રોતી રોતી ;
મમતાને મેલી, મન !

ભાગી ભમર, મુખડાની કાંતિ ઉડંતી ;
શીતળ નાડી છેલ્લી આ સલામી વદંતી ;
મમતાને મેલી, મન !

મસ્ત ફકીર ! કિલ્લો તારો ડગમગ ડોલે ;
સલામી કરી લે, જો એ પડું પડું બોલે ;
મમતાને મેલી, મન !

૬

કર્યો હરિશ્ચંદ્રે હોમ, કુટુંબને રાજ્યસુખનો હોમ,
સત્યવંતે સત્ય નવ છોડિયાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

શરણાગતને કાજ શિબિએ કાપી જમાડ્યાં અંગ,
અલખના જામા ઓઢિયા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

રાજ્યધર્મવીર રામ પ્રજાને પ્રિય કરવાને કામ
નિજ જીવન-સીતાજી હોમિયાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

મયુરધ્વજ મહીપાલ દીધાં એણે અર્ધ દેહનાં દાન,
શિર સુતશીએ કરવત મેલિયાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજવું ?

યુવાવસ્થાનું દાન દ્વિજને કર્યું દીધું, નિજ હાથ
વૃદ્ધપણુંને વ્હોરિયાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજવું ?

પરમ પદ પર પાવ દીધે જે દેહ દહે પર કાજ
કોઇ અમર ભોમના ઓલિયા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજવું ?

સાત મંદિર શૂન્ય થાય, વ્હાલિડા.) સાત મંદિર શૂન્ય થાય,
ત્રિભુ દરસે નિરંજન નિર્મળા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજવું ?

૭

છે ક્ષત્રી સ્વાર્પણની સીમા, એ ધર્મસ્થંભ, જ આર્યનો,
નિજનું બધું ય પ્રજાળીને એ સત્ય તત્વે વહી જતો.

અગણિત છે દ્રષ્ટાંત એવાં આર્ય ગ્રન્થોની મંહી,
નિજ રૂધિર દેતાં દેવને ધન્યભાગ્ય માને જીંદગી.

આ આર્ય ભૂમિના દેવ એ, ને ધર્મ કેરા જ્યોતિ એ,
જે સૃષ્ટિ કારણ પ્રજ્જવલી આસુર દળ વ્હોળુ દહે.

એ પરમ શાન્તિ પ્રેમ નીતિ ભક્તિ ચતુર્દિશ વિસ્તરી,
નિજ અંગને હોમી હુતાશે, જાય મહાતત્વે ભળી.

એનાં જ નામો એક ચિત્તે સંત જન આરાધતા,
એના જ સ્થાપી પાળિયા પૃથ્વીપતિ યે પૂજતા.

એના જ યશના ગ્રન્થ કવિઓ પંડિતો કંઇ ગૂંથતા,
એ નામ પર નિજ પાદશાહી પાદશાહ ઓવારતા.

એ વીરનો મહિમા અજબ કો ભક્ત વિરલા જાણશે,
સર્વસ્વ અર્પી–સમર્પી હરિને નિજ ગરીબી માણશે.

૮

લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે,
ચિત્તનાં ચિંતવન મૂકો રે;
ભૂલવણીની એ સહુ ભ્રમણા ચો ટાળી રે,
સ્વમજાળે નવ ચૂકો રે;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

જુવો આ વ્યોમે કાળો વાદળગોટો રે
આપે અકસ્માત ઉડી રે
પવનના વહેમાં પાછો વિખરાય પળમાં રે,
થોભ્યો ન રહે, વાત જૂઠી રે;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

ભ્રાંતિની ભ્રમણા એ સહુ મૃગજળ માનો રે,
ટીપું યે નથી એમાં વારી રે;
તો યે હરણિયાં એને લલચાય લેવા રે,
ન ગ્રહાય, ગરતાં ધસતાં હારી રે;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

ગાંધર્વ નગર આ તો ખેલ ખલકનો રે,
દેખાય દૃષ્ટિએ પણ જૂઠું રે;
હવાઇ હવેલી એમાં માનવ હવાનાં રે,
ગારૂડી વિદ્યાએ સહુ ઉઠ્યું રે;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

નહીં દિન રાત્રી, આ તો બેહુનાથી જૂદું રે,
સંધ્યાનું નૂર રહ્યું છાઇ રે,
વ્યોમ પૃથ્વી બધે રસબસ રેલ્યું રે,
મૂળ જૂઓ તો નથી કાંઇ રે;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

સ્વપ્નાની સૃષ્ટિ વ્હાલા! સંસાર સારો રે,
અર્ધ નિદ્રાએ જાગ્યો આપે રે,
જાગ્યો કે ત્રિભુ નથી જોવાનો એને રે,
રખે દૂભાતો એના તાપે રે;
લગની લગાડો મારા લાલ સંગાથે રે.

૬

ચિત્તનાં ચિંતવન છોડ, વ્હાલિડા! હવ પરિગ્રહ શું જોડ;
આવ્યો અવસર નવ ચૂકિયે,
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

મનુષ્યજન્મ અવતાર વ્હાલિડા! મોંઘો હીરો લઇ હાથ,
અજ્ઞાનઅગ્નિએ નવ ફૂંકિયે,
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

સકળ જોયો સંસાર, અરે હા! મૃગવારીની હાર;
એને મનથી આઘો મૂકિયે,
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

સત્ય તત્વની લેહ વ્હાલિડા! કદી ન તજીએ તેહ;
પરિગ્રહ શું અંતર જોડિયે,
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

યેળ ભ્રમર હોઇ જાય, આપોપું તજી ભ્રમર હોઇ જાય;
નિભુ નિજનું સત્યમાં હોમિયે,
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

૧૦

રે વ્હાલિડા! ત્રય ગુણુનો અભ્યાસ મનથી કર પરો,
એ સૃષ્ટિના યોગે થયો તુજ ઝેરમય જીવનઝરો.

છે કલ્પના કંઇ કારમી, તુજ નયન જે સૃષ્ટિ દિસે,
એ દૃશ્ય તારી દૃષ્ટિનું નથી માન્ય થયું સાચાં વિશે.

એ કલ્પના કૂડી થકી ભિન્નત્વ બ્રહ્મે ભાસતું,
એ કલ્પનાના ત્રિવિધ તાપે જગત સર્વે ત્રાસતું.

એ કલ્પનાના પોષણે કંઇ અબજ જન્મ જગાડિયા,
એ કલ્પનાની રમતથી સબંધ સૃષ્ટિના થયા.

એ કલ્પનાનાં બિન્દુ આ જો! આભમાં ઉડુગણુ વહે,
દશ દિશામાં:દિનનિશ ભમે, સ્થિરતા ન ઉર લેશે લહે.

એ કલ્પનાની ચંદની બ્રહ્માંડશિર છવાઇ છે,
આ વ્યોમરૂપે વિસ્તરી, કો અજબ રંગ સુહાતી તે.

આ અનિલની લહરી, અને આ કાળની ભરતી, અને
આ ઉદધિના ઉછળાટ-એ સહુ કલ્પનાના ઉર્મિ છે.

આ પૃથ્વી કેરા પાટ, ને પોલાણુ આ અંતરિક્ષના,
આ સ્વર્ગ દેવોઃ સર્વ અદ્ભુત કલ્પનાની બાજી, હા!

એ કલ્પનાની કારમી જ્વાલા જલે, ને ઝળહળે,
એ જ્વાળને કહી જગત, એમાં આત્મને કઇ કંઇ દહે.

એ કલ્પનાની જ્વાળની ઉડતી શિખાની ઉપરે
હું યે ચઢી બેઠો, સખા! તુજ નામને રટતો ઉરે

૧૧

આ ઝાળ વિશ્વની અહમ્પદથી ઉઠેલી,
ને દ્રવ્યના ઇંધનથી વધુ એ વધેલી;
જાગ્યો પ્રચંડ ભડકો દિલમાં-જગતમાં,
તુરાગના ધૃત તણી પડી આહિ હેલી.

બળતો અગારો આ તો સૃષ્ટિની શોભા રે,
અમુલખ ગણી ન માનો, અધા રે!
અડતાં એહ અંગે વ્યાકુળતા વાધે રે,
જલી ઉઠે અંગ તારાં સધા રે,
બળતો અગારો આ તો

ભોળા પતંગ! અંહીથી ઉડી જા આઘે રે,
ભભકતી જ્યોત આ છે એવી રે,
અડકતાં વેંત તારાં નાજુક અંગો રે
બાળી દીયે ચેહના જેવી રે;
બળતો અંગારો આ તો.

રખે! ફસાતો ધારી ફૂલડાંની માળા રે,
છે એ મણિધર-કાળ કાળો રે;
જો ને! વરસે એના મુખમાંથી જ્વાળા રે,
એ ડંખે જીવનનો થાય ટાળો રે;
બળતો અંગારો આ તો.

વીણાના સુરે ઓરાં આવો નહીં, હરણાં રે!
કાળના સુર એ તમારા રે,
કિરાત કૂડે તમને વીંધવા કાજે રે
પાપના પાસલા પસાર્યા રે;
બળતો અંગારો આ તો.

છછુંદર કાળરૂપે ખોરાક તારો રે,
રખે! તું વ્યાળ એને ગ્રાસે રે,
ઉદરમાં જતાં વેંત તને એહ મારે રે,
છોડયે જીવન અંધ કરી દેશે રે;
બળતો અંગારો આ તો.

પુરાણો પ્યાલો વ્હાલા! સંસાર સોનાનો રે,
મમતાઝહર માંહી ભાસે રે,

ભૂલે ન લેતો એને 'કનક ભરોંસે રે,
ટોડે અડયે વિણુ જીવન જાશે રે;
બળતો અંગારો આ તો.

૧૨

ઊંડાં અંતરમાંનાં અગ્નિઓ જોતાં રે
ત્રાસ ત્રાસ બધે વ્યાપે રે;
કેમ ઉદ્ધરૂં એની કળા નથી જડતી રે,
તપી રહ્યો છું ત્રિવિધ તાપે રે,
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જોતાં રે.

શ્વાનનું વિષ જેવું રગેરગ સાલે રે,
અંગેઅંગ દુઃસહ દૂભાવે રે,
તૃષ્ણાની ઝેરજ્વાલા એવી અતીશે રે
રૂધિર કણેકણુ ફૂંધાવે રે;
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ 'જોતાં રે.

સૂકેલાં પાન જેવાં વાયુના વેગે રે
પૃથ્વિએ પડતાં ઉડી જાતાં રે,
હલકા હવાલ હમારા પ્રપંચપવને રે
અથડાઇ ભોમે અવટાતાં રે;
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જોતાં રે.

નાવિક વિનાનાં જેવાં નાવડાં ડોલે રે,
પવન વહે તે દિશ વહેતાં રે,

વિષયવાયુએ એવા અગ્ર અમારા રે,
દીનપણાએ દોરવાતા રે,
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જોતા રે

ત્રિદોષ રોગ જેવો વ્યાપતા અંગે રે
ઉન્માદમોજે બધુ ઉછળાતું રે,
અધીર ઇચ્છાઓ એવી ઉન્મત્ત બનાવે રે,
હું કોણ ભાન એ ભૂલાતું રે,
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જોતા રે

વીછીનો ડંખ થાતા અગ્નિઅંગારો રે
મૂકયો, તન દાહ તેવો લાગે રે;
એથી યે કોટિધા દાહે દહતા રે
ત્રિશુ કામનાના ડંખ વાગે રે,
ઊંડા અંતરમાંના અગ્નિઓ જોતા રે

૧૩

કરો અલખ આરાધ, વ્હાલિડા! કરો અલખ આરાધ;
સીધા સાધ આરાધથી,
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

મન ઇંદ્રિય કરો હાથ, વ્હાલિડા! રાગદ્વેષ કરો ત્યાગ,
અંતરથી આપોપું પરહરો
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

ત્હારી મમતા મૂળથી માર, વ્હાલિડા! મમતા મૂળથી માર;
લોભ લાલચને જેર કરો,
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

વેધી વાસનાજાળ, જગતની વેધી વાસનાજાળ,
અંતરને કરજો ઉજ્જવળાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સાવ મંદિર શૂન્ય થાય, વ્હાલિડા ! સાવ મંદિર શૂન્ય થાય,
નિશુ દરસે નિરંજન નિર્મળા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૯

શિરને સાટે દેવ મહૈં કોઈ માણી શકે ;
પાર્થિવ જંતુ જેહ, પામર એ તો અભાગિયાં.

એને નિમિષ મળે ન આરામ રે,
નયને નિદ્રા ન આવે નામ રે,
વ્હાલિડા ! સંત એ પ્યાસા દેવના એ જી.

ટોળાવિહોણું હરણિયું રે એમ અંગ સ્થિરતા ન હોય,
દ્રષ્ટિ એની દીન દામણી, ચહુદિશે એ વિહ્વળ જોય રે ;
વ્હાલિડા ! સંતએ પ્યાસા દેવના એ જી.

જેવાં ભૂખ્યાં વલવલે રે જનનીવિછોયાં નાનાં બાળ,
અંગ શિથિલ અફાળતાં, રડતાં રડતાં ફૂટે દેહનાં કાજ રે ;
વ્હાલિડા ! સંત એ પ્યાસા દેવના એ જી.

કમળ જેવાં સરોવરે રે મધ્ય રજનીની માંહ્ય
દીન મુખે ડોક ઢાળતાં, એવાં જીવનસતાં જણાય રે ;
વ્હાલિડા ! સંત એ પ્યાસા દેવના એ જી.

રોમરોમ દહે દુઃખમાં રે, જરીએ રહ્યું નવ જાય,
જળ વિણ જેવું માછલું જીવન તરફડતું સીઝાય રે ;
વ્હાલિડા ! સંત એ પ્યાસા દેવના એ૦ જી૦

ખરતાં સૂકાં પાંદડાં રે ઉડતાં વાયુ માંહિ હોય,
તન ગમે ત્યાં જઈ પડે, ત્રિલુ એની એને ગમ ન્હોય રે ;
વ્હાલિડા ! સંત એ પ્યાસા દેવના એ૦ જી૦

૧૫

લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે,
ચિંતાના ચિંતવન મૂકો રે ;
ભૂલવણીની એ સહુ ભ્રમણા ઘો ટાળી રે,
સ્વમજાએ નવ ચૂકો રે ;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

આદ્ય અંતે સૃષ્ટિ ન હોતી—ન હોશે રે,
મધ્યે યે મહાજન નવ માને રે ;
અંગેઅંગ એનાં ઊંડાં અવલોકી રે
સમલાનાં શૃંગ સમ જાણે રે ;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

વંધ્યાનો પુત્ર જોને ! વિસ્તાર પામ્યો રે
હું-તુભેદના સહુ ભાવે રે,
પળમાં ઉઠી ઉઠી લય થાય પળમાં રે,
સાથે ત્રય લોકને નચાવે રે ;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

લીતનાં ચિત્રો આ તો પુષ્પનાં ગુચ્છો રે,
હોય સામાં લાગે એવાં રે,
મધુરમધુ એમાં સુવાસ ન હોયે રે,
ભોળા ભ્રમર ! ન જા તું લેવા રે;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

સરોજદલે આ તો ઝાકળનાં બિંદુ રે,
સાચાં મોતી એ નવ માનો રે,
સૂરજકિરણે બધાં શોષાઈ જાતાં રે.
શોધ્યો ન જડશે એક દાણો રે;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

સુષિત મોહ સર્વે પિશાચી પીડા રે,
કલ્પિત ભ્રમ એ ભમાવે રે;
સૂરજકિરણે શિશુ અલોપ અંધારાં રે,
પાછાં નજરે તને નાવે રે;
લગની લગાડો હવે માલેક સાથે રે.

Vallabhjee Ramjee

એ ભક્તિનો પરિપાક થતાં સ્થૂલ ઉપાધિ છૂટતી,
ને દેવ ભક્તો જૂજવા એ ભાવના ઉડી જતી;
એ ભાવના ઉડી જતાં આ ઉર્વિ સ્થાવર જંગમે
અંતરિક્ષ સ્વર્ગે એકરો એ ભક્ત આત્મા બની રહે.

એ આત્મ આ લીલો અરણ્યો લીલમગાલીચા સમાં,
જ્યાં હરિણ ને સિંહનાં શિશુ તજી વેર સાથે લોટતાં;

શ્રી કૃષ્ણના મુગટ સમા કેકી કળા જ્યાં પૂરતા,
ને ઢેલડીની સાથ નૃત્યે પ્રેમતાર જમાવતા.

એ આત્મ છે આ વિટપનો વિસ્તાર વિસ્તરતો બધે,
નિર્દોષ ભાવે અટ્ટહાસ્યે જેહ દિશદિશ ઉછળે ;
એને ઉંડે ઉર જોઉં માળે પંખીઓનાં પારણાં,
જ્યાં હીંચતાં નાજુક અંગે નયન એ ચમકાવતાં.

એ આત્મ છે આ શાંત મુનિ સમે પ્હાડ મોટા જે (
આછાં પયોદ શી ભસ્મ, એણે ધારી લીધી ભાલમાં ;
ને રોમરાજી સમી ઘેરી વૃક્ષરાજી ડોલતી,
ગાંભીર્યમાં લીલા અલખની એહ સુંદર શોભતી.

એ આત્મ છે આ સરિત સરવરે ભર્યાં નીરે નિર્મળાં,
પ્રતિબિંબ કંઈ વૃક્ષો તણાં તટવિહંગનાં ઉર ધારતાં ;
જોઈ તીરે આવી ભાગી સૌ તેની તૃષા સહુ બૂઝવે,
સમવિષમ એને ઉર નહીં, એમ તૃપ્તિનું લ્હાણું કરે.

એ આત્મ છે આ અનિલ જે ભૂગોળમાં વીંટી પડ્યો,
ને સ્થાનસ્થાને ચંડ શીતળ મધુર રૂપ જે ઉડતો ;
ને ક્યાંક ઘનપટ માંહિ વિદ્યુતવૃંદને ચમકાવતો,
ને નિજ ઉરે ચમકાર એહ સમેટી લઇને ધારતો ;

ને ક્યાંક ઉદધિને ઉછાળી ઘોર ક્રૂરી મૂકી ગર્જના,
એ ગર્જનાને ઉર ધારી દિગંતે પડઘા જતા ;
ને ક્યાંક પર્ણેપર્ણ ડાળેડાળ તરુતરુ ગૂંથતો,
ને ક્યાંક કુમળી લતાકુંજે ફૂલફૂલને ચૂમતો ;—

રે ! શું કહું ! આ સૃષ્ટિ કણકણ જીવજંતુ તમામમાં,
એ શ્વાસ રૂપે જો ! સ્ફુરે, ધરી સૂક્ષ્મ દેહો જૂજવા;
માનવ પશુ વિહંગ વિટપો—વિશ્વરાજી સર્વમાં
એ શ્વાસઉચ્છ્વાસે રમે, જ્યાં જોઉં ત્યાં સમરસસીમા.

એ આત્મ આ સહુ દેવ, ભાર્ગવજ્યોત જે જગ ઝળહળે,
એ ભુવન ત્રણ, એ ચૌદ લોક, બ્રહ્માંડનાં પડપડ બધે;
એ વિષ્ણુ ને શિવ, એ જ તેત્રીશ કોટી દેવની મંડળી,
બ્રહ્માથી માંડી રેખ તૃણની આત્મની ફૂલમંડળી.

નહિ કાળ કે નહિ દિશા એને એક ક્ષણ લોપી શકે,
સહુ કાળ ને સહુ દિશા એમાં જતુ ઝીણાવત વસે;
ન મપાય મનબુદ્ધિ થકી, એવું અનુપમ વિસ્તર્યું,
જ્યાં જોઉં ત્યાં સમ સ્થિર ભીતર બ્હાર અદ્ભુત એ રહ્યું.

અદ્ભુત છે એ આત્મ, ને એથી અનંત અગાધ શો,
અવિનાશી અવિગત અચળ સમરસ અલખ અનુપમ વિસ્તર્યો;
જ્યાં વાણ ચારે ગુણત્રય નહિ, કાર્યકારણ કંઇ નહીં,
નહિ દૃષ્ટિદર્શન, એક આત્મા વિના બીજું કંઇ નહીં.

એ છે હતો નિત્યે હશે, ને શૂન્યશિખરે જ્યોતિ એ
જો ! એકશિખ ને અડોલ ને એક જ પ્રભાએ ઝળહળે;
એ દેવનો મહાદેવ છે, ને एकमेवाद्वितीयम् એ,
એ બ્રહ્મનો પરિબ્રહ્મ છે, ને આત્મનો પરમાત્મ એ.

૧૭

એ રીન સાંઝ સવાર કંઇ કંઇ જ્ઞાનગોઠડી માંડતા,
ને આપણે વિધવિધ પ્રદેશો વાતમાં ઝુકાવતા;

નહિ શુદ્ધિબુદ્ધિ, ન ભાન ભૂખતૃષા તણું લેશે થતું,
સ્થિર શ્વાસ થંભી જાય, એવું એકરસ દિલ થઇ જતું.

થઇ જતું હતું આ સૃષ્ટિનું એકત્વ તું–હુંઉરમાં,
જાણે સકલ બ્રહ્માંડ માંહી આત્મ નિજ વિલસી રહ્યા;
નિજ આત્મ એ ઉદધિ સમા અગણિત લહરે મ્હાલતા
નિજ ઉર્મિમાં કઇ નાવડાને પ્રેમથી ઝૂલાવતા.

હું–પાર્થનું એ જ્ઞાન સુર ઓ! કૃષ્ણ–તું જાતાં ગયું,
ને ઘોર ઘોર તિમિર ભીતર બ્હાર આ રેલી રહ્યું;
પૌરૂષ રહ્યું નથી નામ, જીવન ડૂબતું સતકારમાં,
ને ઉર આ અટવાય, અંગેઅંગ દહતા દાહમાં.

એ માર્ગ તુજ સમ શૂરનો, નિજનું બધું યે હોમવું,
ને દેવઇચ્છામાં વહી નિજ ઉરને સંતોખવું;
આકાશપૃથ્વિ સમેટી લેઇ, સમેટી દિલની સૃષ્ટિ આ,
જે બ્રહ્મની જ્વાળા મહી દિલમગ્ન ફકીર જલાવતા.

ઓ સુર! તુજ સમ નથી શૂરો, દેવ તું–હું માનવી,
સમજાવ્યું જ્ઞાને વર્તને, પણ દુઃખમાં જઉં છું દબી;
ગિરિ કોઇ સિર તૂટી પડે તો હું દબાઉં ન એટલો,
ઓ વીર! તારા વિરહના દુઃખે દબાયો જેટલો.

મુજ કલ્પનાની સૃષ્ટિઓ પ્રિય ! તું પળતાં ગઈ પળી,
ને સ્નેહલીલી મુજ કવિતા શોકઝાંખી થઇ રહી;
મુજ દુઃખદાવાનળ તણી ઝાળે જગત સઘું જળે,
જ્યાં જ્યાં મૂકું હું દષ્ટિ, ત્યાં ત્યાં વિરહ તુજ જ્વાળે! ઉછળે.

૧૮

હોય હંસની જાત, અમૂલા મોતી ચૂગે દિનરાત ;
બગલાંઓ એને અડે નહીં,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવું ?

હોય ક્ષત્રીની જાત, ધર્મના યુદ્ધે કરે દેહપાત ;
હીંજડાઓ રણે ચડે નહીં,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવું ?

હોય ભ્રમરની જાત, કમળના કુંજની લે તે બહાર
એ કાદવકીટ સમજે નહીં,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવુ ?

વ્રજગોપીની લહેર, વ્હાલિડા ! સ્થૂલપારની લહેર,
એનું સ્વપ્નુ નુગરી સહે નહીં,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કર્યું ગીતાનુ પાન, પારથે કૃષ્ણહૃદયનું પાન ;
એ રસ ભીલડાને જરે નહીં,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવું ?

બ્રહ્મરસ ભીના ભેદ, બ્રહ્મના બહાડ મહીના ભેદ
ત્રિશુ સંત સુભાગી સમજશે,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવું ?

૧૯

વ્હાલિડા ! સાચા શૂરા રે, જેની અચળ વૃત્તિ એકધા
માંયું મકો કારે રે એ ખેલે બેહદની બહારી. ટેક

અનળ પંક્ષી સમ આભમા ભરે અહર્નિશ ફાળ,
સ્થૂળ પૃથ્વિ પર ના કદી રે ધરે પરમ નિજ પાળ;
સુરતા સત્યે સમાયે રે, ઉતરે નહિ ફરી ઉતારી,
માથુ મૂકી કારે રે.

મલીન આસુરી મેઘનો અંતરમા ધ્વનિ જાય,
શિર પછાડી કેમરી રે તત્ક્ષણ છાડે કાય ;
કાયા નિજની રાખે રે કેસરી નહિ,' અન્ય વનચારી ;
માથું મૂકી કારે રે.

બ્રહ્મમોરલીનાદમાં મણિધર ડોલે વ્યાળ,
કરંડિયે જીંદગી કાઢતાં રે સાવ બની મુડદાલ
નિજપણાને ત્યાગી રે વીણાની પીતા ખુમારી ;
માથુ મૂકી કારે રે.

ખરાં પ્રેમીલાં પોયણાં પીએ ચન્દ્રનું નૂર,
શિર અભ્ર તૂટી પડે, કે દુઃખના વરસે પૂર,
ચુરેચૂરા ઉર થાયે રે, ચૂકે નહિ તો ય ચંદ્ર જરી ;
માથુ મૂકી કારે રે.

મહીમય જીવન ગાળતાં મડૂક આઠે માસ,
જ્ઞાનઘટા નભ જાગતાં રે કરતા જીવન પ્રકાશ ;
સજીવન પૃથ્વી થાતી રે, ને ગાન ગાયે લલકારી ;
માથુ મૂકી કારે રે.

સમજુ ચકોર સુહાગિયાં ભક્ષે તેજઅંગાર,
જીરવે અગન તેગ અગમાં રે અનહદ છૂટે બહાર ;
અગ્નિ અમૃત એને રે, જે દીયે જીવન ઉદ્ધારી ;
માથુ મૂકી કારે રે.

અધરથી ઝડપે ચાતકાં, કરે બ્રહ્મરસપાન,
પૃથ્વિપડયા રસ ઉપરે રે મૂકે ન દૃષ્ટિ નામ :
જેને લગની લાગી રે ત્રિગુ રસની માણે બલિહારી;
ગાયુ મુક્ષી કોરે રે.

૨૦

હળાહળ વિષની ઝાળ, ધૂર્જટિ કંઠે ધરે વિષજ્વાળ,
નવ અમર અન્ય જીરવી શકે :
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સોમવલ્લીનું પાન વ્હાલિડા ! શુદ્ધ બ્રાહ્મણે થાય,
એ અન્ય ઉદરે ના ટકી શકે ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સિંહણુ કેરાં દૂધ ઝીલવા હોય સુવર્ણનાં પાત્ર,
ના પીતળ પીળાં ગ્રહી શકે:
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું ?

ભક્તહૃદયના ભાવ જીરવશે દિવ્ય દેશનાં બાળ,
નહિ પાર્થિવ દિલ ધારી શકે :
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અધર ભોગ છે એક પંખીની, મનવાણીની પાર,
ત્રિગુ પંગુ જન ના જઇ શકે ;
વ્હાલિડા રે શું સમજાવું ?

પણુ પારાવાર મળી મનુષ્યની મેદની ;
પણુ અમર સંતઅવતાર વિરલ હશે કો વિશ્વમાં.
ઓ દર્શનીય દેવ ! શે સુગરે ઓળખું ? સખા !
કરૂં સમર્થની સેન, આપ એંધાણી કંઇ મને.

૨
વિરહ

૧

સુહૃદ-સ્નેહજામ માહરો ફુટી ગયો ;
રસ અમૂલ માંહિનો અલોપ થઇ ગયો.

નામ માત્ર છે રહ્યું બ્રહ્માંડ સૂનું આ,
એહનું યે હીર મધુર એ હરી ગયો.

વિભ્રમે ચઢેલું આ દિગંત દેખું છુ,
એની પરમ શાન્તિ-પ્રસન્નતા હરી ગયો.

જોઉં શૈલવદન કજ્જલશ્યામતા ભર્યાં,
ઉજ્જવળ અંતર એહને એ દાહ દઇ

ટળવળી પડે-ઢળે આ સ્નેહના ઝરા,
એહને યે મ્લાન નીરસા કરી ગયો.

રોમરોમ દીનતા ભરી હરિયાળી આ,
બાલિશ રમ્ય હાસ્ય એહનું હરી ગયો.

હરી ગયો તમામ પ્રભા વ્યોમ માંહિની
નિઃસત્ત્વ તારલાની મંડળી કરી ગયો.

પળપળે ઢળે ગરીબ ઉર્મિએ દધિ,
એની ગભીર મસ્ત ગતિ એ હરી ગયો

હરી ગયો શું દશ્યચમન-સ્વર્ગની હવા
વેરાનમાં યે વહ્નિનું વહન કરી ગયો.

સમસ્ત વિશ્વ માંહિથી આત્મા સમેટીને
આ જીવનજંત્ર વિભુનો ય તે લૂંટી ગ

૨

હમે દીન દુખિયારા છો રે
    તુજ વિરહઆગનમાં વસતા   ટેક.

જલી ઉઠે છે જીવન જ્યારે અંગોઅંગ હમારાં,
    ગુરુજી મારા! અંગોઅંગ હમારા;
તુજ દર્શનના પરણ પ્યાસા, સમર્થ સજ્જનહારા!
    હમે દીન દુખિયારા છો રે

રડતાં રડતાં આંસુ ખૂટે, વરસે શોણિતધારા,
    ગુરુજી મારા! વરસે શોણિતધારા,
ક્ષીણ થઈને અટકાઈ ગયા આ આંખડલીના તારા.
    હમે દીન દુખિયારા છો રે

ઝાઝું શું કહીએ? અંત ઘડી આ, વહાલમ! આવો વહેલા,
    ગુરુજી મારા! વહાલમ! આવો વહેલા;
દિલભર દર્શન દીઓ દિજને, મુક્ત! કરી દો મેળા;
    હમે દીન દુખિયારા છો રે.

મજબૂત બંધાયા છો આપણા, છૂટયે નહિ છૂટાયે,
    ગુરુજી મારા! છૂટયે નહિ છૂટાયે;
સારસ જોડી જૂજવી થતામાં ઝૂરી ઝૂરી મરી જાયે;
    હમે દીન દુખિયારા છો રે

હું તું અભેદ એમ જ સિદ્ધ વચન એ તમારા,
    ગુરુજી મારા! સિદ્ધ વચન એ તમારા,
પ્રણયઝાળમાં મને ઝપેટી ગણી ગયો તું પોતાના
    હમે દીન દુખિયારા છો રે

શેષ રહેલું જીવન બાકી, એ હોમાવાનું હાવે,
ગુરૂજી ગારા ! હોમાવાનું હાવે ;
આવ, આવ, ઓ માલિક મીઠા ! કેમ ત્રિભુવનને તાવે ?
હમે દીન દુઃખિયારાં જી રે.

૨

જેવો ગ્રીષ્મ કરાળ ઘોર ભડકા દિગંતમાં છોડતો,
ને જ્યાં ક્ષાર ભૂમિ મંહી પ્રલયના વહ્નિ રહે વર્ષતો,
ત્યાં કો ચાતક મેઘબિંદુ રટતું ભૂંજાય પારેવડું,
જલ્પે એમ સખા ! સીઝે જ વિલપે વિયોગી આ દિલડું.

શેરી-શેરીએ સાદ પાડું–પુકારૂં તુજને :
ઉત્તર તે એકાદ સામો ન દીધો, સુરસિંહ !
વનવન વૃક્ષેવૃક્ષ વિલાપથી ગજાવી વળ્યો ;
સુહાગી સુરતી ચક્ષ મળી ન જોતાં મેદની.

લહરે લહર સમીર સુરભણકારે ભડકાવતી ;
આ અંતર બની અધીર મળવા દોડે મિત્ર મુજ.

એ દીન મ્હાંજ સવાર વલખાં મારતાં વાયુમાં ;
પડઘાએ પળવાર મન ધીરજ ધરે ન સુર વિણ.

૪

સૂનાં નગરને વ્હાલા ! પડી હડતાળું રે,
હારેહાટ તાળાંઓ દેવાણાં રે ;
કોણ ઉધારે હવે અમને અંહી આપે રે
કિરતાર નામનાં કરિયાણાં રે ?
સૈનાં નગરને વ્હાલા ! પડી હડતાળું રે.

સમૃદ્ધિએ બની તારી સાહેબા! વખારો રે,
અતરિક્ષ દેવોના હીરામોતી રે,
અરેરે! એના યે બધા બધ દરવાજા રે,
અલોપ થઇ ગઇ ક્યા જ્યોતિ રે?
સૂના નગરને વ્હાલા! પડી હડતાળ રે.

જોગી લઇને હુ તો ઘરેઘર ભીખુ રે,
કોઇ મને ટુકડો ન આપે રે,
કોઇના નેણામા માગી આહેળ ન દેખુ રે,
બધે વેરાન ઘોર લાગે રે,
સૂના નગરને વ્હાલા! પડી હડતાળ રે.

દિલ દિવાનુ મારુ મસ્તાનુ ઘૂમે રે,
એકલડુ એ, અંતર્જાગી રે!
વિશ્રામ વેરાનુ એને મળે ના ઠેકાણુ રે,
જ્યા જોઉ ત્યા તાળાબ્રધી મારી રે;
સૂના નગરને વ્હાલા! પડી હડતાળ રે.

સૂની સૂની હાટડીઓ ને સૂની સૂની શેરીઓ રે,
સૂનો પડ્યો મહેલ, સૂની દરગાહો રે;
સૂના તખત તારા હીરાએ જડેલા રે,
સુગ વિનાની ત્રિભુ સૂની બાદશાહી રે;
સૂના નગરને વ્હાલા! પડી હડતાળ રે.

સુરસિંહની સાથ બધ હૃદયમાં થઇ;
કિરડાની વાત હાથ રહી એ હેતુને.

૫

ભર્યા બ્રહ્માંડ માહિં જાણે હોઉં એકલો,
વેરાન આસપાસ, કાંઇ દેખતો નથી.

હું મત્સ્ય સ્વાદમોહથી વિંધાયો તું ગલે,
છોડી શકું ન એહ, સ્વાદ છૂટતો નથી.

દૃષ્ટિની સીમા બધી બધાઇ કંટકે,
ભવાટવિનો માર્ગ વિષમ ખૂટતો નથી.

હું બપૈયો મેઘ રાતદિન રટતું તને,
મળે ન બુંદ એક, તાર તૂટતો નથી.

શોધું-રટું હું ક્યાં એ પરમ પ્રેમનો પ્રભુ?
આ શૂન્ય જીરન સાર, માર્ગ સૂઝતો નથી.

આધાર જીવનકમળનો રવિ-તું આથમ્યો,
ખૂટે ન રાત્રિ, તેમ જીગર ફૂટતું નથી.

સુભાગ્ય માહરૂં તું સગમાં ગયું ઉડી,
વિધાત્રી ભાગી, પણ લલાટ ભાગતુ નથી.

હું કુમુદ ચંદ્ર તું, વિયોગ નિસનો થયો,
અખંડ વિરહઅગ્નિ, કુમુદ બળી જતુ નથી.

તે જંત્ર વાઇ પામશે પૂર્ય કુરંગને,
સદાનો પાશ એહ, કાળ છોડતો નથી.

ભમી ભમી વેરાનમાં, જપી જપી તને,
ઝૂરી ઝૂરી જલાવું દેહ, હિવે બીજું નથી.

૬

નયણાં ભરી દિનરાત એ મુખને નિરખ્યાં કરું,
અંતરનો અભિલાષ આઘ અગારો એટલો.

મુજ હૈડાના હાર 'લગનીદોરે ગૂંથીને
સુરનો બનું શણગાર, મળે શાન્તિ તો મુજને.

વધેરી દેહી ને દેહ નૈવેદ્ય ધરિયે નાથને,
અધુરી તો યે એહ સુરની પૂજા માનશું.

હું દુહાગી ફકીર શહેનશાહ સુરમિહનો;
રેડું રોજ રૂધિર બાંગેબાંગ પૂકારતો.

ગમે સહુને ગામ, ગસાણ અમારે મન વસ્યું,
આ અતરનો આરામ મળે ખાખી જો ખાખમાં.

કારી સ્નેહના ઘાવ હૈયામાં ઝીલ્યા હશે,
દાદમજાની મોજ એ ધીર મર્દ કો માણશે.

અંતરના અભિલાષ પૂરા ન થાયે પણ હેવે;
સૂરજ દેશે સાખ, કે ઝૂરતાં કાઢશું જીંદગી.

૭

અદરશઆંગણે ઉભો તું, દગ જોવે નહીં,
આ નયન રાંક માહરૂં કહ્યું કરે નહીં.

ઝણકાર તાલના ભમે અનિલમાં બધે,
સુણવાને એહ શ્રવણ તો કહ્યું કરે નહીં.

પણનિમિષ આંખડી જૂવે છે ગહને,
મટકુ એક મારવા કશું કરે નહીં.

અગમ્ય વાસ તાહરા હુ શોધવા મથુ,
ઉપાડું પાવ, પણ હવે કશું કરે નહીં.

પોકારૂં તને વિશ્વ વીંધી, બાંગ આદરૂં,
રૂંધાય કંઠ માહરો, કશું કરે નહીં.

અંતરિક્ષમાં ઉડી તને મળું હું હોય ત્યાં,
પણ સ્થૂલ અંગ માહરા, કશું કરે નહીં.

આ પૃથ્વિ ચીરી માંહી ઢૂંઢવા તને કરૂ,
કઠોરદિલ પૃથ્વિ પણ કશું કરે નહીં.

ચગદી નાખો શૈલ! આ અભાગી અંગને,
પણ પત્થરોના એ પ્રભુ કશું કરે નહીં.

દિશાઓ ડોલતી અનંતતા મહી વહે,
મને ન લેઇ જાય, કો કશું કરે નહીં.

અડોલ એક બ્રહ્મ ઉભા, નિરખતા બધું,
ત્રિભુ વિનવાશે જાય, બ્રહ્મ કશું કરે નહીં.

૮

...ાશ પર મુંડ મુંડાવી, મારા દાતા! કેવો તેં પ્રલય રચાવ્યો રે જી!
હાડ માંસ રૂધિરને બાળી વિશ્વે વરાગ ઉડાડ્યો,
મારા દાતા! કેવો તેં પ્રલય રચાવ્યો રે જી!

સૃષ્ટા અદૃશ્ય બેઠો રવે, ને શિવસમાધિ યે છૂટી રે જી;
જ્યાં રે જોઉં ત્યાં અગન વરસે, પ્રલયદૃષ્ટિ એવી મૂકી,
માર દાતા! કેવો તેં પ્રલય રચાવ્યો રે જી!

પૃથ્વી પાણી–પાંચે તત્ત્વ ને હિમાંશુ સૂરજ તારા રે જી,
સર્વે ખાખ ઉડીને શમી જાતા અદૃષ્ય જોતજોતામાં,
મારા દાતા! કેવો તેં પ્રલય રચાવ્યો રે જી!

અસુરસુર સહુ સ્મરણ બની ગયા, હતા–નહતા જેવા રે જી;
ખાખ કે અસ્તિ એનાં નજરે ન આવે, અલોપ ઉડી ગયાં એવાં,
મારા દાતા! કેવો તેં પ્રલય રચાવ્યો રે જી!

આગળ પાછળ ભીતર બાહેર ઝાળ વિણ નજરે નાવે રે જી;
વિશ્વપુરાણ આ પ્રલય વિલોકી ત્રિભુ નિજ ખાખે ઉડાવે,
મારા દાતા! કેવો તેં પ્રલય રચાવ્યો રે જી!

૯

ઊંડે ઉરે વિષમ વજ્રનું બાણ જાતાં
જેવું પડે રણ મહીં કુમળું કુરંગ,
ને ઘેરતાં અધમ હિંસક પ્રાણી એને,
એવું થયું જીવન આ મૃગનું હવે તો.

મારૂં દિલ દુઃખિયારૂં છે રે
તુજવ્હોણું દશે દિશ ડોલે. ટેક.
ભવોદધિના વમળે વમળે અનેક ગળકાં ખાતું,
ગુરુજી મારા! અનેક ગળકાં ખાતું,
કરુણ ખડકે અથડાઇ અથડાઇ ચૂરેચૂરા થઇ જાતું ;
મારૂં દિલ દુઃખિયારૂં જી રે!

પ્રૌઢ પહાડ પર પાષાણશિખરે ઘડી ઘડી ચઢી પડતું,
ગુરૂજી મારા! ઘડી ઘડી ચઢી પડતું;
બની જઈ બેશુદ્ધ બાપડું રૂધિર મહી તરફડતું;
મારૂં દિલ દુ:ખિયારૂં જી રે.

શોણિતના ઝરણે સરી પાછું નીચે નીચે એ ઉતરતું,
ગુરૂજી મારા! નીચે નીચે એ ઉતરતું;
પૃથ્વિની પાર્થિવતા ગાંડી પાર્થિવ થઇ અથડાતું;
મારૂં દિલ દુ:ખિયારૂં જી રે.

કાળા વ્યોમમાં અભ્રે અભ્રે ભૂતડાં પેઠ ભરાતું,
ગુરૂજી મારા! ભૂતડાં પેઠ ભરાતું;
સૂર્યરશ્મિને ભૂંસી નાંખી અંધકાર કરી દેતું;
મારૂં દિલ દુ:ખિયારૂં જી રે!

વંટેલા વટોળો માંહી ભ્રમણ બ્હારૂં કરતું,
ગુરૂજી મારા! ભ્રમણ બ્હાવરૂં કરતું;
નાજુક વેલી વૃક્ષ બાજુનાં મૂળ ઉખેડી ભટકતું;
મારૂં દિલ દુ:ખિયારૂં જી રે

ગયે સુકાની કૂવો તૂટ્યે ડૂબતું નાવડું જેવું,
ગુરૂજી મારા! ડૂબતું નાવડું જેવું,
તારા વિયોગે ત્રિભુવન પણ ડૂબતું જાય છે તેવું;
મારૂં દિલ દુ:ખિયારૂં જી રે.

૧૦

દ્રષ્ટિ જગાવું ચિરાગ, ઉતારૂં સુરની આરતી;
અંતર ભભૂકે આગ, હોમ હવન એના કરૂં.

હું તો સમજન લહર જગાવું,
મારા હમલાને હું હુલાવું,
મિત્ર મનાવું જી રે.

ચંદ્ર સૂર્યના બે ગોળાને પકડું, હાર લગાવું,
ગુરુજી મારા! પકડું, હાથ લંગાવું,
પૂર્વપશ્ચિમ બે હાવેળી મારી થનગન નાચ નચાવું,
મિત્ર મનાવું જી.

અગસ્ત ઋષિની અંજલિ લઈને સાગરને પી જાવું,
ગુરુજી મારા! સાગરને પી જાવું;
અમુલખ મોતી એમાંથી જોતી શોધ પીને વધાવું,
મિત્ર મનાવું જી.

માન સરોવરના કમળો લઈ પાથરણે પથરાવું,
ગુરુજી મારા! પાથરણે પથરાવું;
નિજાનંદે નેકી પૂકારી પારેવિયા સા બનાવું,
મિત્ર મનાવું જી,

સ્વર્ગમંગિતના વારી માથે તીર્થ બધા યે લાવું,
ગુરુજી મારા! તીર્થ બધા યે લાવું;
વેદવિધિએ પચામૃતથી અભિષેક હું કરાવું,
મિત્ર મનાવું જી.

ઉડુગણમાળ હીરાગલ અમુલા તેજમુગટમાં જડાવું,
ગુરુજી મારા! તેજમુગટમાં જડાવું;
પહેરાવું એ મારા પ્રેમગુરુને, મજળ નેણે નવરાવું,
મિત્ર મનાવું જી.

પગમ પાણુ ઇન્દ્રધનુષનું નગમેનગી બનાવુ,
ગુરૂજી માના નગમેનગી બનાવુ ;
આર, આર, મહામગળ ગા ! ત્રિભુ ઝૂલણિયે ઝૂલાવુ,
મિત મનાવું જી.

૧૧

બહુ દિનોથી ફટક્યુ આજ માહરૂં ફરે,
અખંડ એકધારૂ તુહી તુહી ઉચ્ચરે
ખાતરી થતી નથી તુ હોત સૂણતો,
અનાથ ધ્યાન કેમ મુજ પુકાર પ્હોચતો ?
પ્રકાશી સૂર્ય ચંદ્ર તને પ્હોચતા નથી,
તો કેમ પ્હોચે તારા-મુજ તિમિરના ધ્વનિ ?
ગરૂડ-શ્રુતિવેદ જાહા પ્હોચતા નથી,
મહુક ગમી કાળ માગી, એની શી ગતિ ?
કાળથી અંત વ્યર્થ ગાન માહરૂં,
ને કાળવી પરૂ અનુપ રૂપ તાહરૂં.
અજ્ઞાન-જ્ઞાનના મનધ હોત શુ જરી ?
તદપિ રટન તાહરૂ હુ ભૂલતો નથી
મનને કુરગ ઝીલીને પુરની સમો,
ગ્માઝથી એકદષ્ટ, બને ન ધ્રુ લેખતો
સુમન પાખથી હમેશ પણી ઉડુ.
એ જ્ઞાન અનુભવેથી હવે વ્યર્થ ભાસતું.
હું પંખી એક પાખથી આ ઉડતો રહુ,
અખંડ એક ત્રિભુ તુહી તુહી ઉચ્ચરૂ.

છેદી હાડ ને ચામ અંગોઅંગે નિરખજો,
મુનસિફનું નામ રૂધિર કણુકણુ આ જપે.

૧૨

હમારો સમજો ભેદ ભાવિક ભેદ પ્રેમના;
ચીરજો ઉર નિર્વેદ, પ્રેમજ્વાળ ત્યાં પેખશો.

અમે રે વિયોગી યોગીઓ, બેઠા ધુણી ધખાવી,
રોમેરોમ તારા નામની અગન અગન જલાવી;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

એ રે અગન ઉડી ઉર્વિએ, પડેપડ દીધું છેદી,
મૂળ સુદ્ધા યે જલાવીને ગઈ આધારથી છેદી;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

એ રે અગન ઉડી સાગરે, બ્હોળા રસ એ બધાને
શોષી લઇને નિરસ કર્યાં સરવર સરિત ઝરાને;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

ઉડી એ પાછી અનિલની અનંત ગતિમાં સમાણી,
માહેની મધુરતા બાળીને દીધી ખાખ ઉડાવી;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

વ્યોમ વિશાળે એ પરવરી, ચમકયા વીજ ચમકારા,
ગગનને લીધું એણે ગોદમાં, બળતા નવલખ તારા;
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

આભ અનિલ ને ઉર્વિ આ, ઉડુગણુ ઉદધિ મંથે
પ્રિભુ! તુજ અગન સળગી રહી, બળે બ્રહ્માંડનાં અંગે
અમે રે વિયોગી યોગીઓ.

સાધી યોગ અંગાંગ પ્રયોગે કીધાં પ્રેમના ;
હવે ધારી ભગવો સ્વાંગ ભજવાં એ સ્મરણો, સખા .

સ્વર્ગીય સુખમા સ્નેહનાં મ્હાલ્યો, મનવા હમારા !
સ્વપ્નાં સમાં ઉડી તે ગયાં મૂકી દુઃખઅગારા ;
સ્વર્ગીય સુખમાં સ્નેહનાં.

ઝળહળતી સૃષ્ટિ તે સમે પ્રેમના પ્યાલા પીતી'તી,
એ સૃષ્ટિ આજે ઝહરના જામ ભરી ભરી પાતી ;
સ્વર્ગીય સુખમાં સ્નેહનાં.

પદ ભરતાં તો પૃથ્વિ જે આનદ ઓઘે દ્રવંતી,
એ પૃથ્વિ યે આ પળે પિશાચભાવે ભેદતી ;
સ્વર્ગીય સુખમાં સ્નેહનાં.

શોભા બધે સુરસ્વામીની પગલે પગલે સ્ફુરતી,
એ શોભા આથમી ગઇ, આસુરી ખાખો ઉડતી ;
સ્વર્ગીય સુખમા સ્નેહનાં.

નયનનયનમાં નેહનાં અમૃતઊર્મિ ઉછળતાં,
હળાહળ ઝહર ત્યાંથી છૂટે, સુરા ! જોયાં નથી જાતાં ;
સ્વર્ગીય સુખમાં સ્નેહનાં.

૧૯

મંત્રો જગાવી મસાણુ એકાસન આરાધિયાં,
સુરવદનની લ્હાણુ મળી ન જોતાં મેદની.

અનંત ગતિએ રે લઇને ઉડયો આભમાં એ જી,
લેવરાવી રવિમંડળની લહેર,
હવે તું શું, ભૂડા રે ! ફેંકે અમને ધૂળમાં એ જી ?
નમેરા ! તું કયા ભવનો વાળે વેર ?
અનંત ગતિએ રે.

શાને માટે સુરા રે ! તેં પ્યાલો દીધો પ્રેમનો એ જી ?
ખુમારી જ્યાં જાગી ઘટડાની માંહ્ય,
પૂરો ન જ્યાં પીધો રે ત્યાં ઝડપી ઝૂંટી લીધલો એ જી,
હવે ઉડે અંગડાની માંહી લ્હાયે લ્હાય ;
અનંત ગતિએ રે.

અમૃત ભરેલાં રે ભાવનાના ફૂલડે એ જી
રમાડયો તેં દિવસ ને મઝમ રાત ;
આતસને અગારે રે અમને પાછાં ફેંકતાં એ જી
લગીરે શું સુરા ! ન આવે લાજ ?
અનંત ગતિએ રે.

આમ કરવાનું રે જો કુટિલ ! હતું કાળજે એ જી,
તો શાને માટે હરિયું હમારૂં હીર ?
ઓપ ચઢાવ્યો રે શાને આ મુજ આંખને એ જી ?
હાવાં એમાં તિન શું ભોકે તીર ?
અનંત ગતિએ રે.

વિરહે વ્યાકુળાં રે વધતું-ઓછું વેતરે એ જી,
મહાજન ! રખે દૂભાતા લગાર ;
ચરણમાં રાખો રે, ત્રિભુ છોડશો નહીં એ જી,
તમે મારૂં જીવન-હૈયાના હાર ;
અનંત ગતિએ રે.

૧૫

સુંદર સૃષ્ટિધામ અંતરને જેહ ઉલ્લાસતું,
જાતાં તું મુજ રામ ઓજ એનાં આથમી ગયાં.

સંભારી આગલું ભાવિ મજા ઉડાવવી મારે,
અને આ ચાલતું ભાવિ વધાવી વેઠવું મારે.

ગયાં પંખી રૂડાં ઉડી, થયું છે આ ચમન ખાલી;
વડા વેરાનમાં વસીને હવે તો જીવવું મારે.

ખજાના ફૂલડાંઓના થયા છે ખાખના ઢગલા;
હવે એ ખાખની સેજે સુવાનું છે લખ્યું મારે.

અરેરે! વૃક્ષ ને વેલી-બધાં યે મુડદાં જેવાં;
અને મુડદાંની મંડલિમાં મજા ઉડાવવી મારે.

અરે! હા! દેવનાં દહેરાં, હતી જ્યાં રોશની દૈવી,
હવે ત્યાં ઘોર અંધારાં હમેશાંનાં રહ્યાં મારે.

અરેરે! કામધેનુનું અમી પીતો હું જે જગમાં,
મહા વિષધારી સંગે ત્યાં ભળી વિષ પી જવું મારે.

ફૂવારા સ્નેહના ફૂટતા, ઉઠેની પ્રેમની ધારા,
હવે ત્યાં અગ્નિઅંગારા ધખે, તે માણવા મારે.

રમંતાં કીર ને મેના, ઉચરતાં બ્રહ્મની ગાથા,
હવે પિશાચની વાચા રહી સુણવાની ત્યાં મારે.

ભરીને જામ અમૃતના અગરની સાથ પીતો જ્યાં,
હવે શયતાનના જામે સુખે વિષ પી જવાં મારે,

૧૬

જનમ જનમ રઢ એહ, સુરચરણને સેવવાં;
પડી જાવ છો દેહ, દિલથી દેશું વંદના.

ભલે ભૂલે એ ભાત અંતરિક્ષમહેલે ચઢી,
છો ને સૂતો નિરાંત, અમારો શુદ્ધ એ આતમા.

હમારાં રોમે રોમ દિલનાં દર્દ ન દાખશે;
ભાગી પડજો ભોમ, ઉડો ધૂળ છો અંગની.

ભલે ભૂલાવા રાહ વાતાવરણ ઉંધા વહે,
ચંદ્રચકોરીચાહ છૂટે ન કો દી છોડવ્યા.

હરણાં વીણાસુર પારાધીને વશ પડે,
મરવાનું મંજુર રાખે સતિયા સ્નેહના.

સુરના મૃદુ વાજીંત્ર તલસું સુણવા કારણે;
તનડાનો આ તંત્ર ઘટે શીદે કે છો ફૂટે.

પછડાયો પ્રહ્‌લાદ, મહાવિતક વરસ્યાં શિરે,
જીભથી બીજો જવાબ દીધો ન એણે દૈત્યને.

પરવશ જેના પ્રાણ, સુરતા સત્યે ચેતી રહી,
મહેલ બનજો મસાણ, આનંદ એને અંતરે.

દિવાનાનાં દિલ આડે પહોર ઉન્માદમાં;
અનંતતાની અપીલ, સુરવિણ સૂનો કવિ.

૧૭

કિલકિલાટ પંખીઓ! કરો નહીં જરી;
આ ઉર શાન્તિ ઘોની પામવા કૃપા કરી.

ચકચકિત નેશની ભર્યાં ભલા ગ્રહો !
દીન દૃષ્ટિ માહરી ચલિત ના કરો.

કોમળ કર પ્રસારી સૃષ્ટિને સુહાવતી
સુંદર ચન્દ્રિકા ! અદીઠ થા તું આંખથી.

હલમલાવી નાખનારી અનિલની ગતિ !
ઘડીક થભી જાઓ હું અનાથની વતી.

લીલાંબરોને ધારનારી શૈલમંડલિ !
લ્યો દ્યુતિ સમેટી આ અભાગી દૃષ્ટિથી.

આ વન ગજાવી મૂકનાર અટ્ટહાસથી
ઓ ઝરણુ ! શાંત થાવ હવે જલવિલાસથી.

રસપ્રવાહની સરિતા ! થભજો હવે,
શાંતિ કંઇક દગ્ધ દિલ જો અનુભવે !

મધુર હરિણબાલ ! લોલ લોચને હસી
ફલંગ મા ભરો, હમોને દુઃખ એહથી.

દૂધ નિર્ઝરતાં વૃંદ અહો ! ગૌરી ગાયનાં !
હમારી દૃષ્ટિએથી દૂર થાવની ભલા !

આ અનંત વ્યોમ-ભોમની લીલા શમો હવે,
અખંડ બ્રહ્મશાંતિ જો આ જીવ અનુભવે !

૧૮

પ્રપંચી પ્રેમનાં પોથાં ભરેલાં ઝહરના હરફે;
જશે સ્હાતાં જલી હાથો, રખે ઓ મસ્ત તું સ્હાતો.

જળંતાં જોઇ મૃગવારી બધાં આ ક્ષારના પટમાં,
ભૂલાવો ખાઇ વારીનો રખે:પીવા તું પ્રિય ! જાતો.

નથી એ કાગની કુન્જે, ઊંડાં એમાં અતળ વારી ;
ભરોસે કાચને, ભોળા ! રખે તું ડૂબવા જાતો.

બધી એ દીપની માળા, રખે બ્રહ્મજ્યોતિ તું માને ;
ન અંજા એહમાં પડવા, ન વ્હાલા ! કૂદતું થાતો.

વીણાધારી તણી વીણા નથી આ વાગતી દૈવી ;
કિરાતી યંત્ર છે છૂટયું, હરિણ એનું તું મા થાતો.

ખડી સાધુ તણે સ્વાંગે બદી-શયતાનની માયા ;
ભૂલાવે સત ભાળીને રખે ચેલો થવા જાતો.

બધી એ લ્હેર રૂસ્વતની, ઉપરના ઓપ એ સર્વે ;
મુસાફર ! મોહમાયાનો રખે તું ભોગ થઇ જાતો.

નથી એ પ્રેમની વાચા, નથી તેને અમી લેશે ;
અરે ! દિલ એ નથી દ્રવતું, ન દિલ દેવા તું ત્યાં જાતો.

બધા એ ભાવ બૂરા છે, બધા દાવો દગાનો છે ;
બધા એ લોભના લ્હાવા, રખે ! ઓ જોગી ! લોભાવો.

તપાશી જામ તું પીજે, ભરેલા ઝહરના ઝાલિમ ;
પડે તન એ નથી પરવા, રખે આત્મા મરી જાતો.

૧૯

માનસરનાં મોતી રે હંસલાઓ ચૂગતા રે જી,
કરે નહીં અન્યનો કદી યે અહાર ;

લંઘનને વેઠી રે પીંડ પોતે પાડતાં રે જી,
હંસલાના જેવા હમારા હાલ ;
માનસરનાં મોતી રે.

લક્ષ એક રાખી રે ડોલે નટવા દોરડે રે જી,
સુરતા એની બીજે નહીં બદલાય ;
ચૂકયે જીવ જાયે રે, મોજ એને મળે નહીં રે જી
લક્ષ મારૂં તું વિણુ હવે વહી જાય ;
માનસરનાં મોતી રે.

દીપકસંગ સાથે રે જીવન જેનાં જામિયાં રે જી,
એ તો એમાં અગનો કરતાં હોમ ;
દીપ વિણુ અંધારાં રે એને તો અળખામણાં રે જી,
પતગના જેવી અમારી કોમ ;
માનસરનાં મોતી રે.

વારી વિણુ માછિયાં રે તું કહેને જીવે કેમ કરી રે જી
જેનાં જીવન વસેલાં જલધિની માંહ્ય,
ક્ષણુ એક વિછહાં રે વીગ ! એ ના વેઠી શકે રે જી
મારો જીવ તું–જળ વિણુ એમ જાય ;
માનસરનાં મોતી રે.

વારે વારે વેણુ રે પૂરાને શું પાડવું રે જી ?
અજાણ્યો આ ઉરનો નથી તું લગાર ;
દયાળુ બનીને રે દર્શન દેજે દ્વિજને રે જી,
ત્રિભુ હવે શેખે લગાડે તું વાર ;
માનસરનાં મોતી રે.

૨૦

મધુર રસ પીતા ભૃંગ કમળે કાયા અર્પતા,
અંધારાંનાં અંગ સુદૃલ મન માણે નહીં.

ચતુર ચાતક સુધીર લગની વર્ષામાં લહે,
સરિત–સરવરતીર નાવે તેના નેણુમાં.

ચંદ્રમણીનું ચિત્ત ચદ્ર ઉગ્યે ઝરતું સદા ;
પત્થરમાં યે પ્રીત મધુરી જો જો, માનવી !

સાધુ દિલનો સાફ, શીળો સુધન્વા સમો,
તાતા તેલે આપ સુરો ન્હાતો રાતદિન.

પ્રેમામૃતનું પાન પાતો–પીતો સર્વદા,
મીઠો એ મીજમાન સ્વર્ગ ગયે સૂનો કવિ.

વિદેહી જનની વાત શાસ્ત્રે જે શોધી કથી,
એવું પરમ વૃત્તાંત નિર્લેપી મુજ નાથનું.

દુ:ખમાં નહિ દિલગીર, સુખની યે સ્પૃહા નહીં,
અચ્યુત એ આહિર—સુર વિણ સૂનું જગત.

ભારત યુદ્ધનો ભાર હું-પારથનો જે ઉપરે,
સારથી સરજનહાર સુર વિણ સૂનો કવિ.

૨૧

વીજ ચમકે રે કાળાં અભ્રોની માંહ્ય ;
એ ચમકારે રે કંઇક સ્ફુરિભાન થાય. ટેક.

કાળાં આભલાંનાં અંગ, કૂડા માનવી પ્રસંગ,
પલક માંહી પીડા જાય, રેડી અંતરમાં લ્હાય,

મળે સુખ નહીં લેશ, થાય વરવો સહુ વેશ ;
અગન વરસે રે વડાં વારિદોની માંહ્ય ;
વીજ ચમકે રે.

કાળાં આભલાંની હાર, ફુકાં લોકના વિહાર,
વ્યોમ પૃથ્વીની મધ્ય વાધે આપથી અવધ્ય,
ઘેરા સ્વાર્થેથી ઘસાય, એના ઘોર ધ્વનિ થાય ;
મારે અંગે રે તારો વિરહ ના સમાય ;
વીજ ચમકે રે.

ભરાય ભૂતડાંનું ટોળું, છવાય વ્યોમ શું બહોળું !
દિશા ઝાંખી થઇ છેક, તારો તબકે નહિ એક ;
ભૂલ્યો વિવેક-વિચાર, જામે ઉરે અંધકાર ;
ઉરઅંધારે રે તારો વિરહ ઘુઘવાય ;
વીજ ચમકે રે.

કંપે ઉર્વિનું ચોગાન, કંપે વૃક્ષડાળી પાન,
કંપે ફૂલ વેલી ભૃંગ, કંપે માળામાં વિહંગ ;
ઉર કંપે આ એમ, સૂકાં પાંદડાંની જેમ,
કંપી કંપી રે મારી જીવનજ્યોત જાય ;
વીજ ચમકે રે.

પ્રલય કાળ સમો વાત ઉઠયો કરતો ઉત્પાત,
પણે પહાડોનાં શૃંગ પડે કડકડી અસંખ્ય ;
અંગે અંગે ઉત્પાત, હાડ કકડે અહોરાત,
પ્રાણપંખી રે ઉડું ઉડું એમ થાય ;
વીજ ચમકે રે.

ભાગે ખડકોનાં અંગ, ભાગે ઉદધિ અનંત,
ઉર્મિ ઉર્મિ અથડાય, નાવે નાવડાં બોળાય ;
કૂબે ઇંદ્રિયોના સંઘ, દેહે દેવતા ઉદંત,
દુર્વિયોગે રે દિલનો દરિયો ડહોળાય ;
વીજ ચમકે રે.

શિરે કેસરી ઝપટાય, ઢળે પૃથ્વિની માંહ્ય,
પાંખ પંખીની પીંખાય, ગરૂડ પવનમાં વીંઝાય ;
એવું આત્માનું પંખી ભરે તને ઝંખી ઝંખી,
હંસ ઉડવા રે મથે સુહૃદ વસે જ્યાંય ;
વીજ ચમકે રે.

૨૨

છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં, હંસલા ! હેત છોડી દે,
મનનાં એ સ્વાર્થી મેલડાં, કૂડિયાં બગલાં પડી રહે ;
છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

ભાદરવે ભરપૂર એ, જળ તો છલકાઇ જાતાં,
અલ્પ બુદ્ધિનાં માંછલાં એની લહેરે લોભાતાં ;
છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

કાળ વીત્યે નીર ઓસરે, સૂરજ અગન જલાવે,
સંકોરી અંગ છિલ્લર આપનું મચ્છના તનને તપાવે ;
છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

કાંઠાના ઘાસમાં છૂપતાં, સ્વાર્થી હૃદયહત્યારાં,
આવે એ બગલાં ઉપકંઠમાં, જેવા જમડાના મારા ;
છિલ્લરજળ નુગરાં છીછરાં.

છિલ્લર છાયા લઇ લીયે, બગલાં અગ્નિ વરસાવે,
સરવર વિણ ક્યાં આશરો ? બીજે મચ્છ ક્યાં જાવે ?
છિલ્લરજળ તુગરાં છીછરાં.

ઉરમાં લઇ, ને ઉછેરીને, છિલ્લર મચ્છ મરાવે,
બગલાં મોટી ચાંચે ચૂગી મનભર મોજું ઉડાવે ;
છિલ્લરજળ તુગરાં છીછરાં.

નથી અમૃત, જગનુ વિષ આ, ભોળા મચ્છ મરાવા
છિલ્લર છે સહુ ઉપજ્યાં, ત્રિભુવન ! ઉભ નહિ જોવા ;
છિલ્લરજળ તુગરાં છીછરાં.

૨૩

મહેલો પૃથ્વિના કંઇ કંઇ અરે ! છે ખાટકીખાનાં ;
રંકોને રેંસનારાનાં ; સુહૃદ ! ના નિર્ખવા જાતો.

પુનિત કંઇ પૃથ્વિના પાણા દિવાલોમાં નથી એની ;
ચણેલા જીવતા બંધુ ; સુહૃદ ! જોવા ન તું જાતો.

હણેલા ઝુલ્મની તેગે પડેલા હાડપિંજરથી
કરામત કાટની કીધી ; દિસત્ત જોવા ન તે જાતો.

સફેદી તે ન ચુનાની, બધું યે સત્વ બંધુનું
ભરીને ભઠ્ઠીને શોધી ; સુહૃદ ! ના મોહી ત્યાં જાતો.

અમરનાં ચિત્ર ઓપતાં દિવાલે, એ નથી આમદો ;
મરાયેલા ગરીબોની મઢી છે છાય, મા જોતો.

મનુષ્યો જીવતાઓની ખૂતી ખોજો ઉતારેલી ;
જડી તે ચંદની બાંધી ; રખે દમના નીચે જાતો.

અને નીચે ગલીચાઓ બિછાવેલા ખૂરાઇના,
ઉડે પડછંદ પાપોના ; સુહૃદ ! ત્યા બેસવા જાતો.

અરે ! એ શાલ દુશાલા, સુનેરી ભરતનાં શેલાં,
લૂંટયાં મડદાં મશાણોમાં ; ન લૂંટો ન્યાળવા જાતો.

નથી દીપમાળ એ ઘીની, બધી તે જ્વાળ બંધુની,
જગાવી માનુષી રક્તે ; અરે ! જોવા ન એ જાતો.

નથી એ ભોગ અમૃતના, પિશાચી એહ પકવાનો,
અસુરને રાંધણે રાંધ્યાં ; ન એ આરોગવા જાતો.

૨૯

ખામોશ કર, ખામોશ કર એ અધમ જનની ઉપરે ;
પ્રભુ સર્વસાક્ષી સર્વમાં છે, નથી અજાણ્યું તુંથી તે.

સિતમગર સિતમ ગુજારે, તેગ ગરદન પર ધરે,
ગભરા નહીં ગભરૂ ! જરા, પ્રભુરહમ એ તારી પરે.

પ્રભુરહમનાં ખંજર બધાં કાતિલ મનુષ્યને લાગતાં ;
પણ છેદી અંતરગ્રંથી' એ પ્રભુપ્રેમ માંહી લઇ જતાં.

એ ગ્રંથી કે આસક્તિ કહો, જીવ તત્વની એ જડ બલા ;
જે દિવ્ય જ્યોત બૂઝાવીને ઘટ તિમિરજલથી પૂરતાં.

એ તિમિર તારા રુધિરમાં રગ રગ મંહી માનવ ! ભર્યું,
ને પંચ તત્વનું રૂપ ધારી વિશ્વમાં યે વિસ્તર્યું.

ભિન્નત્વ જે કંઇ ભાસતું, તે તિમિરના અંજન લીધે ;
હું ચાહિ ચાહિ પુકારતો તે તિમિરના અંજન લીધે.

એ તિમિરપડળ ઉતારવા પ્રભુ તીર નયને ભોક્તા,
એ તિમિરશોણિત કાઢવા તુજ કાળજે જખમો થતા.

વીંધાઇ જાતાં કાન એવી ચીસ તુજ શ્રવણે પડે,
એ તિમિરના મળ કાઢવા પ્રભુ કર્ણવેધી સુર દે.

મહાઅગ્નિ ભરી ઝાલિમ શગડીઓ દશે દિશમાં ઝળહળે,
એ વ્યર્થ નથી પ્રભુએ કરી, તુજ શુદ્ધિ એ સહુથી થશે.

છે નિમિત્ત માનવી; દુઃખસુખમાં છે ઊંડી પ્રભુની દયા,
તો લહેરમાં રહે મસ્ત! તુજ વિટંબનાના ઓઘમાં.

૨૫

અંતરનો આરામ, અમૃત મારી દૃષ્ટિનો,
હું રંકડાનો રામ, સુર વિણ સૂનો કવિ.

કહેને રોઉં કેમ? આંસુ યે આવે નહીં;
અંતરનાં સુખ એમ મળે ન મુજને મિત્ર વિણ.

નરપગિયાંની રીત રહેતાં સાથે સુખદુઃખમાં;
ખંડિત થતાં ખચીત બીજી લાધી ન બેલડી.

સાચો સારસસ્નેહ, એક મરતાં બીજું મરે;
કમબખ્ત આ દેહ-કૂટયો ન મળનો માળખો.

હૃદયે ઉંડી રાખ, બેઠું યે ઝૂંસાઇ ગયું,
વીલાઇ ગઇ વાક્, સુર વિણ સૂનું બધું.

સદ્‌વિધા સન્માન પામ્યો જેના પ્રેમમાં,
ગાંડો ગજવી મસાણ પોકારે એ પ્રેમીને.

અસલ ધર્મનુ અંગ વ્યામે ભાખ્યું ભારને,
સુરસિંહની સંગ એ આર્યપણું ગયું આથમી.

દિલડાનો દરિયાવ, પથી પ્રેમના પથનો,
આંખે અમૃતસ્રાવ, એ સુર વિણ સુનું જગત.

ભરેલ ભરપૂર ભાવ નિર્મળ ભવમનસાઇના,
નમણું નેહનું નાવ ભરદરિયે ભાગી પડ્યું.

૨૬

જો ને સુહૃદદેવને કાજે આજ તલસે છે શી ધરણી!
એને અંગેઅંગે અગ્નિ, રાજ! વિષમ, ન જાયે વરણી. ટેક

વ્હાલિડા! લીલી લીલમની સાડી દેહે,
થઇ ખાખ એ દિલના દાહે;
આજ તલસે છે શી ધરણી!

વ્હાલિડા! પુલ્લાં ઉરશૃંગ, સાવ દીસે કાળાં,
શી લાગી વિરહની જ્વાળા!
આજ તલસે છે શી ધરણી!

વ્હાલિડા! એના વાળની વેલીઓ વિખરાઇ,
કુટિલ કાળે કરમાવી;
આજ તલસે છે શી ધરણી!

વ્હાલિડા! રોમે રોમ તું જોને રજૂકા,
લાંબી ઉઠે અગ્નિભભૂકા;
આજ તલસે છે શી ધરણી!

વ્હાલિડા ! નદી યે નદીઓનાં નીર સૂકાયાં,
રસન્હોણી વરવી કાયા ;
આજ તલસે છે શી ધરણી !

વ્હાલિડા ! એનાં અસ્વસ્થ શ્વાસવાયુ ચાલે,
ત્યાં વિરહઅનલ શો મ્હાલે !
આજ તલસે છે શી ધરણી !

વ્હાલિડા ! દિવ્ય દૃષ્ટિ યે દિરહે હોલાઇ,
પડી વિવર ઊંડી શી માહી !
આજ તલસે છે શી ધરણી !

વ્હાલિડા ! સરાગે અગોઅગે દુઃખઝારો,
વળી ફારે અનળથી પહારો ;
આજ તલસે છે શી ધરણી !

વ્હાલિડા ! સુહૃદવિરહમાં ઉર્વિ આ હોમાઇ,
ગયું ઝાળે સર્વ સમોઇ ;
આજ તલસે છે શી ધરણી !

૨૭

આ શાંત મુનિ સમ પ્હાડ પેલા, તેહના યે ઉરમાં
કંઇ અગન ઊઠી, એ દ્હાયથી કાજળ સમાં મુખડાં બન્યાં.

વનરાજી નાજુક લીલડી જે નવવધુ સમ રાજતી,
તે શુષ્ક તારા વિરહમાં ઝરી ખાખ આજ ઉડાવતી

ને પખીના આલાપ નિજ આનંદમીઠપ મૂકીને
તારા વિના તીણી ચીસે જે હૃદય નાખે ભેદીને.

જો ઉદધિ યે મહાઘોર એના અંગને ઉછાળતો,
ને નાવડાંનાં એક પળમાં ચૂરેચૂરા કરી જતો.

જો ! શીતલ મનહર અનિલની લહરે લહર અગ્નિ ઝરે,
તુજ વિણુ સ્થાને સ્થાન પ્રગટી શગડીઓ શી આ પળે.!

આ ભાનુની યે જ્યોતમાં એ ધુમ્ર વળગ્યા અગ્નિના,
ધીમે ધીમે પશ્ચિમ દિશે રવિ ઝખવીને ઢાળતા.

આકાશનો મંડપ બધો નિજ સ્વચ્છતા મૂકી પરી
દારૂણુ દુ:ખે ઉદર ઊંડાં જાય એનાં શમશમી.

રે ભક્તવત્સલ ! આવ, લાગી અમરભૂમિ તું આવ, ને
તાગ વિરહમાં જળતી સૃષ્ટિ અમર ઓ ! ઉગારને.

૨૮

સુહૃદવિરહથી સૃષ્ટિ–વ્યાકુળી કૃષ્ણુવિરહની ગોપી,
શી દાવાનળમાં તડફડે !
દેશીડા રે ! શું સમજવું ?

દશ દિશ તીણી ચીસ મારતાં, વિહંગ વિરહની ચીસ,
શાં સ્થાને સ્થાને રડવડે !
દેશીડા રે શું સમજવું ?

પાર વિનાનાં વૃંદ, પશુ ને માનવ રંકનાં વૃંદ
શાં રીઝાતાં એ સળવડે !
દેશીડા રે શું સમજવું ?

અંગે અંગે પીડ, દેશીડા ! પીડ તણો યે ન પાર ;
અંગના દેવતાઓ ઉપડે ;
દેશીડા રે ! શું સમજવું ?

ગરૂડ છાંડે આભ, દેશીડા ! પૃથ્વિ છાંડે નાગ ;
ચાલંતા સિંહ આખડી પડે !
દેશીડા રે ! શું સમજવું ?

ભડભડ વન ને કુંજ, દેશીડા ! સળગી ઉઠયાં બ્રહ્માંડ ;
નિભુ દાવાનળમાં ઉભો બળે ;
દેશીડા રે શું સમજવું ?

૨૯

દાહમજાએ વ્યોમ નવલખ તારા ચળકતા,
દાહમજાએ ભોમ ચપળા ચમકારા કરે.

દાહમજામાં શેષ પૃથ્વીભાર ધરી રહ્યા :
દાહમજામાં મહેશ મસાણુ ગજવે શંખથી.

દાહમજાની મરતી યુગે યુગે વેદ ભાખતા ;
દાહમજાની શક્તિ મળી ન દેવદનુજને.

દાહમજાનું દર્દ પીગળાવી દઇ પ્હાડને,
ઓગાળી દેવવર્ગ, અદ્ભુત તાન મચાવતું.

દાહમજાને દર્દ શુક ગર્ભમાં મ્હાલતા,
જનુનીઉદરે મર્દ વર્ષ બાર હોંશે વસ્યા.

દાહમજાની બહાર ફાલ્ગુન ફૂલડે નિરખતો ;
દાહમજાના તાર મધ્ય રાત્રિએ જામતા.

દાહમજાને દર્દ પાષાણો પીર થઇ જતા ;
દાહમજાનો વર્ગ મુનિ અઠયાસી, મિત્ર મુજ !

દાહમજ્જાની બહાર નહિ નહિ વાણી વદી શકે;
સ્વર્ગ–મૃત્યુની પાર ઘાયલ નર કો ઘૂમતા.

દાહમજ્જાને ધ્યાન વૃંદાવનની ગોપિકા
ભૂલી જાઇ નિજ ભાન કુંજેકુંજ ત્રિભુ ભમી.

૩૦

નાખે દ્રૌપદી ધાન દુર્યોધનદરબારમા,
એવા શોણિતશ્રાવ હમાન ને બ્રહ્માંડના.

કઇ વાગ્નો પુકાર રે, નાથ ! હજી કેમ સુણો નહીં ?
દિવસ થયો પરો રે, સંધ્યા ઉભી મજાર થઇ. ટેક.

ધીરે ધીરે સૂર્યતેજ સહુ ઉર્વિ માંહિ સમાય;
ઝાડ પાન સૂકા અગણે રક્ત વર્ણ પથરાય;
પથ બધા પૂરાણા રે, પાય હુ ક્યા મૂકુ જઇ ?
દિવસ થયો પૂરો રે.

અવની–આભના છેડલા મળતા ચહુદિશ જ્યાંય,
રૂધિર સા રેલાય શા! દૃષ્ટિ મૂકી નવ જાય;
સૃષ્ટિ સહુ ઉલટી રે, વાત આજે વણગી ગઇ;
દિવસ થયો પૂરો રે.

ઉદધિની યે અનત ઉર્મિ, કરી ગર્જના ઘોર,
રૂધિરપથરણે ઢળી ગઇ, ને મચવે શોર–બકોર;
હીર ગયું સહુ ઉડી રે, જોતા જોતાં નિર્ઝર થઇ;
દિવસ થયો પૂરો રે.

અનિલમા ઉત્પાત થયો ગો? સંધ્યાએ વરોળ!
ખડક બધી ખળભળાવીને ચઢાવી શી ચગડોળ!

શિખર કકડતાં રે પડતાં પૃથ્વિ, દપી ગ્હી;
દિવસ ગયો પૂરો રે

અનંતે બ્રહ્માંડોમાં રહે એવું વ્યોમ વિશાળ,
એના ઊંડા અંતર મહીં નંધ્યાની શોધીઝાળ!
વ્હાર કરોને વહેલી રે, હુ માનવની આ ગતિ યે કઇ?
દિવસ ગયો પૂરો રે.

ચકરી આવે ને, દ્રગે ન સૂઝે, જેવું આંધળુ ભીંત;
અંતર માંહી વિષમ વેદના, રોમેરોમ દ્રવંત,
ત્રિભુવન જીવનમા રે શોણિતની તો સંધ્યા પડી;
દિવસ ગયો પૂરો રે.

૩૧

ગભરાયો ગજગજ ઝૂડે આલો જે ઘડી,
એવાં પુકારિયે આજ હું અને બ્રહ્માંડ આ.

હવે વસમી વેળાએ રે દિવસ તને ઘટે નહીં;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યુ રે, રજની રાખે રંગી રહી! ટેક.

અહો! નિશા બની રાક્ષસી, ધારી ચંડ સ્વરૂપ,
જોતા જોતા મુજ દ્રષ્ટિ આ બની અધ કુરૂપ,
કાજળ જેવી પળમા રે નૂરહીણી થઇ એ ગઇ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યુ રે.

દશે દિશા સુજ પર્વતો, ગગન ચૂમતા જેહ,
ધીમે ધીમે સહુ રાત્રિએ અદ્રેપ કિધા એહ,
સ્થળે સ્થળ નયણે ન્યાળુ રે, કાજળ વિણ કાંઇ પેખું નહીં;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યુ રે.

લીલાંછમ મુજ ખેતરો, નયન ઠારતાં જેહ,
કાજળમાં ડૂબી જઇ શમ્યાં તિમિરમાં તેહ ;
અંતર મારૂં સાથે રે ડૂબ્યું, ગોત્યું જડે નહીં ;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

નાજુક વેલી વાટિકા, નાજુક ફૂલનાં વૃંદ,
કોડીલાં કુમળાં વનો આથમ્યાં અંગેઅંગ ;
શમશમ્યાં સહુ પંખી રે, સુર તો એક સુણું નહીં;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

સૂતો કાજળસાથરે મસ્તી મૂકી સમીર ;
છેલ્લી વેળાના શ્વાસ એ લેતો હાય! અધીર :
ધીરજ મારી છૂટે રે, સુરા! રહ્યું જાયે નહીં;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

વિશાળ વ્યોમ કાજળ ભર્યું, એને ઊંડે ઉર
અગ્નિભર્યાં બ્રહ્માંડ કંઇ હાલી ઉઠયાં ભરપૂર ;
ઉર્વિઆભ સંગે રે ત્રિભુવનની ય રાત્રિ પડી;
સંધ્યાએ શોણિત ચૂસ્યું રે.

૩૨

પડયાં હૃદય ઝંઝીર સુરસિંહનાં સ્મરણનાં ;
તોડયાં ન તૂટે, વીર! અખંડ પાશ એ વજ્રના.

દદ વળી ગઇ હાવાં રે, જગજીવન! કેમ જૂવે નહીં ?
જીવન મારૂં આજે રે તોફાનઓઘે જાયે વહી. ટેક.

હાડ વિંખાયે માહરાં, અંગ શિથિલ સહુ થાય ;
તણાય ધારા તિમિરમાં, સ્થાનસ્થાન અવટાય ;

શબ મસાણુને માંડ્યા રે હું-રોહિદાસનું જાયે વહી;
હદ વળી ગઇ હાવાં રે.

પાંચ પાંડવના મહેલમાં લાગી ભયંકર લ્હાય,
ચહુદિશે વીંટી વળી, ક્યાંય રહ્યું નવ જાય;
ખાખ થાશું પળમાં રે, બારી નાથ! ખોલો કંથ;
હદ વળી ગઇ હાવાં રે.

છાયારૂપ સીતા થયાં, લોપાવાં બાણી ગાત્ર,
અશોક વનમાં એકલાં; તેમ ગળતાં મ્હારા ગાત્ર;
મુદ્રિકા તો નાંખો રે હનુમાન કો આવી અંહી;
હદ વળી ગઇ હાવાં રે.

કિયામતે મુડદાં ઉઠે તિમિર તણાં પટ ચીરી,
ખુદાઇ દ્રષ્ટિ વર્ષતાં સ્વર્ગસ્થાન દે પૂરી;
કુરાન કિતાબે રે સુણ્યું, એવું કરોને અંહી;
હદ વળી ગઇ હાવાં રે.

નથી જોઇતું સ્વર્ગ કે નહિ વૈકુંઠ બ્રહ્મલોક,
તિમિર તણું પટ ચીરીને દેદાર દે ઇહ લોક;
ભવોભવ તુજ ચરણે રે ત્રિભુવન તો જાયે વહી;
હદ વળી ગઇ હાવાં રે.

૩૨

મારો સિદ્ધ સુકાની ગયો,
હું નામ માત્ર છું રહ્યો,
એકલી આ બૂડી-આ બૂડી. ટેક.

તોફાન તોફાન, કાંઠો નહિ ક્યાંઇ, નહીં વ્યોમ કે તારા,
ગુરૂજી મારા! નહીં વ્યોમ કે તારા;
દેખાય નહિ દિશા યે એકે, એવાં ઉડયાં અંધિયારાં,
બેડલી આ બૂડી–આ બૂડી.

આગળ પાછળ ઘોર તરંગે ઉદધિ હાથ ઉછાળે,
ગુરૂજી મારા! ઉદધિ હાથ ઉછાળે;
ચુર્ણચૂર્ણ પળમાં થઇ જાશે તારણ હોડી અકાળે,
બેડલી આ બૂડી–આ બૂડી.

વળી ચાંચિયાના રાક્ષસી શબ્દો પેલી દિશેથી આવે,
ગુરૂજી મારા! પેલી દિશેથી આવે;
પથી નાવને સુણતાં ચેત જ સ્વેદમૂર્છના લાવે,
બેડલી આ બૂડી–આ બૂડી.

પર્વતમુખ શો મુખ ફાડીને ઉભો મચ્છ આ સામે,
ગુરૂજી મારા! ઉભો મચ્છ આ સામે;
થરથર કંપે જીવન, આશ હા! હવે રહી નહિ નામે,
બેડલી આ બૂડી–આ બૂડી.

અહા! અહાહા! વાયુચંટોળો ઓચિંતાનો આવ્યો,
ગુરૂજી મારા! ઓચિંતાનો આવ્યો;
વીજકડાકો વજ્રબાણનો જમઝબાકો લાવ્યો,
બેડલી આ બૂડી–આ બૂડી.

આ પડ્યો શઢ, પાંખ વિંખાઇ, હા! અથડાયું આ શું!
ગુરૂજી મારા! હા! અથડાયું આ શું!
કઠોર ખડકે એ શું ચિરાયું! ત્રિભુ શિવ! શિવ! ગયું શું!
બેડલી આ બૂડી–આ બૂડી.

૩૪

અમરવનનો કીર મધુરે ગાને ગર્જતો,
સુણતાં શબ્દ રૂચીર આસુર દળ આળગાં થતાં.

ઉદારતાએ આભ, શીતળતાએ ચંદ્રમા,
વસંતફૂલની બહાર સુખડે એ મુજ મિત્રને.

સાગર સમ ગંભીર લહરો જેના અગમાં,
સ્વાતી સમે સધીર મોતી વરસે મિજ મુજ.

એના પદ ઝીલવા જ ઉર્વિ યે અંગ પાથરે,
દર્શન કરવા કાજ સૂર્યચંદ્ર ઉગે સદા.

પરમ દ્રષ્ટિ પડતાં જ કુદરત એ કેલિ કરે,
સુરસ્વારી થતાં જ હલકી લહરે હીંચતી.

૩૫

આણુ આણુ પ્રભુ ! તિમિર તણો અંત,
જગવ જગવ જગતજ્યોતિનો તું મંત્ર ;
ફરી ઉદયકળા સૃષ્ટિ કેરી જાગે,
સુહૃદ સત્ત્વ ફરી જોઉં મારી આગે.

આભમાંથી ગભીર દુદુભિ સમાન
સુર છૂટે મહા, ગરજી ઉડે જહાન ;
સમશે તિમિરશબ્દ, સૃષ્ટિ મજ્જર થાશે,
ધાર ધીરજ, પ્રભુપ્રેમ નભ છવાશે.

ધીમે ધીમે આછાં આછાં અભ્ર થાએ,
તારકમાળ ઝાંખી ઝાંખી જો જણાયે ;

વિદ્યુતવેગ વ્યોમઉદરમા સમાયે,
થયે શાત વાયુ, તુફાન શમી જાયે.

એકાએક ચંદ્રજ્યોતની સમાન
થઇ ઉજ્જવળી નભ વાદળીની કાય ,
પ્રભા વરસે ભરી સૃષ્ટિને અનત,
તિમિર ગાઢ તેજરૂપ જો! હસત.

ભાસે સૃષ્ટિ ગભીર ભાનથી ભરેલી,
ઉપર ચદ્રિકાએ ચદની ધરેલી ,
કરી ચંદ્ર કેરૂ તખ્ત, તેજકાય
ઉભો અમર, દર્શ થાય—ને નવ થાય

વદ્દ ભાલમા પ્રતાપ ભવ્ય ભાસે,
અંગેઅગમા સુભાગ્યપ્રભા હાસે ,
તજી પૃથ્વિતાજ દેવનો ધરેલો,
અમર અમરભોમઆંગણે ઉભેલો.

થાતા રવિઅવસાન પ્રતિપદાએ પશ્ચિમે
શશીલેખાની સમાન દેખાય—ના દેખાય તે.

૩૬

વારવાર વિદેશે નવ જનિયે વહેલા ,
આદ્ય નિરજનના તમે મન! ચેલા ;
વારવાર વિદેશે

અહપણાની ધુનમા બન્યા છો જી પાપી,
પ્રભુત્વ તમારૂં તમથી દૂર ગયુ શ્રાપી;
વારવાર વિદેશે.

ચોટ એ લાગી તમને, પડ્યા એવા ચૂકે,
અચળ મેરુ અલોપ થયો એક ફૂકે,
વાગ્વાર વિદેશે
એહ ફૂકના વટોળે જો ! ઉડે છે ગજાૂકા,
એ રજમા લોટી મનવા ! થયા છો દિવાના,
વાગ્વાર વિદેશે.

૩૭

સુપરત કરી છે જાન આ માલિકને અમે,
માનિકી ખોઇ દેહની બેઠા હવે અમે.
હમારી ઝીંદગાનીનો સટ્ટો થઇ ગયો,
માનિકના દેદાર વિણુ સૂના પડ્યા અમે
આ આંખની યે રોશની સુરચશ્મમાં હતી,
ઉડી ગયેથી અંધ થઇ ગયા હવે અમે
હમારો સ્નેહસર્ય-સુર આથમી ગયો,
આ દીન ચક્રવાક હવે ઝૂરિયે અમે
ઉડી ગયો ઉરાડી પાખ એહ હંસલો,
પડી રહ્યા આ ખાલી પીંજરા સમા અમે.
સુરચંદ્રની હોનાઇ ગઇ સુગન્ધ ચાંદની,
કુમુદ બ્હીલા વદન ઝંખવી રહ્યા અમે
સુરનેહના નિમિષના કટાક્ષ કાંતિને
ઝમે થઇ ચોગાનમા સૂના પડ્યા અમે
ઈંધન અમારા હાડના નસાણુમા મૂકી
સુરની અગન ફળીને નહી લોટતા અમે.

ચાલી રહ્યા આ દમબદમે જાપ સ્નેહીના,
શાગીર્દ સ્નેહમંત્રના સદાયના અમે.

૩૮

લાગી રહી છે ધૂન, તાર ના તૂટે જરી;
પ્રાપ્તિ ન તારી થાય, તેમ જાઉં ના મરી.

હોય પૃથ્વિએ રહેલી ખાખ તાહરી,
લગાવું લેઇ, ઉર શાંતિ તો ય ના જરી.

હોય શ્વાસ તાહરા અનિલ મંહી જો,
આલીંગું એહ, ત્યાંથી શાંતિ જો મળે જરી.

હોયે કદાપિ ઉર તારૂં તારલે જડ્યું,
નયન ધારૂં, તો ય શાંતિ તો નહીં જરી.

અમૃતભરી દૃષ્ટિ હોય મીઠી ચાંદની,
લે ન્હાઉં તેમાં, શાંતિ તો ય ના મને જરી.

તારા સુગંધી ભાવ કદી ફૂલડે ભર્યા,
ધારી ફરૂં હું ચમન, તો ય તૃપ્તિ ના જરી.

જો અંતરિક્ષ માંહિ અંતર તાહરૂં રમે,
તો ધ્યાનયોગ માંડું, તો ય શાંતિ ના જરી.

કદાપિ હોય ઉદધિલહરમાં તું ડોલતો,
તો મચ્છ એમાં ડૂબું, શાંતિ ના મળે જરી.

આ વ્યોમઘુમ્મટે કદી તું વિસ્તર્યો વિભુ,
શમી હું જોઉં શૂન્ય, તો ય તૃપ્તિ ના જરી.

શું કરું ? દેહું હું તને ક્યાં ? શા રૂપમાં ?
વલખાં હું નિષ્ફળ મારૂં, કાર લાગે ના જરી.

૩૯

સ્થળે સ્થળે સહુ સત્ત્વ તારી સાખ પૂરતા ;
નહિ દેહ હોય, તો ય ગુણની સાખ પૂરતા.

વિહંગના કલ્લોલ સુર ! તું સુણતો સદા ;
આ હલક ભર્યા બોલ તારી સાખ પૂરતા.

આ બેહદ ઉદધિને હમેશ તું ઉછાળતો,
એ ભરતીઓટથી અનુપ સાખ પૂરતો.

તારાં પવિત્ર પાવ ભૂમિ ઝીલતી હતી,
લીલાંઅંગો મધુરથી એ સાખ પૂરતી.

રસથી દ્રવતું સરતું વહતું ગીત ગજાવતું
આ ઝરણુ સ્નેહ તાહરાની સાખ પૂરતું.

આ કુંજ કુસુમથી:ભરી, ત્યાં વાપ તાહરો ;
પંરાગ પુણ્યવંત તારી સાખ પૂરતો

તારૂં સ્વરૂપ ઉર ધરીને શૈલશૃંગ આ
સ્થિર સમાધિ સાધીને જો ! સાખ પૂરતા.

વિટપ વિટપ મંજરી, ને ડાળી ડાળી યે,
સુકુમાર ભાવ તાહરાની સાખ જો ! પૂરે.

કંઇ માનવીનાં દિલ, ને કંઇ કંઇ વિહંગડાં,
એ બંધુભાવ તાહરાની સાખ પૂરતા.

પૂરે સહુ ય સાખ, આ દુહાગી દિલડું
રટે સદા તને, ન તો ય સાખ પૂરતું.

૭૦

કાં રડે તું ? તારાં આંસુ હવે લ્હોઇ નાંખ ;
સહુ દુઃખ ભ્રમણા, એક સરલ હૃદય દઢ રાખ. ટેક.

ના જાણે જગપ્રપંચ તારા મનડાની મરિયાદ,
એવા અનુની આગળ રહવી ફોગટ શી ફરિયાદ !
કાં રડે તું ?

હૃદય પોષવા કાજ રડે શું ? એ છે ઝૂડના બંધ ;
જન્મોજન્મ તને મુંઝવી માર્યો, એ પર નવ થા અંધ ;
કાં રડે તું ?

સ્નેહસ્હોડમાં સુખ કાજે કદી વલખતો હોય,
કોટવાનકોટી કલ્પ વીતતાં પૂરી તૃપ્તિ ત્યાં ન્હોય ;
કાં રડે તું ?

નથી સુણી કદી મૃગવારીથી તૃષા બૂઝાવી ક્યાંઇ ;
ઉકેલ અનુભવ, ગયો વલખતાં અનંત કાળ વિલાઇ;
કાં રડે તું ?

હરિઇચ્છા પર વહેતું મૂકી દે જીવનનું જડ અંગ ;
ભજવ પછી તું ભાવ ધરીને નિર્મળ નૂતન રંગ ;
કાં રડે તું ?

સમજ સમજ, હવે ઉર ઉઘાડી જો ! પીંડબ્રહ્માંડને ભૂલ,
પરિબ્રહ્મમાં પોષાઇ જા, ને થઇ જા અનંત અતુલ ;
કાં રડે તું ?

૯૧

ક્યાં સુધી વિરહાગ્નિ સુર ! આમ ફૂંકશે ?
ક્યાં સુધી તું હ્રદયપુષ્પ બાળી મૂકશે ?
ક્યાં સુધી તું કડકડ થતા તેલની મંઢી
આ જીવનકગજ માહરાને બંધુ ! તાવશે ?
શિતાંશુ એ જ શ્રેષ્ઠ લક્ષ માહરૂં, સખા !
ક્યાં સુધી આ પ્રલયગગન ત્યાં ભભૂકશે ?

સત્વ તે ઉડી ગયું તુરૂહની સહે,
નિઃસત્વ માંસ માહરૂં ક્યાં સુધી ભુંજશે ?

આ દેહ હવે માત્ર અસ્તિતનો છે માળખો,
ક્યાં સુધી શળીએ ચડાવીને તું નિરખશે ?

આ નયનમાંથી રૂધિરઝરણુ બંધુ જો ! વહે,
ક્યાં સુધી એ તીક્ષ્ણ તારૂં તીર ભોકશે ?

જોડીમાંનું એક ક્રૌંચ કામડે વીંધી
અકલું ક્રૌંચ આમ ક્યાં સુધી જીવાડશે ?
ક્યાં સુધી આ પાંખ તોડી પંખી દીનને
અભાગીને ઝૂરતી વિભુ તું રીબાવશે ?

૯૨

ક્યાંથી આવ્યો ? કહે તું પૂર્વ જન્મની પેર ;
લેવા લ્હાવો–આ મૃત્યુભુવનની લ્હેર. ટેક.
એ લહેરે કંઇ નૃત્ય કરંતા વિશાળ નભમાં તાગ,
તે તારલાનું ચૈતન્ય તું દગ ક્ષણુક્ષણુ કરે ચમકારા ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

અનિલ અનંત એ લહરે લહરે દિગદિગંતની માંહ્ય
તારા શ્વાસને હૃદયે ધારી સ્થળસ્થળ પીયુષ લ્હાય ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

તારી ચરણરજ સ્પર્શ થતામાં ઉર્વિ યે બદલાય ;
કણુકણુ સ્થૂલતા ત્યાગી મમરસ આનદધન વરતાય :
ક્યાંથી આવ્યો ?

નથી જન્મ કંઇ તારો પ્રભુ ! આ, જન્મ્યો સુંદર સ્વાંગ,
જન્મ્યો તેને તડ પૃથ્વિ યે ધરશે નૂતન વાંગ ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

કંઇક રચાયા દેવદેવીઓ સ્વર્ગભવનમાં, વ્હાલા !
કાળજાળમાં સૂતાડી ગંધાં મહાપ્રલયમાં મ્હાલ્યા ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

નથી પાર કંઇ, શું ભણાઉં ? થઇ ગયો ગુમ હાવે ;
તું નહિ-હું નહિ, બધું એકરસ ત્રિભુ જ્ઞાન સમજાવે ;
ક્યાંથી આવ્યો ?

૯૩

મારા જીવનો જીવ, આત્મા તે મુજ આત્મનો,
મમતાવતનો શિવ, સુર વિણુ સૂનું જગત.

ધરતો બ્રહ્મનુ ધ્યાન મનઇંદ્રિય મૂકી પરી,
વિશ્વેશ્વરનુ વાન સાચે ગાયો સુઃમિહ.

પમારી પરમ વિચાર અનેક જન ઉદ્ધારિયા,
એ અશા અવનાર સુર વિણુ સૂનું જગત.

સુખદુઃખ જીવસ્વભાવ, પરમાત્મા તેથી પરો;
ભાસે ન ભાવાભાવ સુદૃઢ એ મુજ મિત્રમાં.

સનકાદિક સમાન ચિત્તવૃતિ ચેતી રહી;
રહી ન મમતા નામ, અંતર નિજ આનંદમાં.

ગરવું વશિષ્ઠજ્ઞાન અંગે અંગે રમી રહ્યું,
એ રઘુવંશી રામ મુર વિણ સૂનું જગત.

પરમ ઇષ્ટમાં પ્રેમ, સહજ સમાધિમાં રહે,
જડભરતની જેમ મનથી છૂટો મિત્ર મુજ.

સુરતાના એ શ્વાસ જામેલ બ્રહ્મે જોગીના,
ખસેલ એને ખાસ માયાપડદો માંહલો.

૪૯

મારો સદ્‌ગુરુ હજી ન આવ્યો.
અતીત ના આવ્યો—ના આવ્યો. ટેક.

અનંત યુગના જેવી વિલપતાં એક એક પળ જાતી,
ગુરૂજી મારા! એક એક પળ જાતી;
સૂર્યચંદ્રની ય વિરહ વેઠતાં સીજી ગઇ સહુ જ્યોતિ;
અતીત ના આવ્યો—ના આવ્યો.

સીજી ગયા આ નવલખ તારા વાટ જોઇને, વ્હાલા!
ગુરૂજી મારા! વાટ જોઇને, વ્હાલા!
સીજ્યો ઉદધિ અનંત વિચિએ, સીજી મેઘની ધારા;
અતીત ના આવ્યો—ના આવ્યો.

સીઝી ગઇ આ ધર્મસ્વરૂપા ધીંગી ધરતી માતા,
ગુરુજી મારા ! ધીંગી ધરતી માતા,
ઝાડ પાન ને વનવન સંધાં હરી ગયાં જોતાંમાં ;
અતીત ના આવ્યો–ના આવ્યો.

અનંત અનિલે અનંત લહેરો, અકળિત માયા એવી,
ગુરુજી મારા ! અકળિત માયા એવી ;
જોતજોતાંમાં સીઝી લહરીઓ, બની નહોતા જેવી ;
અતીત ના આવ્યો–ના આવ્યો.

હદબેહદ આ ગગન ગભીરૂં એક પલકની માંહી,
ગુરુજી મારા ! એક પલકની માંહી,
સીઝી ગયું, ઓ અલખ ! અસૂરી વાટડી જોતાં તારી ;
અતીત ના આવ્યો–ના આવ્યો.

તનમન મારૂં બધું સીઝી ગયું, સીઝે નામરૂપ હાવે,
ગુરુજી મારા ! સીઝે નામરૂપ હાવે ;
ત્રિણુ વાટ એમ જોતાં વિરહી સીઝી ગયાં પૂર્ણ ભાવે ;
અતીત ના આવ્યો–ના આવ્યો.

૭૫

માલમી હમારો રે હંસલા ! તું હાલી ગયો એ જી,
માનસરમાં જામી રહી મધરાત ;
વાત વણુસાડી રે અંધારાંના આભમાં એ જી,
કુંળાં કુંળાં કમળોનો થઇ ગયો ઘાત ;
માલમી હમારો રે.

અણુવીંધ્યાં મોતી રે સાચાં મારાં ઉરમાં એ જી,
ચુગતો'તો હુલસિત વદને તું રોજ ;

પાંખડલી પસારી રે લહરે લહરે પ્રેમની એ જી
માણીગર ! ઉજ્જવળ માણતો'તો મોજ ;
વાલમી હમારો રે.

દેવતાનાં ટોળાં રે આભમાથી ઉતરી એ જી
નિરખતાં'તાં તારા નૃત્યની બહાર,
અપ્સરાઓ થંભે રે અંજાઇ તુજ આંખમાં એ જી,
વ્હાલમ ! એવો કરતો હતો તું વિહાર ;
વાલમી હમારો રે.

નવ નાથ, સિધ્ધો રે ચોર્યાશી એ સામટા એ જી
આવંતા કંઇ ઉમિયાજીના કંથ ;
આગળની ઓળખાણે રે તને નમણું કરે એ જી
સોહાગી સહુ સાધુસંતો સમર્થ ;
વાલમી હમારો રે.

અમૃતશબ્દો એના રે પડતાં અમે પી જતાં એ જી,
જામતી'તી એથી પરમ અમને ધુન :
અકથ્ય ગાથા એની રે કથે ન કોઇ, ના કળી શકે એ જી,
ત્રિભુ સમજે સાચા સધા હરિજંન ;
વાલમી હમારો રે.

૪૬

અવિચ્છિન્ન પ્રવાહ આંસુનો વાલો હવે,
ઉન્ડી હૃદયની આહ દેદો મને-સજાહને.

પરમ સ્નેહનો માર દેશીડા! જતો હૃદયની પાર ;
એ પર હૃદયાં ઝીયે નહીં ;
દેશીડા રે! શું સમજાવું ?

ચાતક અમારા ઉર, દેશીડા! સાત સાયરનાં પૂર
એ પૃથ્વીવગ્ગ્યા પીએ નહીં,
દેશીડા રે! શું સમજાવું ?

અનળ પક્ષીની હાર દેશીડા! ચઢી ગગન મોઝાર,
ઉંચે ચઢી ઉતરે નહી,
દેશીડા રે! શું સમજાવું ?

હારલ પકડ્યો દડ, દેશીડા! પરમ સ્નેહનો દડ,
એ મરતાં સુધી મૂકે નહીં,
દેશીડા રે! શુ સમજાવું ?

સતી થઇ તૈયાર પતિ મગ મચરવા એક વાર,
વાળી પાછી વળે નહીં ;
દેશીડા! રે શુ સમજાવું ?

શુદ્ધ ક્ષત્રિયના બાળ બગતા પ્રબળ અનિદળ કાળ,
પગ પાછો કદી કરે નહીં ;
દેશીડા રે! શુ સમજાવુ ?

ચઢી સાગરની લહેર, દેશીડા! સુગસ્નેહની લહેર,
ત્રિભુ આઠ પ્રહર ઉતરે નહીં,
દેશીડા રે! શુ સમજાવુ ?

૯૭

ચલ ઉઠ, જીવ ! પ્રપંચપાસલાથી દૂર થા ;
સંસારીઓના સ્નેહ તે તમામ પાસલા.

જો ને ! રૂધિરઝરણ રોમરોમથી ઝર્યાં,
તપાસ પોથી પાછલી, એ પૂર ઓસર્યાં.

રડી રડીને નીર જેહ નયન ફોડિયાં,
એ સ્નેહી સ્નેહદેશથી શું દૂર ના ગયાં ?

તપાસ દૂર દૂર, જો અનંતતા મહીં,
ખાખ સ્નેહ, સ્નેહ ખાખ, કંઇ બીજું નહીં.

નિહાળ પૂર્ણપ્રેમ કૃષ્ણચંદ્ર, એ પ્રભુ
અખંડ વિરહમાં વહાવી ગોપિકા સહુ.

ચોળ સ્નેહખાખ સદાશિવના સમી.
નિજ સ્વરૂપ માંહિ ત્રિભુ ! જા હવે શમી.

૯૮

સાચો સંબંધ પરિબ્રહ્મનો માનો, મનવા હમારા !
અન્ય સંબંધે દુઃખ છે, વ્યર્થ જન્મગુજારા ;
સાચો સંબંધ પરિબ્રહ્મનો.

સુખનો બેલી સસાર આ ઘણું તુજ પાસ નાચ્યો,
ગચ્યો બહુ એના રૂપમાં, જ્યારે હતો મોહપાસો ;
સાચો સંબંધ પરિબ્રહ્મનો.

પરમ સ્નેહનો માર દેશીડા! જાતો હૃદયની પાર ;
એ પર હઇડાં ઝીલે નહીં ;
દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

ચાતક અમારાં ઉર, દેશીડા ! સાત સાયરનાં પૂર
એ પૃથ્વીવરસ્યાં પીએ નહીં ;
દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

અનળ પક્ષીની હાર દેશીડા! ચઢી ગગન મોઝાર,
ઉંચે ચઢી ઉતરે નહીં ;
દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

હારલ પકડ્યો દડ, દેશીડા ! પરમ સ્નેહનો દંડ,
એ મરતાં સુધી મૂકે નહીં ;
દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

સતી થઇ તૈયાર પતિ સંગ સંચરવા એક વાર,
વાળી પાછી વળે નહીં ;
દેશીડા ! રે શું સમજાવું ?

શુદ્ધ ક્ષત્રિયનાં બાળ ભરંતા પ્રબળ અરિદળ ફાળ,
પગ પાછો કદી કરે નહીં ;
દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

ચઢી સાગરની લહેર, દેશીડા ! સુરાસ્નેહની લહેર,
ત્રિશુ આઠ પ્રહર ઉતરે નહીં ;
દેશીડા રે ! શું સમજાવું ?

૯૭

અલ ઉઠ, જીવ ! પ્રપંચપાસલાથી દૂર થા ;
સંસારીઓના સ્નેહ તે તમામ પાસલા.

જો ને ! રૂધિરઝરણુ રોમરોમથી ઝર્યાં,
તપાસ પોથી પાછલી, એ પૂર ઓસર્યાં.

રડી રડીને નીર જેહ નયન ઢોળિયાં,
એ સ્નેહી સ્નેહદેશથી શું દૂર ના ગયાં ?

તપાસ દૂર દૂર, જો અનંતતા મહીં,
ખાખ સ્નેહ, સ્નેહ ખાખ, કંઇ બીજું નહીં.

નિહાળ પૂર્ણપ્રેમ કૃષ્ણચંદ્ર, એ પ્રભુ
અખંડ વિરહમાં વહાવી ગોપિકા સહુ.

ચોળ સ્નેહખાખ સદાશિવના સમી,
નિજ સ્વરૂપ માંહિ નિભુ ! જા હવે શમી.

૯૮

સાચો સંબંધ પરિગ્રહનો માનો, મનવા હમારા !
અન્ય સંબંધે દુઃખ છે, વ્યર્થ જન્મગુજારા ;
સાચો સંબંધ પરિગ્રહનો.

સુખને ખેલી સંસાર આ ઘણું તુજ પાસ નાચ્યો,
રાચ્યો બહુ એના રૂપમાં, જ્યારે હતો મોહપાસો ;
સાચો સંબંધ પરિગ્રહનો.

બાજી બધી બગડી ગઇ, આથમી સર્વે આશા,
રેળાઇ રમતે રાખમાં, સુખના પડ્યા તને સાંસા ;
સાચો સંબંધ પરિગ્રહનો.

દુઃખના દહાડા દોહ્યલા, કોઇ બેલી ન, બંધુ !
સાવ અકેલો તું હવે, વછુટી ગયું વિશ્વ સંધું ;
સાચો સબંધ પરિગ્રહનો.

આવ્યો'તો જગતમાં શું લઇ ? જાશો શું લેઇ સંગે ?
અધવચ ઉદ્ધતું પડી રહે, ઉતારો એનો રાગે ;
સાચો સબંધ પરિગ્રહનો.

સુખદુઃખ ફરતી છાંયડી, મીઠો-કડવો એ મેવો ;
પ્રભુઇચ્છા વિભુ ! જે મળે પ્રેમે પ્રાસી તે લેવો ;
સાચો સંબંધ પરિગ્રહનો.

૪૯

સુખસંયોગ મોદપ્રમાદને વધારતો,
જીવનને જડતાની સંગે જોડાવતો.

જો તપાગી આસપાસ, ક્ષુલ્લક જીવ આ
સુખના સંયોગ થકી બ્હેકતા બધા.

મદ ગરૂરી માન અભિમાનના ભર્યા
નિજ સમાન અન્ય દીનને ન લેખતા.

ન લેખતા ઉવેખતા ને રંજતા સદા,
દિલ ગરીબને ઊંડાણે આગળ મૂકતા.

ગરૂરીને હા ! સુખખાંચુ નિજ કરે લઇ
નિજ નયનમાં ભોકતી શું તે દીઠી નથી ?

દીઠા નથી શું ધર્મ–સત્ય–સ્નેહપંખીડાં
સુખકરવતથી પાંખ કાપી પંગુ થઇ જતાં ?

આપતા વ્યાયામ હાથને પરાર્થ જે,
સુખથી હાથહીન બન્યા શું દીઠા ન તેં ?

આત્મરૂધિર દિવ્યનાડમાં જે વહેતું'તું,
સુખથી શ્યામ ને પિશાચી ના બની જતું ?

વિધિની ભાગ્યરેખ ઉત્તમતાની દુઃખની
સુખનાં તિમિરથી ભૂંસાતી શું દીઠી નથી ?

હરામી સુખથી ઘાત એમ નિજનો જે કરે,
એ સુખલોક તજી નિત્ય રહે દુઃખના દરે.

૫૦

અહો વિપત્તિઅગ્નિ ! વિરહીશિર પડો વધુ ;
ઉર વિશુદ્ધ થાય એથી આ વધુ વધુ.

દુઃખની પરંપરા મહીં વિરહી જે તપે,
એહ અચળ આર્દ્રતાની શુદ્ધિ મેળવે.

આ દેહને જે દુઃખઅગન દાહ લાગતાં,
એ જ્વાળ સદા આત્મ કેરાં કુંદન તાવતાં.

મહાન ઇંદ્રિયદમનથી જે દમ સધાય છે,.
મહજમાં તે દમ વિરહે સિદ્ધ થાય છે.

અવિચ્છિન્ન યત્ન યોગી યોગ માંહી આદરે,
કંઇક કાળે વૃત્તિવેગ એહનો શમે ;

એ જ શમન વૃત્તિઓનું નિત્ય સહજમાં
થાય છે વિપત્તિના આઘાતમાં, સખા !

ભૂખ ઠંડ તાપ શરીરમાં ન લેખવે,
તિતિક્ષાની કોઇ વિરલ ભૂમિ એ ચડે.

અર્ધમિલિત દૃષ્ટિએ સ્વરૂપમાં સ્થિતિ
જન્મજન્મ યત્ન પછી થાય યોગીની ;

એક ધ્યાન રાત્રિદિન વિરહયોગીનાં,
અનિમિષ નયન એકદૃષ્ટ સ્નેહીનાં.

બ્રહ્માંડમાં યે દુઃખના જો દવ વધી જલે,
પાપઅંધકાર બાળી આત્મ ઉજ્જવળે.

૫૧

અંતરની વિભૂતિ વિપત્તિની સહે વરી ;
મરદની મરદાઇ આફતની સહે વરી.

દુઃખ તો સદાય જન્મપત્રીમાં લખ્યું,
કોણ એહ જેનું શિર દુઃખને ના નમ્યું ?

જન્મ મરણ વિપત્તિ એ નિયમ નિત્યનો,
અન્યાય એહ ગણિ જે કેમ માનવો ?

અચ્યુત કૃષ્ણબોધને જરા વિચાર તું,
યત્નમાં દ્રવતું જીવન ન ઉન્નત થાય શું?

તવ દૃષ્ટિની તમામ સૃષ્ટિ દ્રવ્યથી ભરી,
હોમાય નૂતન નૂતન દેહથી ફરી ફરી.

ફરી ફરી વિશેષ વિભૂતિ ધારી ઉઠતાં,
તનમને તમામ બંધુ ! જીવ ખીલતાં.

ખીલવાની અવધિ પ્રભુત્વે ભજ્યે થતી,
અનંત જીવનમુક્તિ એ જ સર્વની ગતિ.

નિશ્ચિત રહે તું, સ્થૂલતાનો નાશ એ નથી,
પલટાય ઉચ્ચતા મહીં તમામ વિભૂતિ.

દર્દ ગમી દુઃખ-જીવનના વિકાસ એ ;
સમજ સમજ, રહમ રહીમની મહાન એ.

ઉઠ, દિલ ! ઉઠ, શોક બન આપત્તિમાં,
વિભુ પ્રભુત્વ વરસે જો ! શિરે વિપત્તિમાં.

૫૨

મહેમાન રાજહંસ એક દિન થઇ ગયો ;
પ્રસારી પ્રેમધર્મ પંખી ગાળતો ગયો.

સુંદર પુનિત દૃષ્ટિ એણે એવી તો કરી,
હમારૂં ચમન તે દિનોથી સહુ ગયું ફરી.

તે દિનોથી આભલાંની માળ ગઇ ઉડી,
જાગી રહી છે દિવ્ય રોશની હમેશની.

કાંટા અને શૂળો હતાં, તે સહુ ગયાં તજી,
સુગંધ ભર્યાં સુમન ઉભાં સ્વાગને સજી.

ગ્રીષ્મઝાળ શો અનિલ આવતો'તો જે,
તે દિનોથી નિત્ય ત્યાં વસંતબ્હાર છે.

તૂટક તૂટક ઝરણુસેર ઝીણી ચાલતી,
અસ્ખલિત વ્હેણુ વહેતાં એનાં ત્યારથી.

અધરથી અગાર તણાં ઝાપટાં ઝરે,
તે દિનોથી સુગંધ ભર્યાં ફુલડાં ખરે.

અન્યોન્ય વૈરથી વિહંગ જોદ્ધ બાઝતાં,
મિલાવી પાંખે પાંખ–શ્વાસેશ્વાસ જોડતાં.

તે દિનોથી ત્રાસ તો યમદંડનો ગયો,
અભય પ્રભુવ્હેણુ માંહી ન્હાઉં છું વહ્યો.

તે દિનોથી રાગલાગ સહુ ગયો ભૂલી,
સઘન બ્રહ્મ સમરસે વિભુ ગયો ડૂબી.

૩

પ્રકાશ

૧

નહીં દઉં તકલીફ તને હું હવે, હરિ !
કર્મભોગ ભોગવતો જાઉં છો મરી.

બાનાની પત રાખવાનું ના હવે કહું,
અડગ વ્રતથી મ્હારા નહીં કદી ચળું.

છોને શિરે વ્યોમ આ અથાગ તૂટતું,
છોને પૃથ્વિ ફાટીને પાતાલ ડોલતું.

છોને ઉછળી ઉદધિ મુજ બ્રહ્માંડ બોળી દે,
છોને મારી સૃષ્ટિ પ્રલયનીરમાં ડૂબે.

બહુ થયું, નહીં હવે પોકાર પાડું હું,
આ કાળજાના ઘાવ તે નહીં બતાવું હું.

ભલે ને મર્મમર્મમાં એ ઘાવ દાહ દે,
ભલે ને લૂણ એહમાં સહુ દુશ્મનો મૂકે.

ગમી ન હોય ભાવિબાણ ઘોર વાગતાં,
સ્વીકારી એ આગાહી સંધી દેહ ધારતાં.

પ્રભુનો લેશ પ્રેમ જીવ ઉપરે થતાં,
પરમ સત્યની ભણી એ પાવ ધારતાં.

અનંત જન્મની કૃતિ એ માર્ગમાં નડે,
કર્મ કેરૂં ઋણ જીવને સદા ચઢે.

ચહુપાસ કર્મભઠ્ઠી આ બ્રહ્માંડમાં તપે,
તપસ્વીઓનું કર્મ એની ખાખ સહ ખપે.

રાગત્યાગથી વિમુક્ત એમ જે થતા,
પરમ પ્રેમના સોપાન પર તે મ્હાલતા.

વ્હાલા! સુર ને અસુર ન એક રે,
બગલા હંસલા સરખા ન લેખ રે,
વ્હાલા! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ જી. ટેક.

અમરો અમૃતને પીએ રે, પિચાશ કરે લોહીપાન;
એકનું આગાર તેજમાં, અંધારામાં બીજાને આરામ રે;
વ્હાલા! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ જી.

ઉદયકળા અર્કની થતાં રે કુમળાં કમળો ઉઘડંત,
ઉલૂક તો અંજાઇ જઇ આંખે થઇ જતાં મૂળગાં અંધ રે
વ્હાલા! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ જી.

વરસે સ્વાતીનાં બિંદુડાં રે, છીપને મુખ મોતી થાય;
જાલિમ ઝેર એનાં જામતાં નવકુળ નાગના કંઠની માંય
વ્હાલા! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટા એ જી.

મેંડુક કમળમળે રહે રે કરતાં કાદવનો આહાર;
ભમરા ભોગી સુવાસના પેશી અંતર પીએ અમીધાર રે;
વ્હાલા! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ જી.

ઝવેરી જૂવે બેમૂલ હીરલો રે, મૂર્ખ બિલોરે મોહાય,
એરણઘાવ હીરલા ઝીલે, બિજુ કાચ ટકોરે તૂટી જાય રે
વ્હાલા! નુગરાં સુગરાંથી ઉલટાં એ જી.

૨

જટિલયોગમાં હજી હું મન ગળે નહીં;
ત્રિવિધ તાપઝાળથી હું દિલ છૂટે નહીં.

ઝંપલાવું છું અનાદિ ઘોર તિમિરમાં ;
તિમિર જાણું, તો ય આંખથી છૂટે નહીં.

જાણી બૂઝી બલા સ્વીકારી મૂર્ખતા એવી,
એ જૂલમી પાસલાથી બચું એ બને નહીં.

ઝહરજામ સૃષ્ટિસ્નેહના તમામ આ ;
શરાબી એ હજી ઉરેથી કાં ફીટે નહીં.

આ સૃષ્ટિ કશી ! દૃષ્ટિરંગની એ કલ્પના ;
એ ગૃડબંધ વિષમ, હજી કાં છૂટે નહીં !

આ અહમ્ કોણ ! જેહ જાદુખેલની સમો
ઉઠ્યો અનાદિ, દુઃખદ કાં હજી શમે નહીં ?

વિવેક વારવાર હા ! બ્રહ્માસ્મિ બોધતો ;
ભીતર ભેદગ્રન્થી કાં હજી છૂટે નહીં ?

શ્રુતિ વેદની વિલોકી-બ્રહ્મબોલ ગંભીરા
જાગે, તથાપિ ઉર કેમ શાંતિ એ નહીં ?

અજપ્યા જાપ એહના હું જીવનભર જપું,
અખંડ એક લગન એહ જામે કાં નહીં ?

અષ્ટાંગ યોગ સિદ્ધ સમો સાધતો રહું,
કદી સમાધિ ના છૂટે, એ કાં બને નહીં ?

૪

ઉઠો ઉઠો, આંખડી ઉઘાડો, મન ઘેલા !
નીંદઘેનમાંથી જાગો-જાગોને સવેળા ;
ઉઠો ઉઠો.

જુગ કાંઇ ગયા નીંદઘેન માંહિ વીતી,
જનમ જનમ પશુવત્ પોખી પ્રીતિ ;
ઉઠો ઉઠો.

પશુ કેરા દેવ કરી પશુ તું પૂજારો ;
એવું વ્હાલ ક્રુરક્રુર જમડાનો મારો ;
ઉઠો ઉઠો.

મરત ફકીર ! સતની કર દૃઢ પ્રતીતિ ;
જૂઠ્ઠા જમાનાથી થા અલગ, અતિથિ !
ઉઠો ઉઠો.

૫

બસ ! આજથી પિશાચ ! તમે લ્યો ને રૂખસત ;
અનંત કાળના અરિઓ ! લ્યો ને રૂખસત.

દિલલગી તમારી સંગ ન હોય કોઇ દિન ;
પ્રેમધર્મના અરિઓ ! લ્યો ને રૂખસત.

પ્રપંચ અગનથી ભરી એ ઝાળ જગતની !
આ સુમનદિલ માહરાથી લ્યો ને રૂખસત.

જ્વલંત ઝહર વર્ષનારી વ્યાળસર્પિઓ !
હું ચંદન કેરે કાળજેથી લ્યો ને રૂખસત.

કિરાતિયંત્રના સમા મધુર મંત્ર ઓ !
હું દીન મૃગલાથી તમે લ્યો ને રૂખસત.

ચમન હમારૂં ચારૂ સદા સૂર્યચંદ્રથી,
ઓ ગ્રહણ–રાહુ એહના ! તમે લ્યો ને રૂખસત.

કુમળાં હમારાં દિલ, અનિલલહર ના સહે ;
ત્યાં વજ્રગોળી મારનાર ! ક્યોને રૂખસદ.

હમારા કોટિક જન્મના ઓ કર્મરાશિઓ !
આ ઉરની બળતી સગડી ! તમે લ્યો ને રૂખસત.

૬

પ્રકૃતિની પાઠશાળા આ, સુહૃદ ! સત્શાસ્ત્ર ના એમાં;
બુરાઇના બધા ગ્રંથો, નથી પ્રભુતા કશી એમાં.

અરે ! વેદાંતનાં વાક્યો તને રૂચે, નથી તે ત્યાં ;
ન ઉમદા જીંદગાનીના સુહૃદ ! સદ્‌ભાવ કંઇ એમાં.

નથી એ દેવની લીપિ, નથી ગાયત્રીના મંત્રો ;
ન છાયા શુદ્ધ સત્ત્વોની સુહૃદ ! કાંઇ રહી એમાં.

અરે ! આસુરી માયાવી બધાં છે સ્વાર્થનાં સત્રો ;
ભણે એ આસુરી લોકો, ન લોભાતો સુહૃદ ! એમાં.

કરે એ ધ્યાન સ્નેહીની, જતી વિદ્વાન જોગીની,
અલૌકિક ઓલિઆઓની ; ભર્યું અજ્ઞાન એ એમાં.

અને દ્વિજની બધી દીક્ષા સરી જાતિ અમૂલી યે,
ચડે થાંડાળના રંગો, બને સૌ પ્રેત શાં એમાં.

હતા ક્ષત્રિય શૂરા સાચા, પરાર્થે જીંદગી દેતા ;
હવે નિજ અર્થને કાજે પરાયું રક્ત દે એમાં.

મનુ ભગવાનના દૈવી તૂટ્યા સદ્ધર્મના મહેલો ;
પ્રમારત આર્યની આજે સુહૃદ ! ઊંઘી વળી એમાં.

અરે ! એ આર્યનો ઉદધિ અમીનો ઉછળી ચાલ્યો ;
મહા જ્વાળામુખી નિત્યે સુહૃદ ! ભભૂકે હવે એમાં.

અરેરે ! આર્યનો ભાનુ ગયો છે અસ્ત બહુ દિનથી ;
ઉષા એના ઉદયની ના હજી તો ભાસતી એમાં.

૭

પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે કરવો મારે કેવી રીતે ?
હાલકલોલક હૈડાં રે, જીતવાં એને કેવી રીતે ? ટેક.

શું થંભાતું ? થોભાવતા વધુ વધુ વેગે ધાર,
ઝહર તણા એ ચેપથી ચચળતા વધી જાય ;
સ્થિરતા નથી સધાતી રે, નિવૃત્તિ સાધુ કેવી રીતે ?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

સાતે સમુદ્ર એ ચેપથી હલમલી રહ્યા હરનિશ ;
અગોઅંગ ઉછાળીને ધસે-ઢળે દશ દિશ ;
કરણુ એનું રડવું રે સુણ્યું જાયે કેવી રીતે ?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

પ્રચંડ પ્રતાપી સૂર્યમાં દીસે પ્રવૃત્તિના ડંખ ;
ક્ષણભર ક્યંહી સ્થિરતા નહીં ઉજળે એને અંગ ;
જ્વલંત જ્વાળા વરસે રે જોઇ જાયે કેવી રીતે ?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

એ ચેપે સંસાર સહુ પડયો બની મુડદાલ ;
એ મુડદાઓ ઉપરે ઝૂકી રહ્યાં દુ:ખઝાડ ;
જડમૂળ એનાં ઊંડાં રે ઉખેડયાં જાય કેવી રીતે ?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

જો ને ! અનિલ એ ચેપથી ઘૂમે ચૌદ બ્રહ્માંડ ;
વિશ્વે પાંખો વીંઝતાં પરવરે પૂર પ્રચંડ ;

એને એક ખીલે રે અમર બાંધે કેવી રીતે?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

સમુદ્ર અનિલ સંસાર ને સૂર્ય તારલાવશ,
અંતરિક્ષગણમાં નથી સ્થિરતાનો કંઇ અંશ;
તો નિરવધિ શાંતિ રે હુંમાં આવે કેવી રીતે?
પ્રવૃત્તિનો પરાજય રે.

૮

જેણે પ્રવૃત્તિનો કર્યો ત્યાગ રે,
સજી લીધો નિવૃત્તિનો સ્વાંગ રે,
વ્હાલા! જાગ્યા સોહી જાણવા એ જી. ટેક.

પીયૂષ નયણાંથી ઝરે રે, વચનોએ ફૂલડાં ડવન;
ધર્મે પદેપદ પરવરે, હૈડું પ્રેમાનંદે અંકત રે:
વ્હાલા! જાગ્યા સોહી જાણવા એ જી.

સોહંતા સમદ્રષ્ટિમાં રે, નહિ રાગ, કોઇ શું ન દ્વેષ;
મૂળે મમતા એને નહીં, નહિ નહિ કુબુદ્ધિ લવલેશ રે;
વ્હાલા! જાગ્યા સોહી જાણવા એ જી.

તનના સુખ સહુ શમી ગયાં રે, શમિયા મનના યે વેગ;
શાંતિમાં એ જામી ગયા, એને સુખદુ:ખના નહિ નેગ રે;
વ્હાલા! જાગ્યા સોહી જાણવા એ જી.

નહિ ઇચ્છાની ઉત્પત્તિ રે, કામના નહિ એને કોય;
વાસનાઊર્મિ ઉઠે નહીં, સ્થિર ઉદધિના જેવા એ હોય રે;
વ્હાલા! જાગ્યા સોહી જાણવા એ જી.

અંતર જેવું જીભે કથે રે, કથ્યાંનાં જેવાં જેનાં કૃત્ય,
ત્રિભુ એવાને ઉલ્લાસથી નિશદિન નમણું કરત રે ;
વ્હાલા ! જાગ્યા સોહી જાણવા એ જી.

વ્હાલા ! પ્રવૃત્તિને ત્યાગી
જેને નિવૃત્તિની રઢ લાગી રે,
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી. ટક.

ઉલટી દ્રષ્ટિએ દેખતા રે, ત્રિવેણીતટ પર તાર ;
એ તારે નૃત્ય ધારીને ઉઘાડે ચૌદ ભુવનનાં બાર રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી.

ઉલટી શ્રુતિએ સુણતા રે અનહદ પ્રભુના અવાજ ;
એ નાદે વ્યોમ વર્ષતા કાંઇ નિરખતા તારાસમાજ રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી.

ઉલટાં મન ઉપાડતા રે, મૂકતા ત્રિવેણીની પાર ;
આદ્ય સૂષ્ટામાં ભળી જતા, જેમ લવણઉદધિ એકતાર રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી.

અહંપદને ઉલટાવીને રે રાજાવે સુરતાની માંય ;
સુરતા સદ્‌ગુરુસાનમાં કાંઇ મેળવતાં મુક્ત થાય રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવનાં એ જી.

સ્મરણ દૃષ્ટિ સૃષ્ટિઓ રે મન બુદ્ધિ ને અહંકાર,
સકળાતીતમાં એ સહુ ત્રિભુ જમાવતા એકતાર રે ;
સોહી દર્શન કરતા એ દેવના એ જી.

૧૦

જેનાં ઉજ્જવળ શીલ અપાર રે,
અનુપમ રહેણી સદા એક તાર રે,
વ્હાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ જી. ટેક.

તરુવર જેવાં લેખજો રે, કાપે એનાં અંગડાં યે કોય,
કહે ખણે એને ખાંતથી, આપે ફળફૂલ છાયા તો ય રે ;
વ્હાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ જી.

ચંદન જેવા સ્વભાવના રે, દહે કોઈ એની પે કાય,
અનુપ સુગંધ એ આપતા, એને તાવંતાં યે સુખ થાય રે ;
વ્હાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ જી.

સમેટી મેલ સહુ ભોમના રે નદીઓ સાગરને ન્હાય ;
ગરવા સાગર ગંભીર, કરી નિર્મળ સમાવે અંગ માંહ્ય રે;
વ્હાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ જી.

બગલાં મારે માછલાં રે, માનવી ધૂવે મળ તીર ;
સરોવર કેરી સાધુતા, સહુને સ્નેહથી પાતાં નીર રે ;
વ્હાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ જી.

નિજમાં વિકૃતિ ના જરી રે, દુ:ખ દે કોઈ પારાવાર,
ઉલટા એને ઉદારતા, ત્રિભુ જાય એ પર બલિહાર રે ;
વ્હાલા ! આતમદર્શી એ જાણવા એ જી.

૧૧

જેને લાગી શબ્દની ચોટ રે,
તૂટી પડિયો કુબુદ્ધિનો કોટ રે,
વ્હાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ જી. ટેક.

નિજનું બધું યે બાળી દઇ રે ધરતાં કેસરિયાં અંગ,
ધર્મનો ધ્વજ શૂર ધારતા, રણમાં ક્ષત્રિય રાખે એ રંગ રે;
વ્હાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ જી.

ઉંચું પદ આભનું તજી રે નીચે દ્રવે મેઘરાજ,
ધરતી ગેમેગેન ધારી લે, ધાર્યે બનતો એનો લીલો સાજ રે;
વ્હાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ જી.

પારધી-ગુરુએ ભૂતવી રે સુણાવ્યા ભ્રમનાં વાજંત્ર;
શિષ્યહરિણને મારિયા, મરતા મરતાં યે પોષ્યાં તનનાં તંત્ર રે;
વ્હાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ જી.

વાસંતી વાયુના ફુલડા રે ગજરજ લહેરે વહી જાય;
ધન્ય ! સુવાસ પ્રસારીને ધીમે ધીમે ફુળાં કરમાય રે;
વ્હાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ જી.

પરને કારણિયે અર્પતા રે તનમન સમૃદ્ધિ તમામ
અલખના તાર તૂટે નહીં, ત્રિભુ કરતા એ ભડને પ્રણામ રે;
વ્હાલા ! સાધુ એ શૂરા લેખવા એ જી.

૧૨

બ્રહ્મ આપે અનાદિ હોય રે,
માયા અનિર્વચનીય સોય રે,
વ્હાલા ! મને જોતા નહિ જડે એ જી. ટેક.

જન્મ્યાનું નામ જાણિયું રે, અજન્મ્યાનું નામ ન હોય;
નામનો નાશ થાય નામમાં, અજન્મ્યાનો નાશ ન હોય રે;
વ્હાલા ! મને જોતાં નહિ જડે એ જી.

વિષ્ણુ શિવ વિરંચીઓ રે ત્રિગુણી માયાનાં એ નામ ;
ચૌદ ભુવન એનાં છોકરાં, વંધ્યાપુત્રના એ સહુ મુકામ રે ;
વ્હાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ જી.

માયાના રૂપે નવ રાચિયે રે, એનાં જૂઠડાં અંગ ;
જૂઠો રંગ પતંગનો, એ તો બે ઘડીનો મોહફંદ રે ;
વ્હાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ જી.

અસલ થયું થાશે નહિ રે, કલ્પ ભલે કોટી વહી જાય ;
મૃગવારી લહરો લહે, એનું ટીપું યે વારી નવ થાય રે ;
વ્હાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ જી.

ફૂલ્યાં કેસુનાં ફૂલડાં રે, ખાખર શોભીતો સુહાય ;
સુવાસનો ભોગી ભમરલો ત્રિજુ દ્રષ્ટિ કરે નહિ ત્યાં ય રે ;
વ્હાલા ! મૂળને જોતાં નહિ જડે એ જી.

૧૨

જે મનવાણે ન ગ્રહાય,
ગુરુજી ! અલખ લખ્યા કેમ જાય જી ? ટેક.

નહિ પૃથ્વી ગુરૂ ! પાવ ધરૂં ત્યાં,
નહિ ગમ ત્યાં શો જવાબ જી ?
ખૂબ અંતરમાં ખોળી જોયું,
મને ગમ ન પડની જગાય ;
ગુરુજી ! અલખ લખ્યા કેમ જાય જી ?

અગન ગગન ત્યાં કશું નહિ,
ગુરૂ ! નહિ ઉડુગણચમકાર જી ;

શૈલ કે સાગર સ્થાવર જંગમ
નહિ જેનો વિસ્તાર ;
ગુરુજી ! અલખ લખ્યા કેમ જાય જી ?

સૂરજ નહિ, નહિ ચંદ્ર સુકોમળ,
સંધ્યા ઉષા ન સુહાય જી ;
નહીં પવન, ગુરુ! પાણી નહીં,
એ ઇંદ્રિયથી ન ઓળખાય ;
ગુરુજી ! અલખ લખ્યા કેમ જાય જી ?

વેદે શાસ્ત્રે પુરાણ માંહી
છે પઠન અપરંપાર જી ;
વાગીશ્વરીની યે નજર ન પૂંચે,
એમ પ્રગટ કરતાં પોકાર ;
ગુરુજી ! અલખ લખ્યા કેમ જાય જી ?

જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ નહીં,
નહિ તુર્યામાં નિરખાય જી ;
વિષય વિષયી બન્ને નહીં ત્યાં
પદાર્થ કેમ પરખાય ?
ગુરુજી અલખ લખ્યા કેમ જાય જી ?

અલ્પજ્ઞ છું હું કાંઇ ન જાણું,
બ્રહ્મ સમર્થ સરજનહાર જી ;
ભાવાભાવ ત્રિગુ કશું ન ભાસે,
વિરમું કરતાં વિચાર ;
ગુરુજી ! અલખ લખ્યા કેમ જાય જી ;

૧૪

પંજો ગુરૂના પ્રેમનો પડયો–પટ્યો નહીં ;
આનંદમસ્તીમાં હજી પડયો–પટ્યો નહીં.

હજી હું ચર્મપૂતળાં મંડી રમ્યાં કરૂં,
એ મૂળ બંધ મોહનો છૂટી શકયો નહીં

આ ભેજું ચસક્યું માહરૂં, ઉન્માદમાં ભમે ;
અદ્વૈતશાંતિ એહમાં ભરી શકયો નહીં.

ઉડે ઉડંતી કલ્પના કંઇ વીજવેગમાં,
બ્રહ્મઅગન એહમાં કૂદી શકયો નહીં.

સંસાર કેરી ઝાળ શી ઇચ્છાની ઉર્મિ આ,
બ્રહ્મરસે શાંત એ કરી શકયો નહીં.

ભવાટવિમાં ભટકી આગ ઝાંઝરાં થયાં,
મનગઢુલી ઝાંઝરી કરી શકયો નહીં.

તરૂં છું છિલ્લર છીછરાંમાં પણ પ્રાણી હું ;
મચ્છ મહોદધિનું થઇ શકયો નહીં.

ઉડું છું અદ્ધર આભ માંહિ વેગનો ભર્યો ;
કુરનસ દેવભાવને કરી શકયો નહીં.

અદૃશ્ય મને તાણે તેમ હું તણાઉં છું ;
હુંપણું અદૃશ્યમાં હોમી શકયો નહીં.

માયાની નટડી નાચે તેમ નાચતો રહ્યો ;
અખંડ બ્રહ્મયોગ બિન્દુ સાધી શકયો નહીં.

૧૫

વ્હાલિડા ! અણુધારી રે જીવનશુદ્ધિ આવી મળે ;
મોટા તપધારી રે ગતિ એની કોઇ ના કળે. ટેક.

બ્રાહ્મણ રુધિરમાંસના ગંજ કરી ચોપાસ
દશ સુખ આદતિ દઇ રે વર્તાવતો'તો ત્રાસ ;
રામે હણતાં એને રે બ્રહ્મ એનું નર બને ;
વ્હાલિડા ! અણુધારી રે.

હિંસક ભીલના હાથથી તીવ્ર છૂટતાં તીર
બીલીપત્ર પડિયાં ખરી રે ચન્દ્રમૌલીને શિર ;
દિવ્ય વિમાને બેશી રે હીણો હિંસક સ્વર્ગે પળે ;
વ્હાલિડા ! અણુધારી રે.

લુંટે રોજી રળતો, ભરતો શોણિતગ્રાસ,
એ સનકની સાનથી રે છૂટયો ક્રૂર બન્ધપાશ ;
આદ્ય કવિ કહેવાય રે વાલ્મિકને ઋષિસ્થાન મળે ;
વ્હાલિડા ! અણુધારી રે.

અજામેળ બ્રહ્મપુત્રને ચાંડાળણી શું ઘરવાસ ;
વૃદ્ધપણામાં યે વામી એ રે મૂકતો ન મોહપાશ ;
નારાયણ નામ લેતાં રે અંતકાળે મુક્તિ મળે ;
વ્હાલિડા ! અણુધારી રે.

કૃપાની પળ ભગવંતની, અનંત અઘોર પાપ ;
નિમિષ માત્રમાં બાળીને રે ઉડાવી દેતી ખાખ ;
તલસો એ પળ માટે રે, પ્રિભુ ક્યારે ભાગ્ય ફળે ;
વ્હાલિડા ! અણુધારી રે.

૧૬

બ્રહ્મના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે;
જગતરૂપે નિરંજન અવધૂત ખેલે;
બ્રહ્મના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે.

નવા જોવા ખેલ, નિરંજન જૂનો ખેલાડી;
આપે સરજતો મૃગવારિની વાડી;
બ્રહ્મના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે.

પોતે ફળ ફૂલ વેલી ભમરે ભમતો;
આપે રસરૂપ એક રસમાં રમંતો;
બ્રહ્મના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે.

મૂળે એક વસ્તુ, અનેક એ તો કાચું;
સમરસ સઘન નિરંજન એ સાચું;
બ્રહ્મના સાગર ડોલે, ડોલો એની લહેરે.

૧૭

આલિંગનમનો નિશો ચડયો–ચડયો નહીં;
એકતાર એક ધુનમાં થયો–થયો નહીં.

મોજૂદ દૃષ્ટિવેગ હજી બાહરા બધા;
શૂન્યમંડળે શમાવી એ ચડયો નહીં.

બિનન્ત બાગ બાખે તારલાનાં ઝૂમખાં,
અદ્વૈત એકત્વોન સાં જગવી શકયો નહીં.

આ અનિલ શીતલ ચંદ્ર મધુર ઘોર ગર્જતા,
એ બ્રહ્મધામે એકતા કરી શકયો નહીં.

આ સૃષ્ટિ માટી સહ ગુગન વિવિધ નાચતાં,
વ્યક્તિત્વ એહ માંહીનુ ભુલી શકયો નહીં.

આ વિહગ ભિન્ન ભિન્ન ગાન મીઠડાં દ્રવે;
અવખગાનમાં ઉતારી એ શકયો નહીં.

બ્રહ્માંડ વિવિધ તારનુ વાજીન્ત્ર છેડતું,
અદ્વૈતતારમાં મીલાવી એ શકયો નહીં.

આ સરિત સરવર ઉદધિ મેઘ મીઠડા ઝરા,
અનેક એકજલ બનાવી હું શકયો નહીં

કઈક આડકોટ ઉભા આભના સમા,
દેદાર દિલબર બ્રહ્મનો લઇ શકયો નહીં.

ગુરૂએ હાથ શિર ધર્યો, શુ ના ધર્યો થયો?
સમાધિયોગ ત્રિભુને થયો-થયો નહીં.

૧૮

મારે અંતર અમઝણુ થાય,
  ગુરૂજી! કાંઈ હુથી ન સમજાય જી. ટેક.

વૃક્ષબીજમાં આદ્ય બીજ, કે
  હશે વિટપનો વિસ્તાર જી?
કે વૃક્ષબીજ એ ય હશે અનાદિ?
  એનો બુદ્ધિ ન પામે પાર;
    ગુરૂજી! કાંઇ હુંથી ન સમજાય જી.

જળસ્થળ સૃષ્ટિ કેમ ઉપજ્યા?
  કોણ એનો કરતાર જી?

સંગરંગ સૃજનારને કે નહીં ?
દોષિત બ્રહ્મ શું થાય ?
ગુરુજી ! કાંઇ હુંથી ન સમજાય જી.

જ્યાં રે જોઉં ત્યાં ભિન્નત્વ ભાસે,
એકરસ કહ્યું કેમ જાય જી ?
નભ ગ્રહ તારા જૂદા જૂદા આ,
હું–તું–ભેદ ઉભરાય;
ગુરુજી ! કાંઇ હુંથી ન સમજાય જી.

ગુણના ગંજ ભર્યા, ત્યાં ક્યાંથી
નિર્ગુણ બ્રહ્મ સુહાય જી ?
ચંદ્રસૂરજ ગુણ, સુરને લેપ એ,
બ્રહ્મા વિષ્ણુ લેપાય;
ગુરુજી ! કાંઇ હુંથી ન સમજાય જી.

જનમોજનમની કલના કૂડી
તે કેમ રોકી રખાય જી ?
મનવિદ્યુતના વેગ કહો ક્યાં
સ્થળ વિણ શમવ્યા શમાય ?
ગુરુજી ! કાંઇ હુંથી ન સમજાય જી.

આ સંસારના ભાવઅભાવે
સુખદુઃખ દિલમાં થાય જી;
સ્વભાવસિદ્ધ એ પ્રત્યક્ષ ભાસે,
છોડવે ત્રિશુ કેમ છોડાય ?
ગુરુજી ! કાંઇ હુંથી ન સમજાય જી.

૧૧

લક્ષ અલક્ષે દોરવાય,
    વ્હાલિડા! ભરપૂર બ્રહ્મ દર્શાય છે. ટેક.

બીજમાંથી વૃક્ષ વાધ્યુ,
  વિટપે બીજ અપાર છે;
બીજમાંથી સૃષ્ટિ સઘળી,
  આદ્ય બીજ ૐકાર;
    વ્હાલીડા! ભરપૂર બ્રહ્મ દર્શાય છે.

સ્થળસ્થળમાંથી અનિલ લહરો
  અવની ઉરમાં વાય છે,
બ્રહ્મને સંગરગ લાગે નહીં
  ઘટઘટ રમતો સદા ય;
    વ્હાલિડા! ભરપૂર બ્રહ્મ દર્શાય છે.

અનંત ઉર્મિ ઉદધિમાં ઉછળી
  ઉદધિ માંહી સમાય છે;
બ્રહ્મઉદધિમાં અનંત બ્રહ્માંડો
  એમ ઉછળી વિલાય:
    વ્હાલિડા! ભરપૂર બ્રહ્મ દર્શાય છે.

સહુમાં વસે, ને સહુથી ન્યારો,
  જેમ સૂર્યજ્યોતઅંબાર છે;
બાહર ભીતર બ્રહ્મ બધે એમ,
  બ્રહ્માંડપાર અપાર;
    વ્હાલિડા! ભરપૂર બ્રહ્મ દર્શાય છે.

કાષ્ટ મથતાં અગ્નિ વાધે ,
 ચેતે દીપથી દીપ જી;
ગુરૂ ચેતાવે ચિનગારી તો વિભુ
 પ્રગટે એક અદ્વૈત :
 વ્હાલિડા ! ભરપૂર બ્રહ્મ દર્શાય જી.

૨૦

લક્ષ અલક્ષે લય થાય,
 દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય જી. ટેક.

ઉર્વિ સલિલે, સલિલ અનિલે,
 અનિલ તેજે શમી જાય જી,
તેજ ગગનમાં, ગગન બ્રહ્મમાં ,
 એમ લયે બ્રહ્મ સમજાય ;
 દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય જી.

પ્રાણ મનમાં , મન બુદ્ધિમાં
 ઠીક કરીને ઠહરાય જી ,
બુદ્ધિ અહમ્‌માં, અહમ્ માયામાં ,
 માયા બ્રહ્મે બળી જાય ;
 દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય જી.

એક અખંડ ઉગે અવિનાશી ,
 અંતરગત ઓળખાય જી ;
સ્ફુરણા સર્વે શાંત થતાંમાં
 આનંદઘન ઉભરાય ;
 દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય જી.

વિષયવિષયીનું ભાન ન રહે જ્યારે
  સ્થિર સમાધિ સધાય જી :
દિવ્ય શાંતિમાં સત્‌ના અનુભવ
  સત્‌માં સુરતા સમાય;
    દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય જી.

અલ્પજ્ઞ જીવ જ્યારે અહમ્‌પદ છાંડે
  ત્યારે બ્રહ્મ સનાતન થાય જી :
એ જ સંનાતન વસ્તુ ત્રિભુ એમ
  મરજીવાએ મણાય ;
    દેશીડા ! દિલમાં બ્રહ્મ દર્શાય જી.

૨૧

એને સોહમ્ સમજાય ,
  સાધો ! એને સોહમ્ સમજાય જી. ટેક.

અંતર ઉજ્જવળ કાચ:સરીખું
  નિર્મળ જ્યારે થાય જી ,
સંસારપરની સ્વયંજ્યોત ત્યારે
  આપે પ્રગટ એ થાય;
    સાધો ! એને સોહમ્ સમજાય જી.

ખુલ્લી આંખે ભમે ખલકમાં,
  તો ય જાગૃત ન જરાય જી;
અંતર ઊંઘેલાના જેવું
  પ્રપંચપૂરે નવ ધાય;
    સાધો ! એને સોહમ્ સમજાય જી.

ખુલ્લે કાને વિચરે જગતમાં,
તો ય બધિર વરતાય જી;
અનહદ નાદે રહે શ્રુતિ નિત્યે,
અન્ય શબ્દે ન ચળાય;
સાધો! એને સોહમ્ સમજાય જી.

નહિ જાગૃત, નહિ સ્વપ્ન સુષુપ્તિ,
તુર્યાપદ નવ જાણુ જી;
સકળ સ્થિતિથી એક નિરાળી,
એકતાર નિર્વાણ;
સાધો! એને સોહમ્ સમજાય જી.

દુઃખસુખ ને ભાવઅભાવ એના
બ્રહ્મઅગ્નિમાં ભૂંજાય જી;
સ્થિર દીપક સમ ને મહાવર્તીએ
નિજુ બ્રહ્મ ગણાય;
સાધો! એમ સોહમ્ સમજાય જી.

૨૨

સઘન બ્રહ્મ સમાન ભીતરબહારમાં બધે;
અગાધ્ય આનંદમાં હજી ભળી શકું નહીં.

ભરપૂર આ બ્રહ્માંડ મમરસ શાંતિમાં સતું;
જાણું, તથાપિ શાંતિમાં સૂઇ શકું નહીં.

અથાગ ગભીર વ્યોમ સ્થિરતામાં ઠરી રહ્યું;
ઠરી જવાનું સર્વ, તો ય ઠરી શકું નહીં.

શમી ગયા શું શાન્તિમાં તમામ તારલા !
જાણું એહની કળા, કરી શકું નહીં.

મૌન શીતળ ચન્દ્રિકા બહાર લૂટતી ;
બહાર સમજું એ, તથાપિ લઇ શકું નહી.

મૂંગા મના આ રોલ શાન્તિસિંધુમા ડૂબ્યા ;
ઝૂકાવી એક વાર હું ડૂબી શકું નહીં.

એક પંખીનો ય શબ્દ લેશ ના સુણું,
અંતરમુખ એ થયા, હું થઇ શકું નહીં.

વૃક્ષ સ્થિર આ બધા, ન પર્ણ હાલતાં ;
તદ્રુપ તેનું તાન લગાવી શકું નહીં

દીસે ન નામ માત્ર વેગ આ અનિલમાં,
નિર્વેગ શાન્તિ એવીમા ભળી શકું નહી.

દૃષ્ટિ સૃષ્ટિ બ્રહ્મ એકતાર સહુ બને,
સ્થિર સમાધિ વિભુ એ સાધી શકું નહી.

૨૨

બાનાની પત એવી રે ઝકડનું એ પીયૂષ કરે ;
અંધારાં અજવાળી કે દિલડામાં દીપક કરે. ટેક

બ્રહ્માંડપ્રલય કેલાનલ આપત ચતુર્દશ વાસ,
એહ અગન પ્રાશી જતાં મહેશ નિજ ઉર માંય ;
પચાવી એને પ્રીતે કે બ્રહ્માનન્દનો ભાવ ભરે ;
બાનાની પત એવી રે.

નહીં અમરતનુ કે નહી માનવ તનુ મર્યાદ,
હેવે વામનતનુ ધારીને રે હર્યો અસુરનો ઉન્માદ ;

નિજ દાઢે ધરા રાખી રે, ઉદ્ધારી એક સ્તુતિ કરે;
જાનાની પત એવી રે.

કુલીનપણાનું કંઇ નહીં, ધરી પ્રચંડ પ્રતાપ,
લોહસ્થભથી નીકળી રે નૃસિંહ મારે તરાપ,
પ્રહ્લાદને ઉગારી રે નખે અસુરપ્રાણ હરે;
જાનાની પત એવી રે.

વિશ્વંભરને વય નહીં, નહિ કાળનો સ્વાગ,
કૃષ્ણ કાલિંદી ત્રાટકી રે નાથ્યો કાળી નાગ;
ફેણે ફેણે પગ ઠોકી રે નાગને મુખડે રૂધિર ઝરે;
જાનાની પત એવી રે.

મહા વિપત્તિમાં ગણે મહાસંપતનું મૂળ;
નિજ કુળ યાદવ કાઢીને રે કરે કૃષ્ણ નિર્મૂળ;
પ્રલયકારી પાયરી રે મહીવા પાળ ઉલાડ કરે;
જાનાની પત એવી રે.

૨૯

જેમાં સહુ સમાર આનંદઓને મચાવતા,
ત્યાં રડતું જારમેજાર મળ્યું ભાગ્યમાં માહરા.
પ્રભુનું બાનું એવું રે પ્રવૃત્તિ એને નવ નડે;
ધાર્યું જેણે અંગે રે એના સર્વે જન્મ ટળે. ટેક.

અહો! એ બાનું શું કહું ? વિશાળ વ્યોમ સમાન,
ચકચકતા નવલખ ગ્રહો રે એ મહી લે આરામ;
અંતર એને તો યે રે અહમ્‌ભાવ ન કદી યે ચડે;
પ્રભુનું બાનું એવું રે.

અહો ! એ બાનાની પતે સૃષ્ટાની સહુ સૃષ્ટિ
નિજ નિજ કાર્યે વર્તતી રે કરતી અમૃતવૃષ્ટિ ;
જળસ્થળ જીવો સૌમાં રે ઉછળતા શા રમ્ય રમે !
                    પ્રભુનું બાનું એવું રે.

અહો ! એ બાનાની પતે અનિલજીવનના ઓઘ
પોષે સહુ બ્રહ્માંડના રે ભાતભાતના ભોગ ;
નયન લ્હેરાતાં લહરે રે મીઠડાં એનાં મોજાં વડે ;
                    પ્રભુનું બાનું એવું રે.

અહો ! એ બાનું શું કર્યું ? ઉદધિ બની ગંભીર
અનહદ શાંતિએ ઉછળે રે અનહદ શીતળ નીર ;
નાવો ઉપર ચાલે રે, ઉરમાં જીવજંત વાસો વસે ;
                    પ્રભુનું બાનું એવું રે.

અહો ! એ બાનાની પતે પ્હાડ ઝાડ ચોગાન
વિધવિધ ઉગે વનસ્પતિ રે સુમન વેલી ભૂગમાન ;
જડચેતનનાં સહુનાં રે અંતર માંહિ તૃપ્તિ રમે ;
                    • પ્રભુનું બાનું એવું રે.

૨૫

અવ્વલના તારગાં તારો મિલાવી તાહરા તું દે ;
સુરો ઉંચા નીચા મધ્યમ–બજે એવા બજાવા દે.

પ્રભુ અંગ્યેથી ખેંચાતું, ઢીલા મૂક્યે ઢીલા થાતું ;
ચહે એવું બની રહેતું ; બજે એવા બજાવા દે.

કદી સાંજે સવારે, કે કદી મધ્યાહ્ન મધરાતે,
કદી વે વાર તહેવારે, બજે એવાં બજાવા દે.

પળો પરમાત્મની બધી યે વહે અમૃતના અંશો ;
સહુ યે માંગલિક માની બજે એવા બજાવા દે.

કદી ઉંચા ચઢી પ્હાડે નીચે નવખંડને ન્યાળી
ગમીનાં નેત્ર ભીનાંમાં બજે એવા બજાવા દે.

કદી ભવ્ય વ્યોમને ખોળે તારલિયા ઝૂમખાં ઝૂલે,
અહો ! એ ઝૂમખે ઝૂલતાં બજે એવા બજાવા દે.

અને કંઇ વાયુની લહરે, પરમ પરિમળ જ્યહાં રેલે,
વહંતાં લહર એવીમાં બજે એવા બજાવા દે.

કદી રમ્ય બાગના ક્યારે કુળા ફૂલડાં રતિ સ્રાવે,
ઝીલે ભૃંગ ગુંજતાં, ત્યાં યે બજે એવા બજાવા દે.

કદી મદમસ્ત ઉદધિમાં તુફાનો ધીંઝતાં મોજે
ચીરાતી કિસ્તિમાં બેશી બજે એવા બજાવા દે.

કદી મહેફિલ મોટીમાં, કદી બાઝારગિરદીમાં,
કદી એકાંત સુખદુઃખમાં બજે એવા બજાવા દે.

૨૬

ખરતાં જૂનાં પાન નવીન તરુવર ધારતાં ;
એવાં દેહનાં દાન જન્મ જન્મ જીવને મળે.

વળી ઉદધિમાં જેમ અનેક ઉછળે ઉર્મિઓ,
અનેક બ્રહ્માંડ એમ વણશીમ ઉછળે આભમાં.

નાનામોટા લોક અસંખ્ય ઉછળે ને શમે ;
અનંત જીવની ઝોક ઉગે ને એમ આથમે.

પૃથ્વી વ્યોમ ને સ્વર્ગ અંતરિક્ષ આદિ આ બધું
દેવ-મુનિનો વર્ગ, પળમાં પ્રલયે શમી જતા

એ આગળ કોણ માત્ર મર્ત્યજન હું માનવી ?
ગવા જેના ગાન, અગમ્યાગમ અળખામણા

હાડ મજ્જા રુધિર મેદ શુક્ર ચર્મ માંસ ,
એવું જડ શરીર આમાં પણ છૂટી ગયું

વ્હાલા ! ન રીઝે વ્હાલ અમારાપણાના સગનો ,
છૂટી એ મોકળાશ આજે જન્મ બાળી મૂકે

પ્રથમ સૃષ્ટિ મનમાં દૃષ્ટિમાં મૂક દાસ હું ,
જૂનો મા જગાર મનની કલ્પના મૂળીને

૨૭

માનવ જાત મહેમાન, મહેમાન વિશ્વની મેદની
અનંત એના આસ્માન મધુ મલ લોકે કર્યાં

આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે,
મહાજન ! મીઠે મળજો રે ,
પ્રેમાશ્રુએ એના ચરણ પખાળો રે
થોડા થોડા થઇ જાજો રે ,
આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે

જાત પૂછતા તમને જાહેર થાજો રે,
એ છે અજન્મા જોગી જૂના રે
ચંદ્ર સૂરજ સૃષ્ટિ અગ્નિ નહોતા રે,
એનામ પ્રનામી ન દીઠા રે ,
આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે

શૂન્ય સેજલડીએ કંઇ જુગ સૂતા રે ;
આપે અણધાર્યાં ઉઠી ત્યાંથી રે
અવધૂત વેશે એણે અટણ માંડ્યાં રે,
જાવું છે ત્યાં આવ્યા જ્યાંથી રે ;
આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

થોડીક પળને માટે થયેલ પરોણા રે,
રખે ઉણું એમાં કાંઇ રાખો રે ;
વીતી વેળા તે પાછી હાથ ન આવે રે,
રખે હારંતાં જન્મ બાધો રે;
આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

પંખીના મેળા જેવો મેળો છે એનો રે,
ઉઠી પ્રભાતે મેરામ જાશે રે ;
કોટી ઉપાયે પાછા મળશે ન કો દી રે,
વ્હાલમ રોક્યા ના રખાશે રે;
આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

રેણુ અંધારી માટે રોકાઇ રહ્યા છે રે,
મજલ કરી છે એણે મોટી રે ;
કૃપા કરીને ત્રિભુ તમ ઘેર આવ્યા રે,
મુકામ નાંખેલ કોટાનકોટી રે ;
આવેલ અતિથિ એને આદર દેજો રે.

૨૮

તું-કેસરીને બંધન કશું ? મમતાજાળ તોડી દે,
તારી સ્વતંત્રતા કારણે ગિરિગુહા ચોરી લે ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

કેસરીકુળની મર્યાદ એ, આભે ગર્જન થાતાં
શિર પછાડીને મરે, વ્યોમે વીજ ચમકતાં ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

શ્વાન સામા ઘૂરકે ભલે, જંબુક શિર દે ટકોરા,
બાલુ ખીજવે ખીજી કરી, નાર બતાવે નિજ નોરા ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

કેસરીકુળની મર્યાદ એ, ઉડી એક ફલંગે
કુંભસ્થળ ચીરે હસ્તિનાં, પંજે રક્તમાં રંગે ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

જો ને નીચ ચાંડાળ આ માંસ મુડદાલ નાંખે,
બિલ્લી મુશકની સમ ગણી એક લાઠીએ ઢાંકે ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

કેમ ફસે વ્હાલા ! ફંદમાં ? તારી તુલના નથી ક્યાં ;
પીંજર પંજે તોડી ત્રિભુ હોઇ જા વન કેરો રાજા ;
તું-કેસરીને બંધન કશું ?

૨૯

કેસરિયાં કપડાં કરી ધર્મને યુદ્ધે ઉભો :થા ;
ખુલી સમશેર શબ્દની લઇને રણમાં ધસી જા ;
કેસરિયાં કપડાં કરી.

દેવને દુર્લભ યુદ્ધ આ, વ્હાલા ! સમય ન ચૂકે,
તેગ ચલાવ્યા વિણુ અરિ તારો કેડો ન મૂકે ;
કેસરિયાં કપડાં કરી.

પાંચે પાદરમાં દૈત્યો પડયા, અનગળ સૈન્ય અઘોરી ;
નગરના કોટ ને કાંગરે કૂદા કરતા બળજોરી ;
કેસરિયાં કપડાં કરી.

રાજભુવન સુધી આવિયા કરમાં લઇ ક્રૂર ફાંસા,
ચેત ! આ આવી અંતની ઘડી, વસમી સુણ અનિવાચા ;
કેસરિયાં કપડાં કરી.

જો ! શયતાન સેનાપતિ હવે તારી ગમ આવે.
તેગ પકડ, નહિ તો તે તને બનોબર કેદી બનાવે ;
કેસરિયાં કપડાં કરી.

નાંખશે તને મોહકૂડીમાં, તિમિરના કુંડે રોળાવે ;
ઉઠ ઉઠ, નહિ તો આવી રહ્યું, વિભુ કેટલું ચેતાવે ?
કેસરિયાં કપડાં કરી.

૩૦

હમારા દેશમાં જાતાં હમોને કોઇ ના રોકો ;
હતા મહેમાન બે દિનના, હમોને કોઇ ના રોકો.

હતું પ્રારબ્ધમાં જેવું, બની આવ્યું બધું તેવું ;
હમારૂં ભોગવ્યું બાકી, હમોને કોઇ ના રોકો

હવા કંઇ વસલની વાનાં ચઢી તમ આંગણે આવ્યા ;
તમે યે યોગ્ય સત્કાર્યા, હવે ઓ બાપુ ! ના રોકો.

તમારાં સૌ ઋણો માંહી હમારા સૌ ઋણો બાળ્યાં ;
તમારા આંગણાં માહી ઉડાવી ખાખ, ના રોકો.

હમારે જે શિરે બોજો, તમારાં તે જીવન નિરમ્યાં ;
બધો એ બોજ ઉતારી ઉડવો. ખાવ. ના રોકો.

પ્રભુપરાયણ હવે દિલડાને કરવું રે,
  કલના ઉઠંતી છોડી દેવી રે;
આવવા ન દેવી પાછી સ્વપ્ને ય એને રે,
  છે એ નાગણ કાળી જેવી રે;
    શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ્ સાધો રે.

નિશ્ચળ વૃત્તિએ તને નિજાનંદ મળશે રે,
  ચંચળ મનને સ્થિર સ્થાપે રે;
એહ અલખને જ્યારે લક્ષમાં લેશે રે,
  તુર્ત શમશે ત્રિવિધ તાપે રે;
    શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ્ સાધો રે.

ગાઢ સુષુપ્તિ જેવો સંસાર બાધો રે,
  સ્વપ્નાં તને શૂન્ય સમજાશે રે;
ત્યારે તુંમાંથી જ્યોતિ ઝળહળ જાગી રે
  સચરાચર ભરપૂર ભાસે રે;
    શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ્ સાધો રે.

અલખ ગળ્યાની બાપુ ! એવી એંધાણી રે,
  હુંપણાનું ભાન મૂળે ન આવે રે;
સમરસ શાંતિ એને અંતર બાહર રે,
  એકરસ સુરતા જામી જાવે રે;
    શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ્ સાધો રે.

સકળાતીતમાં જેણે તાર મિલાવ્યા રે,
  તે સહજ સમાધિએ સૂતા રે;

આવાગમનનો ત્રિભુ ફેરો મટાડી રે
સાધુડાં જુગેજુગ જીવ્યાં રે;
શ્વાસ-ઉશ્વાસે સાધુ ! સોહમ્ સાધો રે.

૩૨

ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી, જોવી હોય તો તું જોઇ લે;
ભવની ભાવઠ ભાગશે, અભય અખૂટ એ લેઇ લે;
ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

નહીં ચિરાગ સૂર્યચંદ્રના, નહિ નૂર તારાખજાના;
બહારનું એમાં કંઇ નહીં, એ તો નૂર છે અંતરનાં;
ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

નોબત શીંગી તંબૂર નહિ, નહીં ઉદધિઅવાજે;
સાજ વિનાના સુર તું સુણી લે, અંતરમાં વાજે;
ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

હીરા માણેક નહિ મોતીડાં, નહીં ખનિજ કશું યે;
પૃથ્વીમાં નથી એવું અંતરે જોઇ લે ઝબકે ઘણું યે;
ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

નહિ પીળું શામળું શ્વેત કે નહિ રંગ વ્યોમ ગુલાબી,
બહારનો રંગ એકે નહીં, જોઇ લે અંતરની જ્યોતિ;
ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

જે જોઇએ તે તુજ આતમમાં, ભૂલે બાહર ના ભમવું;
ત્રિભુવન ગેબી ધુનમાં નિશદિન મસ્ત પડી રહેવું;
ભીતર સમૃદ્ધિ અનહદ ભરી.

૩૯

મસ મગન શબ્દની ગાન રે,
વીરા ! ધર તુ ઉરમા ધ્યાન રે.
વ્હાલા ! મનથી મમતા મૂકિયે તો જી ટેક.

બ્રહ્મમા કલ્પિત કાળ છે રે,
કાળમા ઇંદ્રાદિક થાય
મૃગવારીના ઓરમાં
એમ ચૌદ ભુવન ઉભા ...
વ્હાલા ! મનથી મમતા મૂકિયે એ જી.

કલ્પિત સૃષ્ટિ બ્રહ્મમા રે,
કલ્પિત બ્રહ્મા એનો બાપ
અસખ્ય અનેક એવા થઇ ગયા,
ભરે વેદપુરાણ એ સાખ રે,
વ્હાલા ! મનથી મમતા મૂકિયે એ જી.

કલ્પિત સૂર્ય ને ચદ્ર છે રે,
કલ્પિત તારાઓના વૃંદ,
મહાપ્રલયના મેદાનમા
એનુ નિકળતુ સુણ્યુ નિકંદ રે,
વ્હાલા ! મનથી મમતા મૂકિયે એ જી.

વાણી યે કલ્પિત બ્રહ્મમા રે,
વર્ણન કરે શુ વેદ ?
પરાના યે પગ પોહોંચે નહીં
ક્યાથી લઇ શકે બુદ્ધિ એ ભેદ રે;
વ્હાલા ! મનથી મમતા મૂકિયે એ જી.

અકલ્પિત એક બ્રહ્મ છે રે,
    સ્થિર રેતરૂપે સદા ય ;
સિદ્ધ કરો એ સમાધિએ,
    સત્ શબ્દની પકડજો બ્હાંય રે ;
    વ્હાલા ! મનથી મમતા મૂકિયે એ જી.

૨૫

સાધુ ! ભીતરનું સહુ બહાર રે,
સ્થાને સ્થાને એ બ્રહ્મવિહાર રે,
સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ જી. ટેક.

આછું કનક પથરાય આ રે
    જોને ! ભૂમંડળની માંય ;
જગનું જીવન એ બને,
    રવિ માંહી એ જ્યોત સદા ય રે ;
    સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ જી.

જોને ! લીલમલીલાં ઝાડવાં રે
    એહ લહરે ઝૂલત ;
ફળફૂલથી ઝૂકી રહ્યાં,
    એ સહુ બીજ ઝીણે સોહે તંત્ર રે ;
    સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ જી.

જોને ! અનિલ શીળા આ વજે રે
    તૃપ્ત સુગંધિત વાય ;
સ્થાને સ્થાન બ્હેકી ઉઠયાં,
    રહી સુગંધ સુમનની માંય રે ;
    સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણત. એ જી

જોને ! હલક ભર્યાં ઉછળે રે
　　અદ્ભુત સુર ગર્જંત ;
ચહુદિશ એ ભેદી વહે,
　　શબ્દબ્રહ્મે સહુ શબ્દ ઉદંત રે ;
　　સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ જી.

તું જગત ને સૃષ્ટિઓ રે
　　દિશા કાળ કહો જોલ ;
ત્રિણ અક્ષરે સહુ રમી રહ્યાં,
　　વસ્તુ અક્ષરાતીત છે એહ રે ;
　　સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણતા એ જી.

૨૬

વીરા ! ભીતર બાહર એક રે,
જ્યાં ત્યાં વ્યાપક એક અલેક રે,
વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ જી. ટે

મોજાંની માળ મહાસાગરે રે
　　ઉપરા ઉપરી દ્રવંત :
એકબીજા આથડે-ભજે,
　　શાંત એ મંહી વારી દીસંત રે ;
　　વીગ ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ જી.

જોને ! વાયુની લહરીઓ રે
　　શીળી ઉન્હી કાંધ વાય ;
ગર્જે-ઘૂમે વંટોળિયા,
　　સહુમાં વાયુ તો એક જણાય રે ;
　　વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ જી.

જોને ! દલક બર્યા ઉછળે રે
    અદ્‌ભુત સુર ગર્જંત ;
ચહુદિશ એ ભેદી વહે,
    શબ્દબ્રહ્મે સહુ શબ્દ ઉદંત રે ;
    સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણુતા એ જી.

તું જગત ને સૃષ્ટિઓ રે
    દિશા કાળ કહો જેહ ;
ત્રિગુ અક્ષરે સહુ રમી રહ્યાં,
    વસ્તુ અક્ષરાતીત છે એહ રે ;
    સાધુ ! મનવા એ લહેરે માણુતા એ જી.

૩૬

વીરા ! ભીતર બાહર એક રે,
જ્યાં ત્યાં વ્યાપક એક અલેક રે,
વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ જી. ટેક.

મોજાંની માળ મહાસાગરે રે
    ઉપરા ઉપરી દ્રવંત ;
એકબીજા આથડે-ભળે,
    શાંત એ મહીં વારી દીસંત રે ;
    વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ જી.

જોને ! વાયુની લહરીઓ રે
    શીળી ઉન્હી કાંઇ વાય ;
ગર્જે-ઘૂમે વંટોળિયા,
    સહુમાં વાયુ તો એક જણાય રે ;
    વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ જી.

ડોલે તરુવર ઝૂલતાં રે
　　વિધવિધ ધરીને આકાર ;
કડવાં–મીઠાં, રંગરંગનાં,
　　એમાં અચ્યુત રસ નિર્વિકાર રે ;
　　વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ.

ઉંચાનીચા કાળા પર્વતો રે
　　ગુફા ખીણ ને ચોગાન ;
ધાર ડુંગર ને ટેકરા,
　　સહુમાં માટી રહી છે સમાન રે ;
　　વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ.

એમ આ બ્રહ્માંડ બહુરૂપી રે
　　વિધવિધ વપુએ વિલસંત ;
શુદ્ધ બ્રહ્મ ત્રિભુને દિસે
　　શાંત નિરવધિ નિત્ય દીસંત રે ;
　　વીરા ! એક જ્યોતિનાં અજવાળિયાં એ છ.

૩૭

હું નહિ, તું નહિ, આભ પૃથ્વી એમાં કશું નહીં ;
એ સહુ સુર અમાપ , સાચો માલિક સુરસિંહ.

અભેદ વસ્તુ એક અનુપમ, શિવશક્તિ નહિ કોઇ સત્તા ,
દેવદનુજના વાડા ન એમાં , કાળસ્થાનની ન એહ કથા.

નહિ ઉદધિ સરવર નદીઓ કંઇ, નહિ ઝરણાં આ ઝમઝમતાં,
પવનવહન એમાં નહિ કશું યે, હે મન ! સહુ ખોટી ભ્રમણા.

નહિ તરુવર પર્વત કે ખોડા, ગગનગુફા ગેબી જે ઘૂમતા,
નહિ આકૃતિ, નહિ માપ જ એમાં, હે મન ! સહુ ખોટી ભ્રમણા.

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ નહિ કંઇ, નહિ મંડળ સૂરજચંદનાં,
દિશાકાળમાં એ નહિ આવે, હે મન ! સહુ ખોટી ભ્રમણા.

નહીં જ્ઞાની કે જ્ઞાન જ્ઞેય કંઇ, ત્રિપુટિ બાંધી એ સાવ વૃથા;
અતીત પુરૂષ એમાં કેમ ઉતરે? હે મન ! સહુ ખોટી ભ્રમણા.

હું નહિ, તું નહિ, નથી કોઇ એ થયાં થતાં કે થાવાનાં,
અલખ નિરંજન અવધૂત જ્યાં ત્યાં એક અનેકરૂપે રમતા.

૩૮

સબર તું ઉરમાં સંઘે ભરેલો ભાર છે આંહી;
મૂકે તું દૃષ્ટિ તારી ત્યાં મળે રસ એ તને આંહી.

પ્રથમ નિજને તું ભૂલી જા, જગતના ભાવમાં ભળી જા;
જગાવી મંત્ર જૂનાને જપી લે જાપ એ આંહી.

ઊંડા આવેગ ઉછળે છે, દબો તું પંજરે તેને;
ફરી ઉઠે નહીં એ જો, ઉગે તો નર એ આંહી.

સૂતાં મંદિર કરી દે સૌ, દશે એ દ્વાર વાસી દે;
બીડી દે બોગળો સંધી, નિરખ તો જોત એ આંહી.

મૂકીને બહાર મસ્તાની ભીતરના બાગમાં રમ તું;
પછી દિલ વશ તને વર્તે, પીઓ રસ તો સદા આંહી.

પ્રથમ એ કાંક ગૂંગળાશે, પછી બસ શાંત થઇ જાશે;
પરમ પાણી છંટાતાં એ, મળે પીયૂષ તને આંહી.

ત્રિકૂટિ સ્થાન પર તારે જરા થોભાવવું એને;
અને કર શુદ્ધ ત્યાં સ્નાને, મઝે રમ તો તને બ્રાહ્મી.

અહા ! શી બહાર ત્યાં લેતી ગગનના તારલાઓની !
ગભીર શા તેજના ભભૂકા છૂટે ! ત્યાં લે મઝા બ્રાહ્મી.

બજે દુંદુભિ દેવોના, નિનાદે સૃષ્ટિના વાગે,
ગભીરા સુર ઉદધિના, સુણી લે શબ્દ એ બ્રાહ્મી.

પછી બસ ત્યાં ઠરી જાવું, ધીમે લય એહમાં થાવું ;
મઝા એ સુખ શું ગાઉં ? ત્રિભુ ! લે લ્હેર એ બ્રાહ્મી.

૩૯

પરાપારનો ભેદ વ્હાલિડા ! નગણી શકે નહિ વેદ ;
અલખ લખ્યામાં કેમ આવશે ?
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જોને ! અનંત વ્યોમ અપાર, દશે દિશ અનંત ગભીર વિસ્તાર;
એને મુઠ્ઠીમાં કોણ સમાવશે ?
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જીવનસૃષ્ટિના ઓર, વ્હાલિડા ! જીવનસૃષ્ટિના ઓર,
જીવપિપિલ કેમ એ માપશે ?
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સાત સાયરના પૂર અગાધ ઊતરી જાયે નર,
કેમ પણી ચાખે પી જશે ?
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ત્રિભુ લાગી શબ્દની દોર, બ્હાનિકા ! જાગી ન્હોતા એકતાર ;
કોઈ સુગરાં જન એ પીછરો ,
બ્હાવિન રે ! શું સમજવું ?

૯૦

વિશ્વજગનો શત્રુ મેરો ભોગ તારલા ચકચકતા,
નીચે ઉર્મિ લીલો ગલીચો, મત જાદા પારસ ભરતા.

ચંદ્રસૂર્ય બે ચોકીવાળા હરનિશ એ પહેરો ભરતા,
મધુના પવનો લહેરે લહેરે સ્વચ્છ ભૂમિ સઘી ફરતા

ઝમઝમ શબ્દે પહાડી ઝરણા નવગાન મીઠડું કરતા ,
ગુલગુન તાન નિવારી સાથે લીલામૃત જગમાં ભરતા.

મોગલીરની મોરની જેવા નાગમાથી સુર સરસરતા ,
નાટારભ કરે ગોપી સંગ નાજુકડી નર્તની લતા.

તરુવર મંઘા મહાવર્તી સમ સાધિ સમાધિ સ્થિર ન્હોતા ,
પાખપાખમાં ગૂથી પણીઓ એ શાંતિ માડી શમતા.

ઝુકાર એમા જીવન તારુ, શાંતિસિંધુની લહર મહી,
ત્રિભુ બ્હાનિકા ! જો ખોલીને, પરિબ્રહ્મની વિભૂતિ ત્યહી

૯૧

અમર ભૂમિના મત ઓલિયા , સમાગથી અવળા રંગે ;
દિવસ મહી રજની જૂવે, હર્ષમા જૂવે શોકઅંગો ;
અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

સસારસાગર સુખનો લાગે હલાહલ ભરિયો ,
મનસુખના મોજા મહી ઊંડી દુ:ખની ઉર્મિઓ ;
અમર ભૂમિના મત ઓલિયા

વાજાં વાગે વિધવિધનાં, સુણી મંગળશબ્દ, એને
રુદન તણા સુર સાંભરે, ગળે અશ્રુઓ નેને ;
અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

અગનપલિતો કરમાં લઇ નિજનું બધું યે પ્રજાળે,
ખાખ ઉડાવે તેમ અંગમાં શાંતિ અદ્ભુત ભાળે ;
અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

એ શાંતિ હદબેહદ ભરી, કાળના માપ ન માપે ;
ઉપાડયાં ત્રિભુવન પાવલાં, વધતાં આગે જ આગે ;
અમર ભૂમિના સંત ઓલિયા.

૯૨

શૂરા સંત કોઇ ચિન્હે બ્રહ્મને, અનર અહમપદને ટાળે,
મગન મસ્ત થઇ ફરે ફકીરા, અલખઅખાડામાં મહાલે.

બની મોકળા રાગરોગથી બધાં કર્મનાં બી બાળે,
મન-ઇંદ્રિયનો વેગ શમાવી ચંચળ ચિત્તને પરજાળે.

સ્થૂલના રસને ઠેલું મારે, પ્રેમધર્મ હૃદયે પાળે,
શીલસંતોષમાં શૂરાપૂરા, હક બોલે, સત પથ ચાલે.

અટન કરે નહિ, રહે એકલા, કોઇ શું દિલ ના દિલ ભેળે,
નિર્બંધ યોગી અટંકી એવા નિજાનંદગા નિત્ય ખેલે.

જપે અજપા જાપ સદા યે, હરખે અનહદમાં ચાલે,
પીએ પ્રેમરસ, ચઢે ખુમારી, ઉતરે નહિ એ કોઇ કાળે.

તાળી લગાવે ગગનગુફામાં, અધર તખ્ત આસન વાળે,
મહાવર્તી એ સ્વતંત્ર વર્તે, બ્રહ્મદર્શી બ્રહ્મમાં મહાલે.

૪૩

અલખ નિરંજનનો જૂનો ગગનઅખાડો ;
અચળ મહાયોદ્ધા એમાં અનંત અખાડો ;
અલખ નિરંજનનો.

વ્યાયામ કરતા ગયા જુગજુગ વીતી ,
નિયમિત અચળ પ્રભુમાં કરતાં પ્રતીતિ ,
અલખ નિરંજનનો.

હગલે ને હગલે એને પ્રેમ ઝરે શો !
અનહદ ધુનની શી બહાર મચવતો !
અલખ નિરંજનનો.

એ ધુન સાથે જો જીવ ! ધુન તારી ભેળે ,
જન્મમરણથી તું મુક્ત થાય મેળે ;
અલખ નિરંજનનો.

૪૪

નિજ રુધિરને યજ્ઞ તૃપ્ત કરી જય લો
સુગ મહ કરીને લગન , શુન્ય ભેદી [illegible]

મારી જ્ઞાનસ્મૃતિ ફરી જાગી ,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં ;
મારી ગયેલ સમૃદ્ધિ લાધી ,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં. ૨૯

વ્હાલિડા ! સોહાગેડી આ મગતાની તોડી
મ્હારી સુરતા પ્રહ્મે જોડી ;
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

વ્હાલિડા ! તિમિર ઘોરના કાજળ કૂડા,
એમાં હતા ભૂતડાં ભૂત,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં

વ્હાલિડા ! અંધઅજવાસે ભૂત ગયા ફીટી,
મેં તો અમન્મ-ગી દીઠી,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં

વ્હાલિડા ! ઘોર અંધે આ વ્યોમ તૂટી પડતું,
મારે શિરે ખડ્ગ વીંઝતું,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં

વ્હાલિડા ! એ તો પીયૂષની ઝરે વૃષ્ટિ,
રસ અજબ ઝરે કંઇ સૃષ્ટિ,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં

વ્હાલિડા ! ઘેગ ઘૂવડ ઘૂરકતા'તા,
સતી સંધ્યા શુન્ય કરતા,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં

વ્હાલિડા ! ઘૂવડ ફીટી કોયલ મસ્ત ગાતી,
આ ઉરે હવક ન સમાતી,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

વ્હાલિડા ! ભ ના વ્યાળો તિમિરમાં ફૂફાડા,
એહ મુખથી વરસતી જ્વાળા,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં

વ્હાલિડા ! વ્યાળ ફીટી બન્યા એ અમૃતઝરણાં,
દવે અખંડ બ્રહ્મની કરુણા,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં

વ્હાલિડા! ધરતી વ્યોમ ન દિશ એકે દીસતી,
કંઇ વનવેલી ન વિરમતી;
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં

વ્હાલિડા! ડાળી ડાળી સૃષ્ટિની રહી ઝૂલી,
નિજ ઉલ્લાસે રહી ફૂલી,
આજ બંધ નયન ઉઘડિયાં.

૯૫

અનંતતાના અંશ અનંતતામાં જોડવી
સુગમતમ નિઃશંક હૃદયે વિરલા માણુરો

ભટકતો ફરૂં સદા તુજ નામ ઉપરે ;
બાતિલ જહાંથી થયો તુ નામ ઉપરે.

લૂટાવી બાદશાહી, કોડી હાથ ના અડે,
ફકીર થઇ ફાકા કરૂં તું નામ ઉપરે

ખજીના અખૂટ સૂર્યચંદ્રતારાના,
ઉડાવું એની રોશની તું નામ ઉપરે

અનિલલહરે ઝૂલતા આ વિટપ બાહુડાં,
કરૂં અદીઠ આંખથી તુ નામ ઉપરે

સુમનસુમન ભૃંગ તણી ધુન જામતી,
બજાવું એહ વડકી તુ નામ ઉપરે

વિહંગના આલાપ વન ગજાવતા મીઠા,
ઉતારૂં એથી આરતી તુ નામ ઉપરે

અમરાવતીના ગોખ સમો રાજમહેલ આ
એનો હવે હવન કરું તું-નામ ઉપરે.

પુનિત ભાવથી ભરેલ સ્વર્ગકુંપરનો
સર્વ એ ઓવારું હું તું-નામ ઉપરે.

જલાવું હાડકાષ્ટ રૂધિરથી ટોમી હોમી,
આહૂતિ અંગની દઉં તું-નામ ઉપરે.

દમબદમ હું લખજાપનેય જપી જપી
કુરબાની ત્રિભુની કરું તું-નામ ઉપરે.

૯૬

જામે માઝમ રાત, સૃષ્ટિ યે શૂન્યમાં શમી;
એમાં અચળ નિવાત રોશની સુર જમાવતો.

દીપક કરે રે, દિલમાં દીપક કરે,
 મારો સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ છ. ટેક.

મધ્ય રાત્રિના મેદાનમાં રે નવ ખંડ નિદ્રા કરે;
આપે જલાવી જ્યોતને અંતરપડળ હરે;
 મારો સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ છ.

પહાડી પવન કર્યો પાધરો રે, ફૂંકયો તિમિરદળે;
ઝપટ આવરણ એ દીપને કોઇ દી પાછો ન કરે;
 મારો સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ છ.

ઉડુગણુ શશી રવિ ફૂટીને રે છણી સ્નેહ નિજ કરે,
ફ્ર્યા તિમિરે ફૂંકી દઇ દીવેલ સભર ભરે ;
માશે સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ ૭.

કાળ કગાડી કાપિયો રે એની ઝાળે જળે ,
ફૂદાંઓ વિધવિધ વિશ્વનાં એમાં ઉડતાં બળે ;
મારો સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ ૭.

ઘટડાં ઉજ્જ્વળાં કરી ગયો , આત્માની જ્યોતિઓ ઝગે ;
પ્રિભુ તલપ બધી બૂઝવી નિસ નિસ નમણો કરે :
મારો સાધુ દિલમાં દીપક કરે એ ૭.

૪

આનંદ

૧

અલખ સુરદરબાર ચિત્તવૃત્તિ નવ સંચરે ;
બંધ થયેલાં બાર કેમ કરૂં કહે ઉઘડે !

અલખ નિરંજન આવો, મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવો રે જી ;
સ્નેહપાત્ર સભર રસ ભરિયું, નેહનીધાએ પ્રગટાવો,
મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવો રે જી.

આ ઉરપાત્ર મેં વિરાગઅગનમાં ફરી ફરી જ્વાળે પકાવ્યું રે જી ;
તારા વિરહના અંશ્રુરૂધિરે અનહદ પાણી ચઢાવ્યું,
મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવો રે જી.

અહમ્ સાથ મંસ્કારધાતુ લઈ બ્રહ્મએરણે ચઢાવ્યું રે જી ;
જ્ઞાનહથોડે ટીપી ટીપીને અનુપમ પાત્ર બનાવ્યું,
મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવો રે જી.

'તુ હી તુ હી' પોકાર-યંત્ર પર દમ પર દમ લગાવ્યું રે જી ;
સ્વર્ગભુવનના રસાયનોથી ઘસી ઘસી સાફ ઉજાળ્યું,
મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવો રે જી.

પરમ શુદ્ધ થયું, સ્થૂલની રેખા એક રજ પે નહિ એમાં રે જી ;
ચંદ્ર સૂર્ય ને ગગનતારલા પ્રગટ ઝળકતા જેમાં,
મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવો રે જી.

આવ, આવ, ઓ નૂયનના તારા ! હૃદયફૂલડે વધાવું રે જી ;
એક વખતનાં દર્શનમાં ત્રિભુ જન્મોજન્મ મુજ વારું,
મારા દાતા ! દિલમાં દીપક કરાવો રે જી.

૨

વીરા અલખઉપાસી ! આવો, સંત !
દિલની વાતો કરિયે ;
મૂકી મરી મર્યાદા છોડો તંત ,
દિલની વાતો કરિયે. ટેક.

વીરાજી, માગ ! બેહદ બ્રહ્મવિલાસો ,
હદમા રહ્યો કલ્પિતમાસો ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી માગ ! હદમાં નદીઓ સહુ વહેતી ,
બેહદ ઉદધિમાં વિલાતી ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! નદીઓ વર્ષામાં રમઝટ રમાડે ,
ઉન્હાળે ત્રાસ પડાવે ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! ઉદધિ અનંત લહરો એકધારી ,
ઋતુકાળ થકી વહે ન્યારી ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! નદીઓ પહાડે ખાણે અથડાયે ,
એ રંગોએ રંગાયે ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! ખીણો પહાડો સહુ ઉદધિમાં હોયે ,
કણ લેપી શકે નહિ કોયે ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! એ સંકેત સમાં જળ આજે,
  કાંઇ કામી અનેક પથ ગાજે ;
    સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! અનંત ઉદાર બ્રહ્મરસ દરિયો,
  એમાં રમે ત્રિભુ મરજીવો ;
    સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

૩

અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો, મારા મનવા ! તું પી જા ;
સમરસ વસ્તુ ગગન ભરી, ઝળહળ જ્યોતે જામી જા ;
  અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

સૂર્ય ચંદ્ર બે મેળવી બ્રહ્માંડપ્રાણે ભળી જા ;
ચંચળ ચિત્તને નિશ્ચળ કરી અલક્ષે લક્ષ લઇ જા ;
  અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

પ્રગટ છે ઘટમાં એ પ્રભુ, અનહદ કરતો અવાજ ;
બાહર સુર બંધ પાડીને એ અવાજે ભળી જા ;
  અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

મમતા બધી યે મુકી પરી છૂટો ગ્રાહિત થઇ જા ;
હું-પદને યે હોમીને શુન્યપારે સીધો જા ;
  અજર પ્યાલો સાધુ પ્રેમનો

સૂરતુપનની ઉપરે નિરંજન તેજઅપારા,
સુરતાનાં ચક્ષુ ખોલીને દિલબર કરી લે દેદાર ;
  અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

૨

વીરા અલખઉપાસી ! આવો, સંત !
દિલની વાતો કરિયે ;
મૂકી મહી મર્યાદા છોડો તંત ,
દિલની વાતો કરિયે. ટેક.

વીરાજી માગ ! બેહદ બ્રહ્મવિલાસો ,
હદમા રહ્યા દ્રષ્ટિતમાસો ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી માગ ! હદમાં નદીઓ સહુ વહેતી ,
બેહદ ઉદધિમાં વિલાતી ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! નદીઓ વર્ષામાં રમઝમ રમાડે ,
ઉન્હાળે ત્રાસ પડાવે ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! ઉદધિ અનંત લહરો એકધારી ,
ઋતુકાળ થકી વહે ન્યારી ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! નદીઓ પહાડે ખાણે આથડાયે ,
એ રંગોએ રગાયે ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! ખીણો પહાડો સહુ ઉદધિમાં હોયે ,
કણ લેપી શકે નહિ કો યે ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! એવાં સરિત સમાં જળ આજે,
કાંઇ કામી અનેક પંથ ગાજે ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

વીરાજી ! અનંત ઉદાર બ્રહ્મરસ દરિયો ,
એમાં રમે ત્રિભુ મગ્છવો ;
સંત ! દિલની વાતો કરિયે.

૩

અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો , મારા મનવા ! તું પી જા ;
સમરસ વસ્તુ અજર ભરી , ઝળહળ જ્યોતે જામી જા ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

સૂર્ય ચંદ્ર બે મેળવી બ્રહ્માંડપ્રાણે ભળી જા ;
સંયુગ ચિત્તને નિશ્ચળ કરી અલક્ષે લક્ષ લઇ જા ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

પ્રગટ છે ઘટમાં એ પ્રભુ , અનહદ કરતો અવાજ ;
બાહર સુર બંધ પાડીને એ અવાજે ભળી જા ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

મમતા બધી યે મૂકી પરી છૂટો ત્રાહિત થઇ જા ;
હું-પદને યે હોમીને શુન્યપારે સીધો જા ;
અજર પ્યાલો સાધુ પ્રેમનો.

નૂરતુખનની ઉપરે નિરંજન તેજઅંબારા ,
સુગતાનાં ચક્ષુ ખોલીને દિલભર કરી લે દેદાર ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

નિશ્ચળ અખંડાનંદમા અંતર ગળે એકતારા ,
રંગે ત્રિભુવન નિજાનંદમા હરદમ ભીતરબહારા ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

૯

અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો , મારા મનવા ! તું પી જા ;
સમરસ વસ્તુ સભર ભરી , ઝળહળ જ્યોતે જામી જા ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

પૃથ્વી પાણી વાયુ આભ ને તેજ , ઉડુગણસમજા ,
આગળ પાછળ બ્રહ્મ બધું , ભિન્નતર મહીંતું ભૂલી જા ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

તુંમા બ્રહ્મ તે બ્રહ્માંડમા , સ્થાવરજંગમ બધામાં ;
બ્રહ્મા ને તૃણમાં ભેદ નહીં , ચૈતન્ય સમ હદબેહદમાં ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

ક્ષરઅક્ષર માંહિ એ વિભુ, વેદપુરાણે પરવરિયો ;
તર્કવિતર્કે ન્યાયમાં અદ્વૈત સાગર સંતરિયો ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

દ્રષ્ટા દર્શન દ્રશ્યમાં ભેદાભેદે બ્રહ્મ જાણિયો ,
મનમાં વાણીના વહનમાં નિર્ગુણ ગુણે થાણ ઠરિયો ;
અજર પ્યાલો સાધુ પ્રેમનો.

જાગૃત એ બ્રહ્મ, સ્વપ્ન બ્રહ્મ , સુષુપ્તિ બ્રહ્મ તુરિયા,
ભીતર બાહર બ્રહ્મ બધું , ત્રિભુ બ્રહ્મરસ ભરિયા ;
અજર પ્યાલો સાધુ ! પ્રેમનો.

૫

જપતાં જપતાં જીભ થાકી ના, થાકે નહીં;
સુરતાએ આ જીવ ભાવે સુરને ભેટતો.

રટન કરે રે, મેરાગ રટન કરે,
 મારા સાધુ! અબધૂત રટન કરે રે જી. ટેક.

નયન શમી ગયાં ઉરમાં રે, ઉર એ થયું રટને લીન;
જીવ રટનમાં ગયો ભળી; મહાજળમાં જેમ મીન;
 મારા સાધુ! અબધૂત રટન કરે રે જી.

છોડયું એ છૂટે નહીં રે, જદિયું જીવન સહે;
અન્ય રસમાં એને નાંખતાં નિમિષ પ્રાણ ના રહે;
 મારા સાધુ! અબધૂત રટન કરે રે જી.

જામે ધુની એ સલિલમાં રે, ચતુર્દિશ ફરતું ફરે;
મૂળ સ્થાન એના પ્રેમનું પાછું આવી ત્યાં ઠરે;
 મારા સાધુ! અબધૂત રટન કરે રે જી.

મૂળ લક્ષ તું માહરૂં રે, સ્મરણ તુજ શાંતિ ભરે;
રોમરોમ ચંદનલેપ સમ નિર્મળ પીયૂષ ઝરે;
 મારા સાધુ! અબધૂત રટન કરે રે જી.

હિમકર તું, સ્મરણ પારણું રે, મેરામ ઝૂલણે ઝૂલે;
પવનહિંચોળા પ્રેમના નાખી: શુધબુધ ભૂલે;
 મારા સાધુ! અબધૂત રટન કરે રે જી.

તન સ્મરણે શાંતિ એહવી રે, પરા યે પહોંચી ના શકે;
અનુભવિયા વિભુ વિરલા, અલખ લખ અટકી રહે;
 મારા સાધુ! અબધૂત રટન કરે રે જી.

૬

પ્રભુની પ્રેમધુણીમાં જલાવી સુદ્દ્ઢ મારૂં,
ખણીને ખાખ ઉડાવી, રહ્યો આભાસ ના નામે.

ઉભા છે સાક્ષીઓ એના બધા આ બ્યોમના તારા;
ભરે છે સાખ ચમકારા, રહ્યો આભાસ ના નામે

ભણે આ નેત્ર બીનાથી મધુરી લહેર મારફતની,
હમારા મસ્ત મુર્શિદનો રહ્યો આભાસ ના નામે

દિશાઓ પૃથ્વીની જૂની ઉરે ઉંડાણથી બોધે,
હમોમાં તૃપ્ત હરિજનનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

સુણાવે સૃષ્ટિના શૃંગો ચઢાવેલી સમાધિથી,
હમો જેવા એ નરવરનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

બધા યે બ્હેળિયાં કૂદી કુળા કંઇ હાસ્યથી કહતાં,
હમો જેવા વિહારીનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

ઉચ્ચારે શાહી આલમની, બધા વનદેવીનાં ચમૃતો,
હમોને માણનારનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

હજારો હાથ ઉંચાથી કરી ગંગા રહ્યો ઉદધિ,
હમારા દોસ્ત હરિપ્રેમનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

બધા યે વિશ્વના દેવો ઉંચા આલાપથી ગાતા,
હમારા પ્રેમ પુનિતનો રહ્યો આભાસ ના નામે.

હમારા નિશ્ચયો ગાતા ખસ્યુ બેજું ભલે કહેજો;
હમારા લક્ષથી જોતાં રહ્યો આભાસ ના નામે

૭

પરમ પદ પાવે રે કોઇ પૂરા ટેક.

જગત સૂએ નિંદ માંહ્ય, અલખ પુરુષ એક જાગે છે,
એને નયને નિંદ ન હોય, વિષમે અંતરવિરાગે છે;
એ વિરાગે ગળી જતું જ્યારે તુરિયાએ જામે ચિત્ત,
પ્રપંચ સૃષ્ટિની પાર પરિબ્રહ્મ પ્રગટ એક અદ્વૈત;
પરમ પદ પાવે રે કોઇ પૂરા.

બ્રહ્મઅગ્નિની માંહ્ય કલ્પના કર્મ હોમાવે છે,
અહંમ્ પદને યે ગાળી ત્રિવેણીતટ પર જાવે છે;
ચંદ્રામૃતના રસ સરિખડું અદ્ભુત તેજ ઉભરાય,
અહં મહાસ્મિની સુરતાએ ત્યાં નકલંક પુરુષ ન્હાય;
પરમ પદ પાવે રે કોઇ પૂરા.

ગડગડ ગરજે મેઘ, ઉદધિ ઉંડે અવાજ છે,
ઝાલર શીંગી તંબૂર છૂટે એમ છત્રીશ વાજાં છે;
ઝબક ઝમક વિદ્યુત ઝબૂકે, વરસે મોતી અપાર,
તારાસમૃદ્ધિ કાંઇ રંગબેરંગી મારે વ્યોમ ચળકાર;
પરમ પદ પાવે રે કોઇ પૂરા

ગાઢ તિમિરના ઓઘ ગગનપટ શમતા આવે છે,
સત્ય શબ્દની ધુને ગુરુનાં બાળ શમાવે છે;
શમતાં ચેત સઘ સ્વયંજ્યોતિ આપે પ્રગટ થાય,
મરજીવા એ સુરતાએ મળી એકરૂપ સોહાય;
પરમ પદ પાવે રે કોઇ પૂરા.

સત્ય નિરંજન એક ભીતર બાહર સુહાવે જી;
નહીં આદિ, નહિ અંત, મધ્ય નવ કાળ કહાવે જી;
નહીં પાંચ પચ્ચીશ, કે નહિ માયાદિક મંડાણ,
અલખ એક સભર વિભુ ભરિયો, પહોંચે ન મન બુદ્ધિ વાણુ
પગ્ગ પદ પાવે રે કોઈ પુગ

૮

ખુદાઇ જામ પીવામા હમોને તો મજા આવી;
અને એ મસ્ત નિશામા પડી રહેતા મજા આવી

બધા યે તારલાઓની ચમકતી રોશની દેવી
હમારી દ્રષ્ટિમા જાગી, હમોને તો મજા આવી

બધી મેહનતની ખુબી ભરીને પોપચાં માંહી
ધીમેથી મીંચતા તેને હમોને તો મજા આવી.

અને શાં ઉગ્યે કમળો જ્યાં બ્રહ્માંડ ઉભરાઇ!
લટકતાં સત્યને દોરે! નિરખવામા મજા આવી.

બધા યે દેવ ને દેવી અને અંતરીક્ષના અગ્રે
પુનિત એ ભાવનાથી કઇ ખડા કરતા મજા આવી.

હમોને અલખના નાદો 'અહીં આવો' બોલાવે ત્યાં;
બાહર તો એક અનહદના હમો રહેતાં મજા આવી.

ત્રિવેણીતટ ઉપર જાતા, પુનિત રસવારિમા ન્હાતાં,
હમારા અંગ બદલાતા, થતાં રસરૂપ મજા આવી.

કરે વિદ્યુત ચમકાર, ને વરસે નૂર એકધાર,
અખંડ એ તેજઉજિયાર હમો જોતાં મજા આવી.

બધું વે ઘેર પડઘામાં બૂંસાઇને શમી જાતું,
છવાતું ગાઢ અંધારૂં, શમી જાતાં મજા આવી.

અહો ! શી બ્રહ્મની જ્યોત ! અમર રસ શાંત ઉદ્યોત
રહી જાગી ! ભળી એમાં હમોને તો મજા આવી.

૯

બહુનામીનું નામ ન હોય રે ,
જ્યાં ત્યાં અખંડાનંદ એ જોય રે ,
વ્હાલા અવધૂત ! એ નિજ આતમા એ છે. ટેક.

ઝગહળતી જ્યોતિ બધે રે રોશની જામી ભરપૂર ;
અંતર એ માંહી ગળી ગયું , નખશિખ ઝળકી રહ્યું એ નૂર રે,
વ્હાલા અવધૂત ! એ નિજ આતમા એ છે.

નહિ પર્વત, નહિ પૃથ્વિઓ રે, નહિ ચંદા, નહિ કાંઇ સૂર;
વ્યોમ અનળ વારી નહીં, એ સો બ્રહ્મ સનાતન નૂર રે,
વ્હાલા અવધૂત ! એ નિજ આતમા એ છે.

વિષ્ણુ શિવ વિરંચી નહીં રે, તેત્રીશ કોટી નહિ, અન્ય;
મહત્તત્વ માયા કશું નહીં, એ તો પ્રગટ બ્રહ્મનું ચૈતન્ય રે,
વ્હાલા અવધૂત ! એ નિજ આતમા એ છે.

એમાં ત્રણ અવસ્થા નથી રે, નથી ત્રણ ગુણની કંઇ ગંધ ;
નિત્ય અસંગમાં સંગ શો? નિત્ય મુક્ત સદા નિર્બંધ રે,
વ્હાલા અવધૂત ! એ નિજ આતમા એ છે.

આગળ પાછળ સહુ દિશે રે ભીતર બાહર બ્રહ્મ ;
ત્રિભુ સમરસ જ્યાં જૂવે એકાકાર ત્યાં એક અખંડ રે,
વ્હાલા અવધૂત ! એ નિજ આતમા એ છે.

૧૦

હમારી શહેનશાહીમાં ખુદાનો હાથ છે ;
હમારા પાયતખ્તમાં ખુદાનું નૂર છે.

હમારા ચશ્મમાં ખુદાઇ ચંદ્રસૂર્યનું
રહ્યું મિલાવી નૂર સાથ તારલા તણું.

બ્રહ્માંડ આ ભરેલ ભાવ મીઠડા દ્રવે,
હમારૂં ઉર સ્થાન સ્થાન એવુ વહે હવે.

તંબુ હમારો વ્યોમ, તખ્ત પૃથ્વી બેસવા,
પવન હમારો દાસ, આપે શીતળી હવા.

મેઘવૃષ્ટિ સૃષ્ટિ હમારીને સીંચતી,
ને દિલસૃષ્ટિ અનુપ રૂપ અજબ ધારતી.

વનરાજી નૂતન નૂતન નૃત્યે ઝૂલતી ,
હમારે શિરે ફૂલડાંની ઝડી વર્ષતી.

ઉંચી ગ્રીવાએ પ્હાડ પણ બંદગી કરે,
હમારો દેવભાવ એના ઉરમાં ઠરે.

શિખર શિખર શૈલનાં શાં ડોકિયાં કરે !
પ્રેમધાર ઝરણુ એનાં નયનથી ઝરે.

હજારો હાથને ઉછાળી સિંધુ જો ! રમે,
ઉદાર એવું દિલ દયાસ્નેહમાં શમે.

ધરૂં છું અંગે અંગ પરમ ઉજ્જ્વળી પ્રભા
હમારે રોમ રોમ વહે મીઠડી મજા.

૧૧

આ તે શું જાગ્યું ઉરે ?
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું ;
તારી સબળ જ્ઞાનની સાને
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું. ટેક.

ગુરુજી ! કેસરીકુળનું બિરદ જણાવ્યું,
એના મુખથી તૃણ પડાવ્યું ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! કસ્તુરીમૃગ હું તૃણ સૂંઘતો,
બાહર ચહુદિશ ભમંતો ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ઉદર ભેદીને મુજને સૂંઘાડી
દિવ્ય કસ્તુરીની વાડી ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! સુગધભાવે હું ભોગી ભ્રમરલો
કાંઇ કીચડમાં રડવડતો ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! કુંજઘટામાં પાછો તેં મૂકયો,
કમળવનલહેરે ઝૂકયો,
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! મૃગજળ જળ ધારી ધાઇ અવટાતો,
સાં મૂકયો અગનપલીતો ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! મારું અંતર ભેદીને બતાવ્યું
નિર્મળ જળ સુરસરિતાનું ;
  આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ણીલોર બાહરનું, મણિ મેં માની,
ફરી ઇચ્છા ઉગ્ર લેવાની ;
  આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ચિંતામણિ હું–દિલડામાં ગોતી
એની દિવ્ય બતાવી જ્યોતિ ;
  આજ રમમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! મુજમાં સર્વસ્વ રહ્યું છે સમાઇ ;
બાહરની બધી ઠગાઇ ;
  આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! અંતરસૃષ્ટિની બાહર બધી છાયા ;
ત્રિભુ હવે નહીં જાય વ્હાયા ;
  આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

Ramjee. ૧૨

ઘેરાં ઘેરાં શાં અભ્રો
  આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં !
ને ઉર શું ઉર ચાંપીને
  આજ એકાકાર સુહાતાં ! ૨૬.

વ્હાલિડા ! વ્યોમપૃથ્વી વચ્ચેનો એ મેળો,
એમાં ક્ષણભર દૃષ્ટિ મેળો ;
  આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! એ મેળાની ધ્રુને આ કેવી
કંઇ વિલસી રહી વનદેવી ;
આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! રવિએ નિજનું બધું યે દીધું ત્યાગી ,
એ મેહી દીધ કાંતિ શમાવી ;
આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! ત્રિવિધ તાપને તરત શમાવે,
એમ ધ્રુનના અનિલ આવે ;
આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! રસથી દ્રવતી સહુ જાયે સરિતા,
લ્હેરંતી ઉર્મિ ધ્રુન પીતા ;
આજ ઉપરા ઉપરી પડતા.

વ્હાલિડા ! મોટા મોટા પહાડો એ ધ્રુને
ઉભા ધ્યાન જગાવી શુન્યે ;
આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! ઉદધિઅંતર ક્ષુદ્ર ના શમાયે;
શો પળપળ છલકી જાયે !
આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! પૃથ્વી કણકણ ધ્રુન એ જાગી,
કેવી ઉભી બની અનુરાગી !
આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! પૂર્ણ કળાએ મોર નૃત્ય કરતા,
એ ધ્રુનથી અશ્રુ નીગળતાં ;
આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! વન ને કુન્જે ને વિટપે ને વેલી,
ભૃગધુને શી અનહદ હેલી !
આજ ઉપરા ઉપરી પડતાં.

વ્હાલિડા ! ગુરુના શબ્દે દિલધુન એમ ખૂલે,
ત્રિભુ જરામરણ નિજ ભૂલે ;
આજ ઉપરા ઉપરી પડતા.

૧૩

વીજ ચમકે રે મીઠા મેહુલાની માંહ્ય ;
અંબર ગરજે રે, સૃષ્ટિ સ્નેહથી ઉભરાય. ટેક.

રસથી વ્યોમ આ સુહાય, મીઠો મેહુલો છવાય,
અભ્ર અભ્ર કેરે અંગ આનંદ જામે અભંગ,
ને દિગંતો બધા ય પ્રસન્ન શાંત શા દેખાય !
અંગ મારા રે ઝૂકે પ્રસન્નતા માંહ્ય ;
વીજ ચમકે રે.

પણે અભ્રોની હાર ગભીર કરતી વિહાર,
ક્ષણુમાં નૂતન આકાર ધરે આપથી અપાર,
દેતી ઉલટાવી અંગ, ઉલટપુલટ ધરી રંગ ;
નૂતન રંગે રે અંગ મારા પલટાય ;
વીજ ચમકે રે.

ઉભી અડોઅડ જો ! એહ, લાગી રમવાની લેહ,
કૂદી ફરતી કંઇક બાલ, કંઇક ચૂમતી ગાલ,
કંઇક હસી તાળી લેતી, કંઇક કર્ણગુંજ કહેતી ;
એ ગુંજારે રે ઉરે મસ્તી જાગી જાય ;
વીજ ચમકે રે.

પળમાં એ બધી ભૂસાય, બીજી પળે નૂતન થાય,
એકએક પલટી જાય, પાછી અલગ અલગ થાય ;
નૂતન નૂતન ભજવી ભાવ લેતી લક્ષ અલક્ષ લ્હાવ ;
એના લ્હાવે રે મન મારૂં ભરમાય ;
વીજ ચમકે રે.

ક્યાંક શ્વેત દુકુળ લાલ, અભ્ર જાંબુ ગુલાલ,
ક્યાંક અભ્ર કૃષ્ણ પીત, નીલરંગ ચકચકિત,
એવા રંગ કંઇ સુહાય, અભ્રદેહ મહીં ટંકાય ;
એહ નીરખી રે રોમ મારાં પુલકાય ;
વીજ ચમકે રે.

અવિછિન્ન એહ રાસ, જામે અભ્રનો વિલાસ,
કૃષ્ણમૂર્તિ સમી એક બજાવે બંસરી અહાલેક,
ફરતી સુહાગી અભ્રનાર થંભી જાતી વ્રજબાળ ;
ઉર થંભે રે કૃષ્ણમોરલીની માંહ ;
વીજ ચમકે રે.

થંભે ઉદધિનાં અંગ, થભે સરિતના તરંગ,
ઝાડપાન શૈલશૃંગ થંભે ઉર્વિ અંગાંગ,
જડચેતન અંતરિક્ષ દશે જામી જાતી દિશ ;
આત્મ થંભે રે, ઉરે ધુન ના સમાય ;
વીજ ચમકે રે.

પણે દેવતાનાં વૃંદ અભ્રે ઝીલતાં આનંદ,
સ્થિર શાંતિની માંહ ઉરની લહર જામી જાય,
નૂતન ભાવ સહુને એક, સર્વ સ્નેહમાં ગળેલ ;
એહ જોતાં રે સ્નેહઝરણ ફૂટે કાય ;
વીજ ચમકે રે.

મેઘ વ્યોમે ગર્જંત, ધોધ ઉર્વિ ઝીલંત,
ઉઠયાં ગરજી ઝાડપાન સરિત સરવર ચોગાન,
એહ શબ્દે સંસાર વીંધ્યો સારો આરપાર ;
ઉર ગર્જે રે ઊંડા આનંદની માંહ્ય ;
વીજ ચમકે રે.

વ્યોમે વાદળી નર્તંત, કેકી નૃત્ય બૂ કરંત,
ઉદધિલહર હારોહાર કરે નૃત્ય બેશુમાર,
વાયુ નૃત્ય ભર્યાં વાય, નૃત્યે સરિત સરતી જાય ;
અંતર મારૂં રે નાચે સૃષ્ટિનૃત્ય માંહ્ય ;
વીજ ચમકે રે.

આભે આભ્રા અનેક ભેટે સાથ એકમેક,
નીચે સિંધુલહર અગાધ ભેટે એકમેક સાથ,
વચ્ચે અનિલઉર્મિ અનંત એક બીજામાં ભળંત ;
મારા દિલમાં રે ઉર્મિઉર્મિ ભળી જાય ;
વીજ ચમકે રે.

વૃક્ષવૃક્ષ ડાળેડાળ મળે પર્ણપર્ણપાળ,
ચંચેચંચુ પાંખેપાંખ વિહંગ જોડે શાખેશાખ,
ઝૂલે માળા અંતરિક્ષ, મંહી હીંચે બીડી પક્ષ ;
મનને માળે રે આત્મા હીંચે બીડી પાંખ ;
વીજ ચમકે રે.

વ્યોમ વિશાળું છવાય, વારિદ એકતાર થાય,
દિશા બધી યે રસરૂપ જ્યાં જ્યાં જોઉં ત્યાં અનુપ,
શાંત ગંભીરા રસ માંહ્ય અનિલવેગ સહુ સમાય ;
ઉરવેગો રે ધીરે ધીરે સ્થિર થાય ;
વીજ ચમકે રે.

જોઉં આભલાની માંહ્ય શીતળ શાંતિનો જમાવ,
જોઉં આભલાંની પાર, શાંતિનો ત્યાં પારાવાર,
જોઉં જગતનાં વનકુંજ, શાંતિની ત્યાં ગુંજાગુંજ ;
આત્મ મારે રે એહ શાંતિ શી ઉભરાય !

વીજ ચમકે રે.

૧૪

છાયું મેઘથી વ્યોમ ! ભરપુર જામી રહ્યું શું વ્યોમ !
નીચે મોરલાઓ નાચતા;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ઝૂલી રહી વનવેલ, ગુફામાં ગાજી રહી છે ઢેલ,
ચોગાને હરિણો લોટતા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સરવર ઉપરે ગાન, રસભર ભમરા કરતા ગાન,
કમળને ઉદરે પોઢતા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ડાળે ડાળેથી સુર, પંખીના મધુરમ ઉડતા સુર,
આનંદની ધુન આલાપતાં;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ઉંચે મુખ ધેનુનાં વૃંદ ઉભાં જો ! એકતાર આનંદ,
રસભર સાથે જીવ જોડતાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ત્રિભુમાં આનંદહેલી વ્હાલિડા ! જામી રહી રસરેલ,
હવે છોડી કદી છૂટે નહીં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૫

થયો 'મેઘ' તૈયાર વરસવા નિજ હૈયાંની ધાર,
વિરહી પૃથ્વીને ઠારવા;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જો ને ! પુલકતાં અંગ, વ્હાલિડા ! વનવનના રોમરંગ,
એ મેહુલિયાને આલિંગવા :
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

પાંખડી પાંખડી ધુન, જાગી એ પુષ્પપુષ્પમાં ધુન;
શાં રસમાં લાગ્યાં ડોલવા !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

મોર કરતા નૃત્ય, કલાપીની કલા ન વરણી જાય;
પ્રેમાશ્રુ લાગ્યાં ચાલવા;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ડાળીડાળની માંહ્ય પ્રભુનાં પંખી ભૂલી નિજ ભાન,
જો ને ! ઝૂલણે લાગ્યાં ઝૂલવા;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

હરિજન—ચાતક ભાન ભૂલિયા, નિજ સ્વરૂપનું ભાન;
માંડયા ત્રિભુ ગાન ગજાવવા;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૬

થઇ અંતરથી લીન, સૃષ્ટિ આ રસધરમાં શી લીન !
સરોજ–નયન શાં મીંચિયાં !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું

વનદેવી આ વાર પ્રેમમાં મગ્ન થઇ એકતાર,
શાં અંગોઅંગ નમાવિયાં !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું !

વિહંગસ્વરની ધાર ઉચે સુખ અભિષેક કરતી જાય,
એ ધુને અતર જમાવિયાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

રોક- ઉંચીએ શૈલ પણે જો ! ઉભી હારની હાર ;
શાં અતર ઉંચે રાપિયાં !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અનિલ શાંતિ ભરપૂર અંતરમાં જામી રહી રસપૂર,
લ્હેરંતા મદ એ કરી ગયા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સ્થળે સ્થળ મૂકું નેત્ર, રજેરજ ઉર્વિના સહુ રોમ
રસભર ત્રિભુ ધુન ધારી રહ્યાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૭

અચરજ જેવું આજ, નિરખ ને ! મેઘાડંબર આજ,
એના દશ દિશ છેડા અડી રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

એને નીચે ગોળ ચોગાન, મનહર વિશાળ ગોળ ચોગાન ;
એને પર્વત વીંટળાઇ રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

. ફરવ દૃષ્ટિ ચહુદિશ, આભને ટેકવીને ચહુદિશ
શિખરેશિખરો શોભી રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

દિશે દિશે આ ચાપ ઇન્દ્રનાં, શિખરે શિખર શાં ચાપ
કંઇ ભવ્ય ભાવ ભજવી રહ્યાં;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અહો ! શા રંગબેરંગ, છેડલા ચાપ તણા નવરંગ
શા શિખરે શિખરે અડી રહ્યા !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

એ બ્રહ્મમહેલની બહાર અનુપમ અજબ, ન વરણી જાય
ત્રિભુ આહ્લાદે દ્રવી રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૧૮

વળી આરંભ્યો નાદ, મેહુલે પરમ પ્રેમનો નાદ ;
પડઘાઓ દશ દિશ પડી રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અનંત વ્યોમ ઉદાર નિરવધિ શાંતિ ભૂલી આ વાર
જોને ! ઉર એનાં ચમકી રહ્યાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અલખ ગતિના અનિલ, દિગંતોના યાત્રાળુ અનિલ
સ્વચ્છંદ ગતિએ વહી રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વળી ઉદધિ આ વાર, ઉછાળી જળખોબલા આ વાર
દેવી પ્રેમાંજલિ અર્પી રહ્યા !
વ્હાલિડા રે શું સમજાવું ?

વનદેવીનાં વસ્ત્ર, અહો ! એ નવપલ્લવનાં વસ્ત્ર
પાલવઘેરે ઝૂલી રહ્યાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કુંજકુંજમાં લહેર, બધે યે ઝમી રહી એ દાહેર ;
વિભુ દિવ્યતામાં ડૂબી રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે શું સમજાવું ?

૧૯

શી ધ્વનિ તણી બલિહાર ! અહો ! શી સ્નેહશબ્દની ચોટ !
શી સ્નેહાધીન સૃષ્ટિ થઇ !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

નદી યે નદીનાં નીર, ઉડંતી જળસાડી યે ચીર
શી એમ ને એમ થંભી ગઇ !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

તૃણ ખાતી સહુ ધેન, ધરી એ તૃણ મુખ માંહી ધેન
ઉંચે મુખ ધ્વનિ સુણી રહી ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

શૃંગે શૃંગને શીર્ષ, અને સહુ શુકા શુકાને મુખ
એ ધ્વનિની હલક હાલી રહી ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કુંજકુંજમાં મ્હેલ, ધ્વનિના કુસુમકુસુમમાં મ્હેલ !
શી આનંદધજા ફરકી રહી !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

એ પ્રેમાલાપનું ગીત કલાપીને વસ્યું કંઠ ને ચિત્ત ;
વિશ્વ પ્રેમધુન જામી રહી ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૦

જોને ! ઢળવા માંડ્યો મેઘ, રસનો ઢળવા માંડ્યો મેઘ
એને પૃથ્વી માંડી પી જવા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

દિલને કરી વિશાળ વરસતાં પ્રેમામૃતનાં બુંદ,
એને ઉરમાં માંડી ઝીલવા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કઠણ કાળજાં શ્યામ, શૈલના કાળમીંઢના પ્હાણ
એ ઝડીમાં માંડ્યા ભીના થવા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વનલક્ષ્મી ગુલજાર, ઝીલી એ પર્ણપર્ણમાં ધાર,
માંડી ઘૂંટડે ઘૂંટડે એ પીવા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

કરમાયેલા છોડ, થઈને લીલા રસના રોપ
નિજ અંતર માંડ્યા ઠારવા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સ્થાન સ્થાન સહુ સૃષ્ટિ, રસસૃષ્ટી અનુભ ઉરની સૃષ્ટિ
માંડી રસધરરસ ઝીલવા;
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

૨૧

જેમ જેમ વૃષ્ટિ થાય, તેમ તેમ વિરહ અનળની લાહ્ય
આ સૃષ્ટિ માંડી કાઢવા;
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

જોને! અંતરનો બાહ્ય ભૂમિનો ચતુર્દિશ મંહી છવાય;
શી વરાળ માંડી ઉડવા!
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

રણુરણુ સૂકાં શૂન્ય, ઉડે ત્યાં વરાળનાં એ અભ્ર,
કંઈ ઊંચે ઊંચે નભ ઉડતાં;
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

અરણ્ય અરણ્યને અંગ વિરહના ઘોવાવા લાગ્યા રંગ;
નિશ્વાસો લાગ્યા છૂટવા;
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

જનવનગાંની જ્વાળ, વિરહના વહ્નિ તણી મહાજ્વાળ,
એના છેલ્લા ભડકા ભભૂકતા;
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

બ્રહ્મને રસબ્રહ્માંડ, વ્હાલિડા! વિરહઅનળ ઉભરાય;
એને રસવૃષ્ટિએ ઠારિયા;
વ્હાલિડા રે! શું સમજાવું?

૨૨

જોને ! વૃષ્ટિના ઓઘ, ધીમે ધીમે ગર્જંતા બ્રહ્મના ઓઘ
શી ગહન ગતિથી વરસી રહ્યા !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

પૃથ્વી પુષ્પના મેઘ ઝીલે ગા ઉર ખોલીને એહ !
શા અંગોઅંગ ભીના થયા !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વનવન ફેરતા મૃગ ઊંડા એ ધરતીઉદરમાના મૃગ
એ રસ પીને રૂપ સમાવિયા :
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જડહૈયાના પહાડ, અહો ! આ અમૃતની શી ચોટ !
પથ્થરે પથ્થર ફળી રહ્યા ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સૂકાં રાન વેરાન કરીને અમૃતિનું પાન
સુકોમળ શીતળ થઇ રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

હૃદય હૃદયની માંહ્ય અહો ! એ રસધર વ્હાણું વ્હાય ;
ત્રિભુ આનંદઓઘે ગળી ગયા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૩

પડી વૃષ્ટિની ચોટ, અહોહો ! બ્રહ્મવૃષ્ટિની ચોટ,
જોને ! ઝરણાં સ્થળ સ્થળ દોડતા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જોને ! બ્રહ્મની ભોગ વૃષ્ટિમા ઠરંતી રોમેરોમ,
કદી ઊઠી ફૂવાના ઉડી રહ્યા
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવુ ?

જોને ! ગગનગગને નેન ઉંચા એ જોગમાની નેન
કઇ સન્તિઓાત જાયે વહ્યા,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવુ ?

દશ દિશ ગિરિની માળ વૃષ્ટિમા ન્હી આબાગે માત,
ગિરિ એ નમ માહી ગળી ગયા,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

શબ્દનૃષ્ટિના પંખી વૃષ્ટિમા મૂન થયા તજી ત્રપ ;
સહુ અતન્મુખ જામી રહ્યા,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવુ ?

સકલ વિવિધ સમાગ ડૂબ્યો તે વૃષ્ટિ પાનમાન,
ત્રિભુ નિજપણુ સહુ ભૂલી ગ્યા,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવુ ?

૨૪

નહિ દિવસ, નહિ રાત, વૃષ્ટિમા નહિ ચંદ, નહિ સૂર્ય ;
કાઇ એકાગ્ર બધુ હોઇ ન્હુ,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવુ ?

નહિ પૃથ્વિ આકાશ, વૃષ્ટિમા નહિ હાળ કે સ્થાન,
એમ એકાકાર જામી રહ્યુ,
વ્હાલિડા રે ! શુ સમજાવુ ?

૨૨

જોને ! વૃષ્ટિના ઓઘ, ધીમે ધીમે ગર્જંતા બ્રહ્મના ઓઘ
શી ગહન ગતિથી વરસી રહ્યાં !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

પૃથ્વી પુણ્યના મેહ ઝીલે શાં ઉર ખોલીને ઓહ !
શાં અંગોઅંગ ભીનાં થયાં !
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

વનવન કેરાં મૂળ ઊંડાં એ ધરતીઉદરમાંનાં મૂળ
એ રસ પીને રૂપ સમાધિયાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જડહૈયાના પહાડ, અહો ! ત્યાં રસધરની શી ચોટ !
પત્થરે પત્થર ડરી રહ્યા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સૂકાં રાન વેરાન કરીને રસવૃષ્ટિનું પાન
સુકોમળ શીતળ થઇ રહ્યાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

હૃદય હૃદયની માંહ્ય અહો ! એ રસધર લ્હાણું લ્હાય ;
ત્રિભુ આનંદઓઘે ગળી ગયા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૩

પડી વૃષ્ટિની ચોટ, અહોહો ! બ્રહ્મવૃષ્ટિની ચોટ,
જોને ! ઝરણાં સ્થળ સ્થળ દોડતાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જોને ! ભભૂકતી ભોમ વૃત્તિના દવતી રોમેરોમ,
કંઈ ગેબી ફુવારા ઉડી રહ્યા ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જોને ! યુગયુગને નેન, ઉઘડ્યા એ વ્યોમવાસીને નેન
કંઈ સરિતસ્રોત જાગે વહ્યા ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

દશ દિશ ગિરિની માળ વૃત્તિમા રહી આભાસે માત્ર ,
ગિરિ એ રસ માંહી ગળી ગયા ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

શબ્દવૃત્તિના પંખી વૃત્તિમા મૂક થયા તજી ઝંપ ;
સહુ અંતર્મુખ જામી રહ્યા ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

સકલ ત્રિવિધ સંસાર ડૂબ્યો તે વૃત્તિ પાતાળ ,
ત્રિપુ નિજપણું સહુ ભૂલી રહ્યા ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૯

નહિ દિવસ, નહિ રાત, વૃત્તિમા નહિ ચંદ્ર, નહિ સૂર્ય ;
કાંઈ એકાકાર બધું હોઈ રહ્યું ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

નહિ પૃથ્વિ આકાશ, વૃત્તિમા નહિ કાળ કે સ્થાન ,
એમ એકાકાર જામી રહ્યું ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

નહિ રૂપ, નહિ રંગ, દૃષ્ટિમાં નહિ આકૃતિ, નહિ નામ ;
જડચેતન નવ જાયે કહ્યું ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ઉપર નીચે બહાર દૃષ્ટિમાં ચહુદિશ અખંડ એકતાર ;
જ્યાં જોઉં ત્યાં સમરસ છાઇ રહ્યું ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અહો ! મીંચીને નેન જોઉં હું ભીતરગુફાની માંહ્ય,
એ જ રસે ઉર રમી રહ્યું ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

બ્રહ્મ ભર્યો બ્રહ્માંડ, એક એ પરમ સત્ય પ્રચંડ ;
ત્રિભુ નિજપણું મહીં ગળી ગયું ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૫

એક રસિકડી લહેર, અગ્નના મધુર હૃદયની લહેર
વિધવિધ રૂપ ધારી રહી ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ભર્યાં સરોવર નીર, કુંજમાં વનવન કેરે તીર,
એ લહરે ફૂલમંડળિ ચ્હડી ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ગગન ગોળ ચમકાર, મહીના ઉર્ધ્વકંઠ સહુ પહાડ,
સભા એ લહરે લોટી રહી,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અનંત ગતિના અનિલ, અને એ અનન સાયરની છોળ,
સહુ ભગતીઓર ભૂલી રહી,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

ચંદ્રસૂર્યની જ્યોત, અને મહુ દિશાકાળની કુંજ,
એ લહરે મદાની ઝૂમી રહી,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

દિવ્ય ધાર્મિક ભાન, દિલની ઉદાર દૈવી ઉર્મિ
ત્રિભુ એ લહેર ઝીની રહી,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૬

પીધો પ્રેમરસ પર્ણે, પૃથ્વીએ પીધો પ્રેમરસ પૂર્ણ,
એની તૃષ્ણા તનથી ઉડી ગઇ,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

થયું નિર્મળું આભ, ઊંડું ઊંડું જગતવેગવું આભ,
કઇ ઉદયકળા ઉઘરી રહી,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

જગતે ધર્યું નવરૂપ અનૂખ આશ્ચર્યનટનું સ્વરૂપ,
સૃષ્ટિ દેવપ્રભા ઓઢી ઉભી,
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

પૃથ્વીનો પુલકિત દેહ, લીલમનીલો પૃથ્વીનો પુલકિત દેહ,
નવી તૃણરાજી ઉપસી રહી
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

અલૌકિક ઉઘડ્યો ઉત્તમ, સ્થળ સ્થળ પરમ પ્રગટ્યો પ્રકાશ
શી ભવ્ય ભૂરકી ચમકી રહી !

વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

બ્રહ્મ વરસ્યો બ્રહ્માંડ વિશ્વને ભૂમિ થઇ અગાધ ;
ત્રિભુ આત્મભૂમ ઉભા અહીં ,

વ્હાલિડા રે ! શું સમજાવું ?

૨૭

જોને ! વસુધાને મેઘે આજ

પ્યાલો રસનો પાયો ;

એ પીતા પીંડમાં વાધ્યો પ્રેમ

પરમ ધર્મે દર્શાયો ટેક.

વ્હાલિડા ! પ્રથમે પૃથ્વી આ ધખતી'તી કેવી !
હુતાશન પ્રગટ્યા જેવી ,

આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

વ્હાલિડા ! આજે અમૃત ઉરે દ્રવે એને,
ભીતર બાહર રસ રેલે ,

આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

વ્હાલિડા ! રોમે રોમથી અમૃતફોરાં વરસે,
દ્યુતિમંડલ સુમડે કરકે ;

આજ પ્યાલો રસનો પાયો

વ્હાલિડા ! ગિરિને શિખરેથી ઉડતી'તી જ્વાલા,
ત્યાં વહે પીયૂષની ધારા,

આજ પ્યાલો રસનો પાયો

વ્હાલિડા ! વ્યોમ અગ્નિથી હતું શું ભરેલું !
દીસે શાંત રસે એ ડૂબેલું ;
આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

વ્હાલિડા ! જ્વલંત વહ્નિ જે ફૂંકતો'તો વાયુ,
જાય અમી ન ઉરમાં સમાયું :
આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

વ્હાલિડા ! કુંજેકુંજ જ્યાં ખાખ ઉડતી'તી,
મ્હેકી રહી કુંજસમૃદ્ધિ ;
આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

વ્હાલિડા ! જ્યાં જ્યાં જળતી'તી માનવ દષ્ટિ,
ત્યાં દિવ્ય ભાવની વૃષ્ટિ ;
આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

વ્હાલિડા ! ઉર્મિ રમ રસ રસવિસ્તાર,
આત્મઅત્રની એકતાર :
આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

વ્હાલિડા ! બ્રહ્મરસ બ્રહ્માંડમાં યે નથી માતો,
તોડી પાળો વહે છલકાતો :
આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

વ્હાલિડા ! ઉભા દેવો મે રસસાગરને કાંઠે,
ત્રિભુ વહે એ ઉર્મિ મોટે :
આજ પ્યાલો રસનો પાયો.

૨૮

લેપ વિનાનું વ્યોમ, વિસ્તર્યું લેપ વિનાનું વ્યોમ,
તેને ઉદરે તારા ઓપતા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાતું ?

વહે વાયુ નિર્લેપ, પ્રભુના વહે વાયુ નિર્લેપ,
એમાં જગના જીવ સહુ જીવતા ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાતું ?

ઉભી પર્વતની હાર, સમાધિસ્થ સ્થિર પર્વતની હાર,
એના શિર પર અભ્રો ઝુલતાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાતું ?

શા વહે ચંદ્રથી ઓઘ, દૂધના લેપ વિનાના ઓઘ !
એ લ્હેરાતાં વન પી જતાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાતું ?

જોને ! લેપ વિનાની પૃથ્વિ, પ્રેમમાં રસભીની આ પૃથ્વિ,
ઉપર લીલાં તૃણુ જાગતાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાતું ?

નિર્લેપ બ્રહ્મ અગાધ, અખંડાનંદ બ્રહ્મ અગાધ,
ત્રિભુ એમાં બ્રહ્માંડો ભાસતાં ;
વ્હાલિડા રે ! શું સમજાતું ?

૨૯

વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે સૃષ્ટિ આ જો ! ઉંઘી ગઈ ;
અંગેઅંગ એને રે પ્રસન્નતા જામી ગઇ. ટેક.

ઉંચે આભમાં ચંદ્રિકા ને સહુ ઉડુગણુમાળ
સુતાં આછાં અભ્રકે દિવ્ય સૃષ્ટિનાં બાળ ;
મીઠી અમૃતધારા રે એ અભ્રમાંથી જાયે વહી ;
વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

કરી સમાધિ શંકરે ધરી બ્રહ્મનું ધ્યાન,
ને મંહી વન કૈલાસનાં થયાં શાં અંતરધાન !
વૃક્ષ વેલી છોડે રે પાન એકે હાલે નહીં ;
વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

દશે દિશા ભરી દૃષ્ટિ જો ! દીસે શાંતિ ભરપૂર,
તૃપ્તિ થતાં સહુ અંતરે નિર્મળ વરસે નૂર ;
નખશિખ પીયૂષ રેલ્યું રે હુંમાં ને બ્રહ્માંડ મંહી ;
વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

એ સમાધિની ધૂનમાં મનડું કર મસ્તાન,
અદ્ભુત જેવા શબ્દ ત્યાં અનહદ પડશે કાન ;
કોના–ક્યાંથી આવે રે ? શોધે તો ય સુઝે નહીં ;
વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

એહ શબ્દસરિતે બધાં પૃથ્વિપડ પૂરાય,
ને વ્યોમે શીળી ચંદ્રિકા એહ શબ્દમાં ન્હાય ;
અનિલ અંતર લઇને રે દશે દિશાએ જાયે વહી ;
વ્હાલિડા ! શાંતિઓળે રે.

પંચ તત્વને ઓધ ને ચૌદ ભુવનને મહેલ
એહ ધ્વનિની દલકથી અજબ જ્યોત જાગેલ ;

એહ સુરની વાટે રે સઞ્જીવનમંત્રો જાયે વહી ;
વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

શું એ બ્રહ્મના શબ્દનો ફરી થયો અવતાર ?
કે રજની પૂરી થતાં આજ ઉદયા આ વાર ?
બ્રહ્મા સાથે સૃષ્ટિ રે જગાડવાની વેળા થઇ ?
વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

સ્વર્ગ-સ્વર્ગના સત્વનું બન્યું દિસે સ્વરનિકર,
ગાંધર્વી કે કિન્નરી કે નારદનું નૂર ?
શિવસમાધિ છોડાવા રે કામકળા કે ઉભી થઇ ?
વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

નિશ્ચય કળા એ બ્રહ્મની, સ્થૂલ નયને ન જણાય ;
આંતર ચક્ષુએ જોઇ લ્યો, રસનાં પૂર ઉભરાય ;
સૂતાં જગત જગાડે રે, વિભુ બ્રહ્મામૃત જાયે વહી ;
વ્હાલિડા ! શાંતિખોળે રે.

૩૦

જેમ ચંદ્રમાં ચંદ્રની શાંતિ રે,
જેમ સૂર્યમાં સૂર્યની કાંતિ રે,
એમ બ્રહ્મદર્શી રહે બ્રહ્મમાં એ છે. ટેક.

અંતર નિત્ય બ્રહ્મલક્ષમાં, બીજે ક્યાંઇ યે નવ ધાય ;
કાંઇ ન અન્ય નજરે તરે, જ્યારે સકળ બ્રહ્મ સમજાય
એમ બ્રહ્મદર્શી રહે બ્રહ્મમાં એ છે.

દિવસ એને દીસે નહીં, નહિ રંજનીનું એને ભાન;
સંધ્યા ઉષા સમજે નહીં, એવું અખંડાનંદનું ધ્યાન રે,
એમ બ્રહ્મદર્શી રહે બ્રહ્મમાં એ ૭.

પૃથ્વિ વ્યોમ પ્રીછે નહીં, નીંદ જાગૃતની નહિ જાણ;
સુષુપ્તિ સ્વપ્ન એને નહીં, એવું ચિન્મય તત્વે તાન રે,
એમ બ્રહ્મદર્શી રહે બ્રહ્મમાં એ ૭.

પ્રાણ પવનની પરવા નહીં, મન ચિંતવનમાં, ન બહાર;
નિજપણાની યે ગમ નહીં, આઠે પહોર બ્રહ્મ એકાકાર રે,
એમ બ્રહ્મદર્શી રહે બ્રહ્મમાં એ ૭.

ભીતર બાહર એ બધે, સમરસ સુહાગી એ સંત;
પ્રભુ એને જ્યઘ વારણે મોધી ચરણરજુકા ચૂમંત રે,
એમ બ્રહ્મદર્શી રહે બ્રહ્મમાં એ ૭.

૩૧

નેહ નયન આ શું ચંદા શ્રાવે!
ભિન્ન ભિન્ન સૃષ્ટિ અભિન્ન બનીને
ગળી જતી એના પુનિત ભાવે;
નેહ નયન આ શું ચંદા શ્રાવે! ટેક.

ચીરા કરાડો કઠોર પહાડો,
વિવર ઊંડાં અને ખાડા ખરાબા,
એવી આ અવની પીયૂષીણુ થી
ઝગાર મારતી સમરસ! રીસા!
નેહ નયન આ શું ચંદા શ્રાવે!

ક્ષાર ઉદધિ પે નિજ અંગ ઉછાળી
ચંદામૃત કેરૂં પાન કરંતો,
ઘડી ઘડી હદ-બેહદને ઓળંગી
અનહદ નાદની ધુને ચઢંતો !
નેહ નયન આ શું ચંદા આવે !

ચંચળ ચંડપણું દઇ ત્યાગી
અનિલઘટા પૂર્ણ તૃપ્ત થઇ શી !
સર્વ દિશામાં શાંતિ પ્રસારી
પોતે પોતામાં જામી ગઇ શી !
નેહ નયન આ શું ચંદા આવે !

ઉડુગણવૃંદે ચમક તિત્ર ત્યાગી
અંતર ઊંડે સ્થિરતા જમાવી,
નિજનું બધું યે ગાળી દઇને
અચળ શૂન્યમાં સુરતા મિલાવી !
નેહ નયન આ શું ચંદા આવે !

નિરવધિ આભ શું ઉજ્જવળ બનિયું !
અંતર શાંતિ છવાઇ રહી શી !
કજ્જળપણું એનું કયાં ગયું ઉડી ?
દિવ્ય પ્રભા અંહી ઝળકી રહી શી !
નેહ નયન આ શું ચંદા આવે !

૩૨

તારક મંત્ર શું ચંદા સુણાવે !
કુદરત બધી યે બંધ તજીને

નિર્બંધ મુક્તિમાં ઝૂકતી હાવે:
તારક મંત્ર શું ચંદા સુણાવે !

ઊંડી પાતાળ સુધી જડ ધાલી
પર્વતમાળે હતી એકતાગ,
મંત્ર સુણતાં ઉજ્જવળ બનીને
શૃંગશૃંગે શું મારે ઝગારા !
તારક મંત્ર શું ચંદા સુણાવે !

જો ને ! સરોવરની લહરી લહરી
ઉપરાઉપરી આનંદે ઢળતી,
ચંદ્રામૃતની દ્રષ્ટિ પડતાં
ચમકી ચમકી શી જાય દ્રવંતી !
તારક મંત્ર શું ચંદા સુણાવે !

ચંદ્રમણિ કેરા જડ પથરાઓ યે
મહાન મંત્રનો મહિમા જણાવે,
નિજના સ્થૂળને ગાળી દ્રવતાં
વારિબિંદુડાં ટપકે શું હાવે !
તારક મંત્ર શું ચંદા સુણાવે !

પૃથ્વિ પડેલા ચકોર પંખીડાં
મંત્ર તણો ઉચ્ચાર થતામાં
આકાશમાર્ગે પાંખો પ્રસારે
હારની હાર શી મુક્ત દશામાં !
તારક મંત્ર શો ચંદા સુણાવે !

કુણાં કુમુદનાં બંધ હૃદય મહુ
ઉઘડી ઉઘડી એ મંત્રે દ્રવંતાં,

નિજનું ભાન બધું યે ભૂલી
લહેરતા રસપાન કરતાં,
તારક મન તો ચંદ્ર સુણાવે।

૩૨

સમદર્શી વહાલા ! ચંદ્ર સુહાવે !
નહિ સુખદુ:ખના નાગપાશ મનમાં
અંતર ઉભરે નહિ અન્ય ભાવે
સમદર્શી વહાલા! ચંદ્ર સુહાવે! ટેક

જો ને ! સરોવરે જગ જગેના
કુમુદો નયનો લીન નમાવે !
શૂન્ય સરોજ દઈ ડોક ઢાળી
જાય બળી સામા દારુણ દાહે,
સમદર્શી વહાલા ! ચંદ્ર સુહાવે !

નૂતન કુસુમાવલિએ વેની
પાથરી અંગ વધારતી બાલા,
કુળીશ ફલગે મારી ડુશાળ
નાખે સમીપે જાનત જાના
સમદર્શી વહાલા ! ચંદ્ર સુહાવે !

કુહુરવે મૃદુ શાંત કોકીલા
ચપળા સન્મુખ ગાન ગજાવે,
ઘૂઘરવે ઘૂવડો ઘૂઘવીને
કર્યું ચીરે કંઈ ભીષણ ભાવે
સમદર્શી વહાલા ! ચંદ્ર સુહાવે !

પાંખ પ્રસારી અન્યોઅન્ય નિરખી
ચકોર મસ્ત ઉડે રસલહેરે,
ચક્રવાક પંખીડાં ગરીબ વદને
ઝૂરી ઝૂરી દુઃખદ અશ્રુઓ ખેરે;
સમદર્શી વહાલા! ચંદ્ર સુહાવે!

સરિત લહરે લહરે બિંબને લેઇ
રમતી ભમતી રમાડતી વંદે,
કાળી આંખ ગુહા ઊંડી નાંખી
ત્રિશુ તિમિરની તનયા નીંદે;
સમદર્શી વહાલા! ચંદ્ર સુહાવે!

૩૪

અનુપમ, યતિ જોને! ચંદ્ર સુહાવે!
અંતરમુખ રહીને સ્વતંત્ર એ
કોઇ નયન શું નયન ના મીલાવે;
અનુપમ યતિ જોને! ચંદ્ર સુહાવે!

જો! આ તારાઓનાં વૃંદ મળી મળી
પ્રેમથી પૂજવા એના પદ આવે,
દૂર-દૂરથી ઝાંખી કરીને
ઉરના ત્રિવિધ તાપ શમાવે;
અનુપમ યતિ જોને! ચંદ્ર સુહાવે!

અર્ઘ્ય સુગંધના અર્પણ કરવા
વાયુ ભરી ભરી અંતર લાવે,

એ યે દૂરથી અર્પી અંજલિઓ
    અંગોઅંગ તૃપ્ત ભાવે ઝૂકાવે ;
        અનુપમ યતિ જોને ! ચંદ્ર સુહાવે !

ઉદધિ યે કરજોડ ઉછાળી
    અદ્ભુત ગાનથી સ્તુતિ ભણતો,
દૂરથી તે યે ચરણ પખાળી
    મોઘું અમૃતપાન કરતો ,
        અનુપમ યતિ જોને ! ચંદ્ર સુહાવે !

વૃક્ષેવૃક્ષ વેલીવેલી બધી યે
    પર્ણેપર્ણે શાં વિકસ્યાં ભાવે !
ચંદામૃતને ધારણ કરતાં
    દૂરથી નાજુક અંગ નમાવે ;
        અનુપમ યતિ જોને ! ચંદ્ર સુહાવે !

કુતૂહલ ભરેલાં ગિરિનાં ય વદનો
    એક પરે એક તરવરતાં શાં !
એ પણ દૂરથી ઝાંખી કરીને
    ત્રિભુ અંતરની શુદ્ધિ ચહતાં ;
        અનુપમ યતિ જોને ! ચંદ્ર સુહાવે !

•

૩૫

ધાર્મિકપણું વ્હાલા ! ચંદ્ર ધરાવે !
દૂષણ દિલનાં દૂર કરીને
    કૈવલ્યપદમાં સ્થિરતા કરાવે ;
        ધાર્મિકપણું વ્હાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

ધોમ ધખંતું આ વાતાવરણે
જગત પ્રલય સમ બાળી મૂકંતું ;
અમૃત અમૃત વરસી સહુ દિશમાં
નિર્મળ શાંતિનું લ્હાણું કરંતું ;
ધાર્મિકપણું વ્હાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

વૃક્ષેવૃક્ષનાં અવયવ ઘસાઇ
દાવાનલનું પ્રત્યક્ષ રૂપ ધારે,
વિટપ વિટપ જો ને ! એક બીજાને
આનંદમાં કંઠેકંઠ લગાવે ;
ધાર્મિકપણું વ્હાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

અગનની શગડી સમું આ ચોગાને
રજરજ ભીષણ દાહ મૂકંતું,
જો ચે હિમની કણિકા સરીખું
જોનારનું કુંળું શયન બનંતું ;
ધાર્મિકપણું વ્હાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

કરમાઇ ખાખ શી વેલની સમૃદ્ધિ,
ભૃંગગાન ભુંસાઇ ગયું'તું,
નૂતન જીવન આવલિઓ ધારે,
મધૂપનું મધુગાન મચંતું ;
ધાર્મિકપણું વ્હાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

હાંફતાં પશુપંખી બધાં યે
પહોળે મુખે એમ તરફડતાં શાં !
નિરવધિ શાંતિ માંહી ડૂબી જઇ
ત્રિભુ સ્વરૂપમાં જામી ગયાં શાં !
ધાર્મિકપણું વ્હાલા ! ચંદ્ર ધરાવે.

૨૬

'સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે!
દ્દષ્ટિ પડંતાં મૃત દેહ સર્વે
અનુપમ નૂતન જીવન પાવે;
સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે! ટેક.

નિર્જીવ દેહને નાંખી દીધેલા
ઘોર કબર કરી વ્યોમની માંહી,
તેહ તારલિયા દૃષ્ટિ પડતાં
ઉડે બધા આભસમાધમાંથી;
સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે!

અનિલ લહરીની નામનિશાની
અવની ઉપરથી ઉડી ગઇ'તી,
દૃષ્ટિ પડતાં એહ લહરી યે
અદૃશ્ય ઉપજી સુગંધ શી લ્હાતી!
સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે!

હાડપીંજરનાં યે ખોખાં લિખાઇ
પહાડો સૂકાં અવયવના પડેલા,
દ્રષ્ટિપાત થતાં બ્રહ્મચંદ્રના
ઝળહળ જ્યોતે શું મારે ઝગારા!
સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે!

સ્મશાન સરિખા રૈકતરાશિ
ઉન્હી કણકણ લ્હાય ભભૂકતા,
સજીવનદ્રષ્ટિ એક જ અડતાં
રજરજ મારે સપ્રભ ચમકારા;
સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે!

જ્યાં જ્યાં પ્રલયની ઝાળ ઉડતી'તી,
સાં સાં ચંદ્રની દ્રષ્ટિ સરંતી ;
અમૃતવૃષ્ટિ અતુલ કરીને
ત્રિભુ સજીવન ભાવ ભરંતી ;
સજીવનવિદ્યા શી ચંદ્ર ચલાવે !

૩૭

બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં
કુદરત સ્નેહમાં ગળતી બધી યે,
નિજાનંદની ઝાંખી કરંતાં ;
બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં. ટેક.

આનંદઓઘે આ ગગન સુહાવી
તારાનાં સુમનો વરસી વધાવે,
નિર્મળ નયનો ઉઘાડીને પાછા
દિશદિશામાં શો મોહ મચાવે !
બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

અદ્દ્ભુત ઘોષ આ ઉદધિ ગજાવી
ઉંચે સુરે સ્તુતિગાન કરંતો,
અનંત વિચિએ નમન નમી નમી
દ્રવી દ્રવી એને પાયે પડંતો ;
બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

પૃથ્વી યે શરીર સમારીને ફૂલડે
ચંદ્રની ચાંદની ઝીલી ચૂમંતી,
ઝાંખી કરી કરી વન કેરી વેલી
એક બીજી સહ મળીને નમંતી ;
બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

શાંત મુનિ સમા પહાડનાં શિખરો
    ઉંચે મુખે ચંદ્રઝાંખી કરંતાં,
ઝમઝમ ઝરણે પ્રેમનાં અશ્રુ
    અસ્ખલિત આંખથી એને શ્રવંતાં;
        બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

પ્રેમઘેલાં શાં કુમળાં કુમુદડાં
    સરવરે લહરે લહરે ઝૂલતાં!
મુખડે મુખડે શા બ્રહ્મના ભાવો
    ત્રિભુ અંતર બ્રહ્મતૃપ્તિ ભરતાં!
        બ્રહ્મરસ ભીનો આ ચંદ્ર ઉગંતાં.

૨૮

આ તે શું જાગ્યું ઉરે!
        આજ રસમસ્તીમાં ખેલું;
તારા સબળ જ્ઞાનના સુરે
        આજ રસમસ્તીમાં ખેલું. ટેક.

ગુરુજી! લોહબેડી મમતાની નાંખી તોડી,
મારી સુરતા બ્રહ્મે જોડી;
        આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી! પાર્થિવ દુઃખને સ્થાનકે આજે
અદ્ભુત આનંદ બિરાજે;
        આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી! મારૂં સ્થૂલ ને સૂક્ષ્મ બધું યે
કંઇ ઉડતું વિકાસ માંહે;
        આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! આખા બ્રહ્માંડે સભર ભરાઉં,
તો ય ત્યાં યે નહીં સમાઉં ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ઉદધિ અનંતતાની ગતીમાં
મારી પૂરી ન માય પ્રતિમા ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! વાતાવરણ આ વિશ્વનિશાળું,
એમાં ન માય દિલ કંઇ મારું ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! મહા અંતરીક્ષ માંહી ઉડી જાતો,
ત્યાં પૂરો નથી હું સમાતો ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! અદ્ધર ત્યાંથી હું આભમાં ઉછળતો,
નથી ત્યાં યે હવે હું માતો ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ત્યાંથી આગે અગોચર મોટું,
ત્યાંની અનંતતામાં ફેલાઉં ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! છૂટે હુંમાંથી સૂર્યો ને સત્ત્વો,
છૂટે અનેક બીજાં તત્ત્વો ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! ઉડુગણવૃંદ આ ચમકે છે કેવાં !
મારામાં ખદ્યોત જેવાં ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! અનંત ઉત્પત્તિ પ્રલય અનંતા,
મારે રોમરોમ ચમકંતા ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! હુંથી અન્ય ગયો હવે હું ભૂલી,
એવી વસ્તુ લાધી અમૂલી ;
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

ગુરુજી ! કદી ના મનબુદ્ધિએ હું મપાઉં ;
ત્રિભુ સ્વરૂપ શે સમજાવું ?
આજ રસમસ્તીમાં ખેલું.

૩૬

કોઇ અમરાપુરનો વાસી
રાસ રમે અભયમંડપમાં ;
તેની પ્રભા છચોટ પ્રકાસી,
રાસ નૂતન ઘરોઘટમાં. ટેક.

વ્હાલિડા ! જોને ! નભ માંહી સૂર્યની જ્યોતિ,
તેને અંતર બ્રહ્મવિભૂતિ ;
રાસ રમે અભયમંડપમાં.

વ્હાલિડા ! જોને ! ગભીર આ વ્યોમવિસ્તારા,
અનહદ બ્રહ્મ તેથી અપારા ;
રાસ રમે અભયમંડપમાં.

વ્હાલિડા ! જોને ! અનિલની લહરે લહરે
બ્રહ્મ અમૃતવૃષ્ટિ વેરે ;
રાસ રમે અભયમંડપમાં.

વ્હાલિડા! જોને! નિર્મળ રસ દ્રવે વારી,
ક્ષીરસાગર બ્રહ્મપથારી ;
રાસ રમે અભયમંડપમાં-

વ્હાલિડા! ઉર્વિ અનંત બ્રહ્મો વિલાસે,
સહુ સ્થળમાં સ્વર્ગો ભાસે ;
રાસ રમે અભયમંડપમાં.

વ્હાલિડા! જ્યાં જ્યાં દૃષ્ટિ મૂકો ત્યાં ત્યાં એવું ;
દિલભર દર્શન કરી લેવું ;
રાસ રમે અભયમંડપમાં.

વ્હાલિડા! દૃષ્ટિ દર્શન દશ્ય બ્રહ્મસમૃદ્ધિ,
સહુ અળગી કરો ઉપાધિ :
રાસ રમે અભયમંડપમાં.

વ્હાલિડા! દૃષ્ટિ દર્શન દશ્ય જા ભૂલી,
બ્રહ્મબારી થાશે ખુલી ;
રાસ રમે અભયમંડપમાં

વ્હાલિડા! સત્ય સુરતા યે પછી પાવે,
ત્રિભુ જન્મમરણ ના આવે :
રાસ રમે અભયમંડપમાં.

૪૦

નયણાં ઠરે રે, મારાં નયણાં ઠરે,
દિલભર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે. ટેક.

સ્થૂલ ઉપાધિ બધી મેં નાંખી ઉખેડી, વ્હાલા !
સૂક્ષ્મ રૂપે મારૂં હઇડું હરે ;
દિલભર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

મનઇંદ્રિયની બધી અગન બૂઝાવી, વ્હાલા !
પ્રેમનાં પીયૂષ અંતરબાહર ઝરે ;
દિલભર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

શ્વાસેઉચ્છ્વાસે મારો રામ રમતો, વ્હાલા !
ગગનગુફામાં જઇને આસન કરે ;
દિલભર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

સુંવાળાં સુમનના અમને જામા સજાવી, વ્હાલા !
મોરમુગટ મારે માથે ધરે ;
દિલભર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

કંઠે મારે કૃપાનો હાથ લગાવી, વ્હાલા !
કુંજ ગલીમાં આવી અટન કરે ;
દિલભર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

ત્રિભુ તલપ હવે રહી નથી નામે, વ્હાલા !
નેણાંમાં ભરીને તને નિદ્રા કરે ;
દિલભર નિરખતાં મારાં નયણાં ઠરે.

૯૧

વિશાળ ઉર તાહરૂં આ વ્યોમમાં વહે ;
સુખ પ્રસન્નતાભર્યું દિગંતમાં વહે.

ચંદનવિટપમાં વહે આમોદ અંગનો,
કલ્પવૃક્ષ માંહિ તારી સાધુતા વહે.

ગભીર ઉદધિને સ્વરે ગંભીર તું-ધ્વનિ,
તારી મોજલહરી એની લહરીએ વહે.

પુનમચંદ્ર માંહિ તારા ભાલનું અમી
ત્રિવિધ તાપને હમેશ હારતું વહે.

તારો દૃષ્ટિપાત જોઉં વીજળી મંહી,
પાપઅભ્રમાળ અસીવીજ શું વહે.

વહે છે તારો સ્નેહ અવિચ્છિન્ન ઝરણમાં,
સુરસરિતમાં પુનિત સત્ત્વ તુજ વહે.

સરોજ માંહિ ઉઘડે મૃદુ તારી આંખડી,
ગુંજારવ તારો ભૃંગગાનમાં વહે.

લીલમનો જામો જડેલ તૃણરાજી આ,
મયૂરપીચ્છે મુગટકળા કેવી જો ! વહે.

શું કયું ? જ્યાં જ્યાં મૂકું હું નેત્ર માહરાં
તુજ સ્વરૂપ ત્યાં ત્રિભુ ઉદય થઇ વહે.

૬૨

હમારાં નેણાંમાં અવધૂત કરી ગયો વાસો;
કરી ગયો વાસો, નિર્ભય કરી ગયો નિવાસો;
હમારાં નેણાંમાં અવધૂત. ૨૬.

વનનન ઝૂકેઝૂકે જોઉ ઝગમગ,
ચપળાના તુંથી થાયે જગે ચમકાર ,
દમા । નેણામા અબધૂત

અનિલની લહરે લહરે અવિનાશી આવે,
લટુપટુ ગતિએ માદનો મનવો મનાવે ,
દમાન નેણામા અવધૂત

જોઉ વ્યોમ તારેતાર, તેજના અમાર,
એમાથી એ ઉગે આવી કરે ઉજીયારા ,
દમાર નેણામા અબધૂત

ઉદધિ અનત વિચિએ લહેરાતો આવી
ઉર્મિ ઉર્મિ ભરી મને ધુન મચાવી ,
દમા । નેણામા અવધૂત

ભિન્ન ભિન્ન સૃષ્ટિમાથી ભિન્ન ભિન્ન રૂપે
એનો એ આવી વિશુ ઉરે ઉર વ્યાપે ,
દમા । નેણામા અબધૂત

૪૩

જાગી રહી એ જ્યેત હુમા તુંમા આભમા,
પૃથ્વીમા ઓતપ્રોત, બ્રહ્માડ પાર, બેહદ બધે

નજરે તરે રે, નકનક નજરે તરે,
નેણાભર નજરે તરે,
મારો અબધૂત નકનક નજરે તરે એ જી ટેક

પૃથ્વીના આ પડ મહીં રે, આકાશ અનંત પરે,
તિન ગતિએ તારલે એનો એ અટન કરે ;
મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છે.

રસરૂપ થઇને રેલતો રે સરવર સરિતા ભરે,
મેઘાડંબરમાં એ વહી ઝરમર મોતીડાં ઝરે ;
મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છે.

પહાડે ઝાડે પુષ્પમાં રે મધુના મધુપસ્વરે,
કલ્લોલ કરતાં પંખીમાં ભિન્ન ભિન્ન રૂપ એ ધરે;
મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છે.

મંદ શીતળ આ વાયુમાં રે ધીમા ધીમા ચરણો ભરે,
સાથે મંડળી દેવની, મુનિવર સ્તુતિઓ કરે ;
મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છે.

આંખડલી અમૃત ભરી રે પ્રેમનાં ઝરણાં ઝરે,
બાહરઅંતરમાં બધે હરિજન હેરિયાં કરે ;
મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છે.

જ્યાં જોઉં ત્યાં એ વિના રે અન્ય ના નજરે તરે,
ત્રિભુ મંગળ ગાય એહમાં રમતા ઘૂંટડા ભરે ;
મારો અવધૂત નકલંક નજરે તરે એ છે.

આ વિરહમાંના ખંડોના ઢાળ

પ્રાતજ્ઞાઃગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફ્ઊલ.

મંગળાચરણઃધીરાની કાફી.

વિરાગ

૧ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.

૨ આજ તો લજાણી વહાલાજીને આલિંગન દેતાં.

૩ હરિગીત છંદ.

૪ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.

૫ વસંતતિલકા, આજ તો લજાણી વહાલાજીને આલિંગન દેતાં.

૬ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૭ હરિગીત છંદ.

૮ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.

૯ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૧૦ હરિગીત છંદ.

૧૧ વસંતતિલકા, મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.

૧૨ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.

૧૩ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૧૪ સોરઠો, સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.

૧૫ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે.

૧૬ હરિગીત છ

૧૭ હરિગીત છંદ.

૧૮ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા !

૧૯ ધીરાની કાફી.

૨૦ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા ! સોરઠા.

વિરહ

૧ ગઝલ, મુફ્તઇલુન મુફ્તઇલુન મુફ્તઇલુન ફે.
૨ આ નવતેરી નગરીમાં ચોર ચોરી કરે છે છાના
૩ શાર્દૂલવિક્રીડિત, સોરઠા.
૪ મનને ચઢાવી મેલ્યું ચાકડે રે, સોરઠો.
૫ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઉલ.
૬ સોરઠા.
૭ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઉલ.
૮ કહ્યા કરૂં ! મન સ્થિર નહિ રહેરે.
૯ વસંતતિલકા, આ નવતેરી નગરીમાં.
૧૦ સોરઠો, અતિત એ બોલે-એ બોલે.
૧૧ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઉલ.
૧૨ સોરઠો, રાસા હદ-બેહદના.
૧૩ સોરઠો. રાસા હદ-બેહદના.
૧૪ સોરઠો, વારૂં મારા વીરા રે ! સંગ ન કરીએ નીચનો એ !
૧૫ સોરઠો, ગઝલ, મફાઇલિન મફાઇલિન મફાઇલિન મફાઇલિન
૧૬ સોરઠા.
૧૭ ગઝલ, મુફ્તઇલુન મુફ્તઇલુન મુફ્તઇલુન ફે.
૧૮ ગઝલ, મફાઇલિન મફાઇલિન મફાઇલિન મફાઇલિન.
૧૯ વારૂં મારા વીરા રે ! સગ ન કરીએ નીચનો એ જી.
૨૦ સોરઠા.
૨૧ સારંગ.
૨૨ રાસા હદ-બેહદના.
૨૩ ગઝલ, મફાઇલિન મફાઇલિન મફાઇલિન મફાઇલિન.
૨૪ હરિગીત છંદ.
૨૫ સોરઠા.

૨૬ જેણે પ્રીતડું કીધી.
૨૭ હરિગીત છંદ.
૨૮ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૯ સોરઠા.
૩૦ સોરઠો, ધીરાની કાફી.
૩૧ સોરઠો, ધીરાની કાફી.
૩૨ સોરઠો, ધીરાની કાફી.
૩૩ અતીત એ બોલે-એ બોલે
૩૪ સોરઠા.
૩૫ દીંડી, સોરઠો.
૩૬ આજ તો લજ્જાણી વહાલાજીને આલિંગન દેતાં.
૩૭ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફેઅલ.
૩૮ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઅલ.
૩૯ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઅલ.
૪૦ સો હી રામ સમરૂં મારા આતમનો આધાર.
૪૧ ગઝલ, મુસ્તફઇલુન મુસ્તફઇલુન મુસ્તફઇલુન ફે.
૪૨ સો હી રામ સમરૂં મારા આતમનો આધાર.
૪૩ સોરઠા.
૪૪ અતીત એ બોલે-એ બોલે.
૪૫ વારે મારા વીરા રે! સંગ ન કરીએ નીચનો એ જી.
૪૬ સોરઠો, પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૪૭ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઅલ.
૪૮ રાસા છંદ-એહદના.
૪૯ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઅલ.
૫૦ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઅલ.
૫૧ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઅલ.

૧૨ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઊલ.

પ્રકાશ

૧ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઊલ.
૨ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૩ ગઝલ, મુફતઇલુન મુફતઇલુન મુફતઇલુન હૈ.
૪ આજ તો લજામણી વહાલાજીને આલિંગન દેતાં.
૫ ગઝલ મુસ્તફઇલુન મફાયલતુન ફએલુન ફઅલુન
૬ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન.
૭ ધીરાની કાફી.
૮ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૯ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૧૦ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૧૧ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૧૨ સાધુ ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૧૩ ગુરુ ! મૈ બન ગયા રે ફકીર જી.
૧૪ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઊલ.
૧૫ ધીરાની કાફી.
૧૬ આજ તો લજામણી વહાલાજીને આલિંગન દેતાં.
૧૭ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઊલ.
૧૮ ગુરુ ! મૈ બન ગયા રે ફકીર જી.
૧૯ ગુરુ ! મૈ બન ગયા રે ફકીર જી.
૨૦ ગુરુ ! મૈ બન ગયા રે ફકીર જી.
૨૧ ગુરુ ! મૈ બન ગયા રે ફકીર જી.
૨૨ ગઝલ, મુફતઇલુન મુફતઇલુન મુફતઇલુન હૈ.
૨૩ ધીરાની કાફી

૨૪ સોરઠો, ધીરાની કાફી.
૨૫ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન
૨૬ સોરઠા.
૨૭ સોરઠો, મનને ચઢાવી મૂક્યું ચાકડે રે.
૨૮ રાસા હદ-બેહદના.
૨૯ રાસા હદ-બેહદના.
૩૦ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન
૩૧ મનને ચઢાવી મૂક્યું ચાકડે રે.
૩૨ મનને ચઢાવી મૂક્યું ચાકડે રે.
૩૩ રાસા હદ-બેહદના.
૩૪ સાધુ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૩૫ સાધુ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૩૬ સાધુ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૩૭ સોરઠો, લાવણી.
૩૮ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન
૩૯ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૪૦ લાવણી.
૪૧ રાસા હદ-બેહદના.
૪૨ લાવણી.
૪૩ આજ તો લજાણી વાલાજીને આલિંગન દેતાં.
૪૪ સોરઠો, જેણે પ્રીતડું કીધી.
૪૫ સોરઠો, ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઊલ
૪૬ સોરઠો, ભજન.

આનંદ

૧ સોરઠો, કહા કરૂં! મન સ્થિર નહિ રહેવે.

૨ જેણે પ્રીતું કીધી.
૩ રાસા દદ-ભેદદના.
૪ રાસા દદ-ભેદદના.
૫ સોરઠો, ભજન.
૬ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન.
૭ ખંજરી વાગી રે ખેદ ન્હાંય.
૮ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન.
૯ સાધુ! વો હી બિધ રહેના રામસે એ જી.
૧૦ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફ્અલ.
૧૧ જેણે પ્રીતું કીધી.
૧૨ જેણે પ્રીતું કીધી.
૧૩ સારંગ.
૧૪ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૧૫ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૧૬ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૧૭ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૧૮ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૧૯ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૦ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૧ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૨ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૩ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૪ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૫ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૬ પાપ તારાં પ્રકાશ, જાડેજા!
૨૭ જેણે પ્રીતું કીધી.

૨૮ પાપ તારો પ્રકાશ, જાડેજા !

૨૯ ધીંગાની કાફી.

૩૦ સાધુ ! વો દી બિન ગહેના રામસે એ જી.

૩૧ રામરસાયન હમને પીયો હૈ.

૩૨ રામરસાયન હમને પીયો હૈ.

૩૩ રામરસાયન હમને પીયો હૈ.

૩૪ રામરસાયન હમને પીયો હૈ.

૩૫ રામરસાયન હમને પીયો હૈ

૩૬ રામરસાયન હમને પીયો હૈ.

૩૭ રામરસાયન હમને પીયો હૈ.

૩૮ જેણે પ્રીત્યું કીધી.

૩૯ જેણે પ્રીત્યું કીધી,

૪૦ દા લાગ્યા રે ડુંગરિયે.

૪૧ ગઝલ, મફાઇલુન મફાઇલુન મફાઇલુન ફઊલ

૪૨ બિભાસ.

૪૩ સોરઠો, ભજન.

કવિ ત્રિભુવન પ્રેમશંકરનાં બીજાં છપાયેલાં પુસ્તકો

વિભાવરીસ્વપ્નઃ પ્રેમનું સ્વરૂપ સમજાવતું અલૌકિક દશાનું એક કાવ્ય.

સ્વરૂપપુષ્પાંજલિઃ બ્રહ્મ, માયા અને ગુરુગમ્ય અગમ્ય વાતો વિષયનાં ભજનોનો સમુદાય.

મુખ્ય એજન્ટઃ—

માસ્તર લક્ષ્મીચંદ ઉત્તમચંદની કંપની,
પુસ્તકો વેચનાર ને પ્રસિદ્ધ કરનાર,
રાજકોટ પુરા.